

**УСТАВЕН СУД
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

ЕВРОПСКА КОМИСИЈА ЗА ДЕМОКРАТИЈА
ПРЕКУ ПРАВО - ВЕНЕЦИЈАНСКА
КОМИСИЈА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

**УСТАВНОСУДСКА ЗАШТИТА-
-РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВИ**

*Меѓународна конференција одржана по повод
40 години од функционирањето на
Уставниот суд на Република Македонија*

2-5 јуни 2004 година
Скопје, Република Македонија

Редакциски одбор:

Лилјана Ингилизова - Ристова, претседател на Уставниот суд на Република Македонија

Вера Маркова, судија на Уставниот суд на Република Македонија

д-р Бајрам Положани, судија на Уставниот суд на Република Македонија

д-р Стојмен Михајловски, генерален секретар на Уставниот суд на Република Македонија

Бранислава Бојчин, државен советник во Уставниот суд на Република Македонија

м-р Симеон Петровски, државен советник во Уставниот суд на Република Македонија

Превод на воведниите излагања и реферативите:

Од англиски јазик:

Наташа Колеќевска-Георѓиевска

Даниела Брајковска

Од француски јазик:

Милена Цекова

Од германски јазик:

Доц. д-р Силвана Симоска

Валентин Стојановски

Од руски јазик:

Чедомир Цветановски

Марија Цветановска

Компјутерска и техничка обработка:

Лариса Крушаровска, виш референт во Уставниот суд на Република Македонија

Печат: „ОБНОВА“ Кочани

Согласно член 30 став 1 точка 8 од Законот за даноци на додадена вредност се плаќа йовласителна даночна стипка

СОДРЖИНА

I. ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ И ОБРАЌАЊА

- *Г-ѓа Лилјана Ингилизова - Ристова*
Претседател на Уставниот суд на Република Македонија
- *Г-дин Дани Букикио*
Секретар на Венецијанската Комисија при Советот на Европа
- *Г-ѓа Маргарита Цаца Николовска*
Судија на Европскиот суд за човекови права
- *Г-дин Христос Артемидес*
Претседател на Врховниот суд на Кипар
- *Н.Е. Г-дин Бранко Црвенковски*
Претседател на Република Македонија

II. РЕФЕРАТИ ПРЕЗЕНТИРАНИ ВО РАБОТНИОТ ДЕЛ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА

- *Проф. д-р Зигфрид Брос*
Судија на Сојузниот Уставен суд на Германија
“Кон положбаите на Уставниот суд во модерната правна држава врз пример на Сојузниот Уставен суд во Сојузна Република Германија“
- *Г-ѓа Симон Веил*
Член на Уставниот Совет во Франција
“Уставната правда во Франција, биланс и перспективи“
- *Проф. д-р Цирил Рибичич*
Судија на Уставниот суд на Словенија
“Уставна заштитата на националните малцинства во Словенија“

- Д-р Јурај Бабјак

Судија на Уставниот суд на Република Словачка

“Уставниот суд на Република Словачка во втората деценија од неговото постоење“

- Д-р Трендафил Ивановски

Судија на Уставниот суд на Република Македонија

“Детерминантите во осигурувањето на уставносудската заштита“

- Г-ѓа Маргарита Цаца Николовска

Судија на Европскиот суд за човекови права

“Принципите на толкувањето на Европската Конвенција за човекови права и слободи во улога на уставната заштита“

- Проф. д-р Владимир Г. Сирекозов

Потпретседател на Уставниот суд на Русија

“Заштитата на слободите и правата на граѓаните од Уставниот суд на Русија“

- Д-р Јасна Омејец

Заменик претседател на Уставниот суд на Република Хрватска

“Заштитата на правата на донесување на судските одлуки во разумен рок пред Уставниот суд на Република Хрватска“

- Проф. д-р Дидиер Мос

Магистрат на Уставниот Трибунал на Андора

“Основните права во предлог Уставој на Европската Унија“

- Проф. д-р Јиржи Сиејен

Судија на Уставниот Трибунал на Полска

“Улогата на Уставниот Трибунал на Полска во периодот на транзиција и пред приемот во Европската Унија“

III. ДИСКУСИЈА*

- **Г-дин Николај Кокинеску**
Судија на Уставниот суд на Романија

- **Г-дин Фархад Абдулаев**
Претседател на Уставниот суд на Азербејџан

□ “Создавање и развој на системот на уставниот контрола во Азарбејџан“

- **Г-дин Жан Пол Моерман**
Судија на Арбитражниот суд на Белгија

“Уставна заштитата: состојба и перспективите од гледна точка на Арбитражниот суд на Белгија“

- **Проф. д-р Фазил Саџлам**
Судија на Уставниот суд на Турција

“Слобода на вероисповед (религиски или верски убедувања) и лаицизам врз основа на одлуките на Турскиот Уставен суд во споредба со јурисдикцијата на Европскиот суд за човекови права“

- **Останати учесници во дискусијата**

IV. ПОРАКИ ПО ПОВОД ОДРЖАНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА

V. ЛИСТА НА УЧЕСНИЦИ

* Објавени се само дискусиите кои учесниците ги доставија во писмена форма до Уставниот суд на Република Македонија

I. ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ И ОБРАЌАЊА

г-ѓа Лилјана Ингилизова-Рисџова
ПРЕТСЕДАТЕЛ НА УСТАВНИОТ СУД
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Господин Претседател на Република Македонија
Господин Претседател на Собранието на Република Македонија
Господин Претседател на Владата на Република Македонија
Господин Прв Претседател на Република Македонија
Господин Претседател на Врховниот суд на Република
Македонија
Господа министри
Колеги и колешки
Дами и господа

Имам особена чест во името на Уставниот суд на Република Македонија да се обратам на оваа Прва меѓународна конференција по повод јубилејот 40 години од функционирањето на Уставниот суд на Република Македонија на тема: "Уставно судска заштита: Реалност и перспективи" која ја организиравме со финансиска поддршка на Европската комисија за демократија преку правото (Венецијанска комисија) на Советот на Европа која е денес претставена од нејзиниот Секретар Г-дин Џани Букикио.

Го изразувам огромното задоволство што денес во Скопје во работата на Конференцијата учествуваат претседатели, потпретседатели или судии на уставни судови од: Република Албанија, Андора, Република Азербејџан, Белгија, Босна и Херцеговина, Република Бугарија, Сојузна Република Германија, Република Ерменија, Естонија, Република Литванија, Луксембург, Република Полска, Романија, Руската Федерација, Србија и Црна Гора, Словачката Република, Република Словенија, Турција, Украина, Унгарија, Франција, Република Хрватска и Чешката Република.

Во работата на Конференцијата учествува и официјалниот претставник и националниот судија на Република Македонија во Европскиот суд за човекови права во Стразбур Г-ѓа Маргарита Цаца Николовска, Претседателот на Европската конференција на уставни судови и Претседател на Врховниот суд на Кипар Г-дин Христос Артемидес.

Извинувајќи се за објективната спреченост за присуство поради други однапред планирани обврски, успех во работата на Конференцијата и желби за соработка со Уставниот суд на

Република Македонија писмени пораки испратија уставните судови на Австрија, Ирска, Латвија, Италија, Португалија и Шпанија, судијата на Врховниот суд на САД Сандра Деј О-Конор и Претседателката на Врховниот суд на Канада Беверли Мек Лаин.

Д а м и и Г о с п о д а

Уставното судство во Република Македонија постои 40 години. Првиот Уставен суд, како одделна институција за контрола на уставноста на законите е воведен со Уставот на Државата во 1963 година, но поради настанатите состојби од катастрофалниот земјотрес во Скопје во јули 1963 година, фактички почнува да функционира во февруари 1964 година. Со речиси идентична форма оваа институција ја предвидувал и Уставот од 1974 година. Со осамостојувањето на Република Македонија како независна и самостојна држава во ноември 1991 година донесен е Уставот на Република Македонија во кој Уставниот суд и неговите надлежности се предвидени во делот IV.

Како резултат на таквиот развој, Република Македонија има повеќе децениско искуство во развојот на уставното судство што не е случај со поголем број земји од Централна и Источна Европа. Моделот на уставното судство во Македонија ја следи теоријата и практиката на Келзеновиот модел за уставен суд.

Со Уставот на Република Македонија од 1991 година Уставниот суд се конституира со карактеристики на современото централизирано уставно судство, како камен темелник и носител на една витална уставно - судска надлежност. Тој е чувар на уставноста и законитоста и има монополско право во извршувањето на оваа исклучително значајна функција во обезбедувањето на принципот на владеење на правото и изградбата на правната држава.

Темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија се:

- основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот;
- слободно изразување на националната припадност;
- владеењето на правото;
- поделба на државната власт на законодавна, извршна и судска;
- политичкиот плурализам и слободните непосредни и демократски избори;
- правната заштита на сопственоста;
- слободата на пазарот и претприемништвото;
- хуманизмот, социјалната правда и солидарноста;
- локалната самоуправа;

- уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата и
- почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право.

Гледано низ призмата на односите на различните носители на власта во организацијата на државната власт (законодавна, извршна и судска) Уставниот суд според својата уставна положба не спаѓа во системот на организацијата на државната власт.

Уставниот суд е орган на Републиката кој што ја штити уставноста и законитоста. Во остварувањето на својата уставна улога поаѓа од обезбедување и заштита на единството на хиерархискиот нормативен поредок кој се протега на целата содржина на Уставот. Спроведувајќи *sui generis* заштитна функција на уставниот поредок, преку уставно судската пракса тој има значајно влијание врз обезбедувањето на темелната вредност на уставниот поредок владеештето на правото, уставноста и законитоста, почитување и заштита на човековите права и слободи гарантирани со Уставот.

Во досегашната работа, Судот одлучувал за голем број закони и други прописи при што ги отстранувал правните недостатоци во овие акти или ја потврдувал нивната уставност, односно законитост.

Согласно Деловникот на Уставниот суд секој без да го докажува правниот интерес може да поднесе иницијатива за поведување постапка за оценување уставноста на закон и уставноста и законитоста на пропис или друг општ акт. Токму затоа, апстрактната контрола на уставноста на законите, односно на уставноста и законитоста на другите прописи и општи акти е преобладавајќа во работата на Уставниот суд. Преку традиционалната форма на *actio popularis*, оваа контрола се јавува како прашање од јавен интерес, иако најчесто во овие иницијативи е содржан вистински индивидуален интерес на граѓаните и други субјекти. На тој начин апстрактната контрола претставува средство за остварување индиректна заштита на човековите слободи и права.

Од аспект на *locus standi*, широката можност за *actio popularis* придонесе во најголем број случаи како иницијатори пред Судот да се јават граѓаните. Структурата на предметите покажува дека 2/3 од поднесените иницијативи на годишно ниво од вкупниот број на поднесени иницијативи (годишно 250 - 380) се поднесени од граѓани. Како чести подносител на иницијативи се јавуваат правни лица и други организации и заедници, но не е мал бројот на иницијативи поднесени од Владата и други државни органи, како и од органите на единиците на локалната самоуправа. Досега немало случаи судовите да се јават како иницијатори

на уставно - судска контрола (преку претходно прашање за уставноста), а немало случаи Народниот правобранител да поднесе иницијатива за оценка на уставноста во функција на заштитата на човековите права и слободи.

Во неколку случаи Уставниот суд повел постапка за оценување на уставноста и законитоста по сопствена иницијатива.

Речиси во една половина од поднесените иницијативи Судот навлегол во суштината на работата, одлучувал *in meritum*. Сепак значителен е бројот на решенијата за отфрлање на поднесените иницијативи и барања поради отсуство на процесни претпоставки за одлучување. Во случаите кога Судот мериторно одлучил актите најчесто биле укинувани, помал дел поништени, донел и решенија со кој Судот оценува дека оспорените акти се во согласност со Уставот односно законите.

Апстрактната уставносудска контрола покрива широк обем прашања од најразлични области на општествениот живот: сферата на финансиите и јавните давачки на граѓаните, локалната самоуправа, работните односи, здравственото и пензиско и инвалидско осигурување, од образованието, законите и другите акти од областа на одбраната и безбедноста, казненото законодавство, сите видови на процесни закони врз основа на кои постапуваат судовите и др. Во значаен број на одлуки од овие сфери од животот Судот преку своите одлуки придонел кон создавањето и одржувањето на правните претпоставки за остварување на уставната гаранција за еднаквост на граѓаните пред Уставот и законите, почитувајќи ја забраната за дискриминација по било која основа.

Одлуките на Уставниот суд се последица на утврдените повреди на Уставот, меѓународните договори ратификувани со закон и законите, поради што тие имаат интервентен карактер, тие се конечни и извршни и се почитуваат и извршуваат.

Во досегашната пракса, сепак проблемите во извршување на одлуките на Судот се исклучок што никако не смее да се потцени.

Уставниот суд на Република Македонија е почитуван за својот професионализам и независноста на одлуките што се илустрира со бројот на укинати одредби од закони, прописи и други општи акти. Можеби и зголемениот број на примени иницијативи во текот на првите пет месеци од оваа година го потврдува овој факт како и најновите истражувања на Американската Правна Асоцијација АБА/ЦЕЛИ во изданието Индекс на судски реформи.

Уставниот суд на Република Македонија исклучиво е зависен од Уставот на Република Македонија од 1991 година и донесените Осумнаесет Амандмани на Уставот, како највисок правен акт во Уставниот поредок на државата. Уставниот суд на Република Македонија целосно се вклопува во принципот на вла-

деење на правото. За обезбедување на независноста на Уставниот суд значајно е што Уставот утврдил дека мандатот на судиите трае 9 години без право на повторен избор, што тој мандат не се совпаѓа со мандатот на претставничкиот орган (Собранието), дека функцијата судија е неспоива со членување во политичка партија, дека Уставниот суд сам одлучува кога на судијата и под кои услови утврдени само со Уставот ќе му престане функцијата, и особено што според Уставот двајца судии на Уставниот суд предлага Претседателот на Републиката и двајца судии Републичкиот судски совет. Уставниот суд на Република Македонија според Уставот има 9 судии, сеуште не е избран деветиот судија, па Собранието на Република Македонија по предлог на Републичкиот судски совет треба што поскоро да ја заврши својата уставно изборна надлежност и да го избере овој судија. Ова е многу значајно за работата на Уставниот суд во полн капацитет заради обезбедување на поголема ефикасност во неговата работа, што оправдано го очекуваат граѓаните на нашата држава.

Значајна е определбата на Амандманот XV од 2001 година дека тројца судии од вкупно 9, Собранието ги избира со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кој не се мнозинство во Република Македонија. Претседателот на Уставниот суд на Република Македонија согласно Деловникот на Судот се избира од редот на уставните судии со 2/3 мнозинство на гласови од вкупниот број на судии предвидени во составот на Судот, со тајно гласање. Мандатот на претседателот трае три години без можност да го повтори мандатот.

Согласно член 110 од Уставот на Република Македонија Уставниот суд ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминацијата на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност. Очигледна е рестриктивната надлежност на Судот во заштитата на човековите права и слободи имајќи ги во вид основните слободи и права на човекот и граѓанинот гарантирани во делот II од Уставот како граѓанските и политичките така и економско социјалните и културните. Во перспектива Уставниот суд на Република Македонија би можел со амандманска интервенција на Уставот да добие надлежност во поголем обем да штити и некои други од основните слободи и права што се гарантираат со Уставот.

Транспарентноста во работата на Судот се обезбедува со известување на јавноста преку средствата за јавно информирање за работата на Судот, со присуство на учесниците во постапката, другите физички и правни лица и на претставниците на средствата за јавно информирање на седници на Судот и со соопштенија

преку средствата за јавно информирање за одлуките на Судот по значајни прашања.

Известувањето на јавноста преку средствата за јавно информирање за работата на Судот се врши континуирано- после секоја седница на Судот, сеопфатно за секоја тема за која е расправано, каква одлука или решение е донесено и кои се причините за одлучувањето.

На WEB страницата на Судот покрај другото редовно се објавува дневниот ред на секоја закажана седница, во делот новости се објавуваат особено активностите и соработката со другите уставни судови. На државните органи, општествени организации и здруженија како и на граѓаните е достапна судската пракса (на македонски и англиски јазик) сите одлуки и решенија од ноември 1991 година до последната одлука и решение од 2004 година на оваа WEB страница се достапни во изворен текст. Оценка е дека на овој начин покрај тоа што одлуките на Уставниот суд на Република Македонија се објавуваат во "Службениот весник", судската пракса на Уставниот суд и донесените одлуки ќе им помогнат на институциите во нивната работа и на граѓаните во остварувањето на нивните права и обврски. Перспективно гледано заложбите на Уставниот суд на Република Македонија имајќи предвид колку е важна транспарентноста на неговата работа и особено одлуките што ги донесува, ќе се работи на модернизација и зголемување на капацитетот на информатичката технологија во Судот.

Неподелен став на судиите во Уставниот суд на Република Македонија е дека Судот е отворен за соработка со уставните судови на други држави по прашања од интерес за заштитата и унапредувањето на слободите и правата на човекот и граѓанинот и од значење за унапредување на уставно - судската пракса.

По стапувањето на Република Македонија во полноправно членство во Советот на Европа, Судот именува офицер за врски со Поткомисијата за уставно судство при Венецијанската комисија. Воспоставена е соработка, достапна ни е судската пракса на 48 судови кои имаат уставно судска јурисдикција, вклучувајќи го Европскиот суд за човекови права во Стразбур, Европскиот суд на правдата од Луксембург, а најзначајните одлуки на Уставниот суд на Република Македонија се објавуваат во Билтенот за уставно-судска пракса која го издава на квартална основа оваа Поткомисија.

Уставниот суд од мај 1999 година е полноправен член на Конференцијата на европски уставни судови. Во рамките на оваа Конференција Судот полноправно учествува во расправата по прашања кои се однесуваат на уставното судство и уставната јуриспруденција на европско ниво.

Д а м и и Г о с п о д а

Денес имаме добра можност во претпладневната и попладневната пленарна сесија имајќи ги во вид подготвените извештаи и дискусијата по темата на Конференцијата, да размениме искуства, правни мислења и сознанија од уставносудската пракса и од праксата на Европскиот суд за човекови права. Сметам дека и за Уставниот суд на Република Македонија сите сознанија, искуства, мислења ќе бидат драгоцени за остварувањето на неговите надлежности, за натамошниот развој на уставно-судската мисла и пракса, функционирањето на правната држава и владеењето на правото, со тоа да го дава својот придонес за побрзото приближување на Република Македонија до современите европски држави.

3 јуни 2004 година, Скопје

2-дин Дани Букикио
СЕКРЕТАР НА ВЕНЕЦИЈАНСКАТА
КОМИСИЈА ПРИ СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

Порака:

Уставниот суд е најзначаен актер во воспоставувањето и хармоничното функционирање на една вистинска демократија, затоа што тој се грижи, духот и словото на уставот со кој се утврдени правилата на игра на плуралистичкото демократско живеење, на владеењето на правото и на заштитата на човековите права, да бидат почитувани.

Убедена во неговата суштинска улога, Венецијанската комисија позната по своето независно мислење за предлог уставите или законите, уште од самото нејзино формирање, ја заштитува, поддржува и унапредува уставната правда со цел таа да биде силна и респектирана.

*
* *
*

Господин претседател на Републиката,
Госпоѓо претседател, дами и господа,

Годишнините претставуваат извонредна можност да се направи биланс на изминатите остварувања и да се уврдат главните правци што сакаме да ги оствариме во иднина. Да се собереме за да одбележиме годишнина на еден Уставен суд, тоа значи да се обединиме за да ја прославиме вистинската демократија, владеењето на правото врз волунтаризмот, извесна идеја за заштита на човековите права.

Во тој поглед, зарем Уставниот суд не е најзначаен актер во воспоставувањето и мирољубивото и хармонично функционирање на една демократска држава?

Венецијанската комисија, што се однесува до неа, е убедена во тоа, како што, по мое мислење, сме убедени сите ние овде присутни. Голем дел од нејзините активности се инспирирани од убеденоста во големата улога на Уставниот суд во однос на демократијата, демократската стабилност, владеењето на правото и заштитата на правата на човекот. Демократијата не ја чинат единствено основните повелби, уставите и законите.

Сигурно е дека Уставот ја определува не само структурата на одделните власти и јавни институции, туку и го дефинира

нивното функционирање. Тој исто така, како основна правна норма, а според тоа и повисока од секоја друга норма, ги има поставено принципите врз основа на кои ќе треба да се остваруваат основните права и да се понудат потребните структури заради реализација на правната држава и плуралистичката демократија.

Токму тоа е идеалот што го следи Венецијанската комисија кога дава поддршка (и го нуди искуството на нејзините независни членови) при изготвување на уставни закони, формирање институции, проучување на чувствителни прашања со кои се соочуваат старите и нови демократски држави.

Но, искуството ни покажува дека еден систем или заштитата на човековите права не треба да се гледаат само во документите, зашто нивната реалност зависи од практиката.

Демократијата според тоа е производ на делувањето на Уставниот суд, кој треба да биде врска меѓу принципите и секојдневната реалност, кој ќе се грижи, духот и словото на уставниот текст да бидат почитувани, кој ќе ги претвори филозофските принципи во опиплива стварност, чија одлука ќе значи урамнотеженост меѓу спротиставените интереси.

Тој ќе биде оној фенер, кој смирува во бура, кој ги определува границите и особено кој води кога реперите се губат во темнината.

Како Уставниот суд може да стане таков камен темелник на една стабилна и здрава демократија?

Потребна му е независност, по примерот на секоја друга судска власт - уште позасилена и неспорна независност. Потребен му е авторитет како на секоја друга институција, но уште повеќе затоа што тој треба да биде призната и респектирана институција и да биде над политичките или општествените ризици и конфликти.

Тоа се, по мое мислење, двата основни столба врз кои Уставниот суд, па според тоа и демократијата, треба да се потпира. Венецијанската комисија и тука ќе даде поддршка за унапредување и заштита на тие капитални и суштински елементи за постоењето и виталноста на секој Уставен суд. Ја користам приликата како што е оваа Конференција на која се присутни претставници како на извршната така и на законодавната власт за да ги потсетам на тоа.

Независноста прво. Поради тоа што, Уставниот суд е од суштинско значење за животот, стабилноста и хармонијата на демократскиот живот, неговиот статус треба да биде посебен.

Судот треба да го сочинуваат жени и мажи кои ќе бидат не само независни по својот статус на судии, по неотповикливоста од нивните функции, туку особено по своето знаење и непристрасност. Се работи за интелектуална независност и за материјална независност. Да се посегне по неа, да се стави под прашање или

само да и се заканува со нанесување штета би значело опасна повреда на демократската стабилност што Судот ја штити.

Авторитетот потоа. Авторитетот на Уставниот суд очигледно се појавува преку дефинитивниот и извршниот карактер на одлуките на уставниот суд. Тоа е најзначајниот аспект на уставното право и директна последица на правната држава.

Одлуките на Уставниот суд се наметнуваат како на извршната власт и на законодавната власт, така и на другите институции и на јавноста воопшто. Оние на кои тие одлуки им се однесуваат се должни да дадат гаранции за нив.

Тогаш се остварува вистинската демократија, таа трпеливо се гради, одлука по одлука тука и таму на овој континент, како во старите така и во новите демократски држави.

Уставната јуриспруденција што Венецијанската комисија ја објавува во скратена форма 3 пати годишно, таа јуриспруденција би немала смисла ако не се изврши, примени, признае и почитува. Да се објави тоа значи да се унапредува знаењето и размената, но за нас тоа е начин за признавање и унапредување на значењето на она што се создава - на она што денес се именува како основен елемент на европското уставно наследство.

На овој континент навистина се вгнезди келсенијанскиот модел на уставна правда кој најмногу се применува; модел во кој само еден Суд е воспоставен како чувар на уставот и во кој, во тоа име, одлучувањето треба да биде ограничено на највисоките хиерархиски органи. Од тогаш концептот на уставната правда значајно еволуираше - кон него беа додадени апстрактната и конкретната контрола на нормите, уставните спорови меѓу државните органи се до ревандикациите кои се однесуваат на индивидуалните и основните права. Така, Уставниот суд се издигна како највисок чувар и бранител на национален план на основните права. Таквиот развој понекогаш беше придружуван со проширување на патиштата за пристап до Судот, па ние, тука и таму, гледаме дека пред Уставниот суд се поднесуваат директни индивидуални жалби. Тие жалби се фактор на неспорна стабилност и доверба во новосоздадениот уставен поредок и во новопрокламираните основни права во демократиите излезени од диктатурата како што се Германија и Шпанија. Тоа што новите демократии одлучуваат денес да тргнат по тој пат е најголем и смел напредок, затоа што тој не е без практични последици во доменот на заштитата на човековите права и на вистинската демократија. Венецијанската комисија се радува заради развојот на таа позитивна перспектива која ја поддржува во границите на своите можности.

Во исто време гледаме како се профилира еден опесимистички хоризонт, како што се заканите за укинување на Уставниот суд кои ги слушаме тука и таму. Кон класичната теорија за демократскиот ризик и немоќ на една т.н. "влада на судии" туку

што се додадени нови критики. Како божем токму независноста на Уставниот суд станала неподнослива, како божем таа значајна улога во интерпретацијата на законските текстови, на институционалната рамнотежа и конечно во заштитата на човековите права претставува една бариера од повеќе: изгледа дека проширувањето на надлежностите на Уставниот суд би претставувало доказ за некорисноста од неговата специфичност а според тоа и *in fine* на неговиот *raison d'être*.

Овие закани со укинување, без оглед на правните или политичките причини главно укажуваат на определена разочараност од неможноста да се владее и контролира таа институција а да се биде принуден да се прифати правната држава што таа (институцијата, односно Судот, забелешка на преведувачот) ја наметнува. Меѓутоа, една модерна демократска држава денес не може да се замисли без највисоката гаранција што ја на Уставниот суд. Тоа е едно од длабоките уверувања на Венецијанската комисија кои во минатото ги одбележаа и ќе ги одбележуваат во иднина нејзините активности.

Вашиот Уставен суд, госпоѓо претседател, ги прославува своите 40 години постоење, многу настани се случија од неговото формирање до сега; засилен со тоа искуство, тој ќе биде во состојба да се соочи со идните предизвици. Што се однесува до мене, јас сум убеден во тоа.

Ви благодарам на вниманието.

г-ѓа Маргарита Цаца Николовска

СУДИЈА ВО ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА
ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Почитувани колеги, ценети гости

Дозволете ми прво да се заблагодарам на организаторот на оваа конференција, на поканата упатена до претседателот на ЕСЧП, (Европскиот Суд за Човекови Права) г-н Luzius Wildhaber и на поканата упатена до мене лично како судија од Република Македонија во ЕСЧП. Претседателот на Судот г-н Luzius Wildhaber не беше во можност да присуствува на конференцијата поради претходно превземените обврски и јас ја имам таа чест во оваа прилика да го претставувам Судот и во исто време да ви ги пренесам неговите поздрави и желби за успешна работа. Ја користам оваа прилика и јас да ги поздравам сите присутни како и да ги изразам моите желби и очекувања за успешна работа и за доследна примена на заклучоците што е произлезат од работењето на оваа Конференција.

Конференцијата посветена на 40 годишнината од функционирањето на Уставниот Суд на Република Македонија на тема "Уставна заштита" ја сметам особено значајна и секогаш актуелна. Ова од причини што уставното судство е најцврстиот гарант и столб на постоењето на демократијата и основа за континуирано движење напред во унапредувањето на процесот на остварувањето и заштитата на човековите права и слободи по принципот на владеење на правото.

Статутот на Советот на Еврота како што ви е познато се повикува на духовните и морални вредности на човечанството, на индивидуалните слободи и права како и на принципите на владеење на правото како база на демократијата.

Конвенцијата за човековите права и слободи, како што рекол поранешниот претседател на судот г-н Ролф Рисдал, е најефикасен правен заштитен инструмент преку кој се обезбедуваат човековите права и слободи а нејзината примена се реализира и преку работата на ЕСЧП. Таа промовирала иновација во меѓународното право со дадената можност на секој поединец да се жали против државата потписничка на Конвенцијата која се обврзала во рамките на својата јурисдикција да обезбеди остварување на правата и слободите, а тоа во дадена ситуација не го сторила. Правото на поединецот не е врзано за националната припадност. Конвенцискиот систем го обезбедува Судскиот супервизорски механизам за обезбедување на правата и слободите и заедно со нејзините протоколи зајакнати со судската пракса на

ЕСЧП креира систем на Европско јавно право кое сведено на заеднички именител претставува Европски Устав на пошироката територија на Европа.

Во оваа прилика нема да се задржувам на изнесување на судската пракса на ЕСЧП, но, сакам да ја истакнам само нејзината важност во функционирањето на Судот и на Уставните судови кои ја следат и применуваат. На истата ќе се задржам во текот на работната сесија.

Соработката на Уставните Судови на државите потписнички и ЕСЧП е вредно за истакнување и истата е полезна и неминовна за секоја држава која ја исполнува својата обврска од член 1 од Конвенцијата. Ова уште повеќе што Конвенцијата е "жив инструмент" и таа се интерпретира во дадените сега настанати услови. Овој принцип, концепт е цврсто вкоренет во судската пракса што особено може да се види во предметот - *Louzidou v. Turkey*. ЕСЧП е најстар интернационален суд на полето на заштитата на основните човекови права и слободи и тој остварува одредени односи и соработка и со други интернационални судови како што е ECJ (European Court of Justice), European Free Trade Association (EFTA) Court and Inter-American Court of Human Rights. Оваа соработка Г-н Претседател Wildhaber ја нарекува Партнерство, а истата терминологија ја прифаќа и потпредседателот Г-н Jean-Paul Costa истакнувајќи ја Судската територијална надлежност од Рејкавиќ до Владивосток. Како пример за соработка - партнерство ќе истакнам дека праксата на ЕСЧП се користи од страна на спомнатите судови на полето на човековите права.

Местото на Конвенцијата во националниот правен систем сигурно дека игра одредена улога во поглед на можноста за директната нејзина примена. Обврската пак на државата-потписничка што произлегува од член 1 на Конвенцијата да ги обезбеди правата и слободите предвидени во Конвенцијата во рамките на својата јурисдикција е од особено значење и упатува неминовно на соработка и затоа повторно ја нагласувам потребата од таква соработка. Во контекст на кажаното е секако дека ваквата соработка, во која влегува и следењето на судската пракса на ЕСЧП е од интерес и за "правната сигурност", и елиминирање на евентуалниот различен третман према лицата кои очекуваат основано правда. Потребата од ваков пристап може да се третира и во случај на превземање дејствија за одредени потребни промени во легислативата (закони) при оценка на нивната уставноста, а за потребите за обезбедувањето и заштитата на човековите права и слободи, што е во надлежноста на Уставните Судови. Што се однесува до Уставниот Суд на Република Македонија овој концепт може да има уште поголем значај кога се има во предвид можноста да таа институција може и сама да поведе постапка за оценувањето на уставноста (член 14 од Деловникот). На крајот во врска со овој приод само да додадам дека ЕСЧП не е единствен-

ното тело во доменот на грижата за човековите права и слободи. Само со негова исклучива работа не е ни можно да се осигураат истите на сите нивоа на земјите членки на Советот на Европа, што во крајна линија и не било цел на основање на Судот.

Потребно е да се сторат поголеми напори од страна на државите потписнички на тоа поле. Сега во процесот на реформи, Парламентарното Собрание на Совет на Европа прифаќа потреба од одредени промени во Конвенцијата, заради големиот број на пристигнати предмети во ЕСЧП, кој број е зголемен за 25% до 30% во однос на бројот во 2000 год. Ова според мене можеби значи на прв поглед дека државите потписнички не обезбедиле механизми за заштита на човековите права и слободи на национално ниво или дека апликантите се незадоволни од презентираниите механизми на заштита или пак дека на одреден начин се врши злоупотреба на дадените заштитни права во Конвенцијата. Затоа е потребно секоја држава потписничка да обезбеди и добри национални филтер механизми за таква заштита, а со остварувањето токму на Уставната заштита каде постои таква можност мислам дека може да се очекуваат поволни резултат на тоа поле. Оваа конференција може да придонесе во презентирање на идеи во таа насока. Лично сметам дека Домашниот филтер механизам во остварувањето на заштитата на правата и слободите е најпогоден меѓудругото и заради тоа што националните органи се во поповолна состојба при оценувањето на фактите на случајот, а имаат и можност да се послужат со веќе донесени одлуки на ЕСЧП за одредени слични примери. Познато е правилото "Учете на туѓи грешки". Македонија со 400 предмети пред Судот ја има таа можност и треба да ја искористи бидејќи има капацитети за тоа.

Имајќи во предвид сè што беше изнесено се надевам дека и од оваа конференција ќе произлезе заклучок за потребата од натамошна соработка со ЕСЧП за други вакви или слични работни средби, на разни нивоа, за кое нешто јас лично сум спремна да дадам несебична поддршка и помош во границите на моите можности.

Благодарам уште еднаш на вниманието,

2-дин Христѿос Арѿемидес
ПРЕТСЕДАТЕЛ НА ВРХОВНИОТ СУД
НА КИПАР
И
ПРЕТСЕДАТЕЛ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА НА
ЕВОПСКИТЕ УСТАВНИ СУДОВИ

Чест ми е и привилигија да Ве поздравам на овој собир за да ја прославуваме 40-тата годишнина на работа на Уставниот суд на Република Македонија. Ценети учесници, сигурен сум дека ќе добиете не само богато добредојде од нашата земја домакин туку и плодни резултати од презентациите и дискусиите на внимателно подготвената програма на темата: "*Уставната заштита: сегашност и ѿрсејќииви*".

Широк и клучен аспект кој го опфаќа целиот корпус на обврзувачки одредби коишто го регулираат меѓусебното однесување на лицата, а исто така, гарантира и добро управување со состојбите од страна на различни органи. Зголеменото барање на мир бара соработка меѓу земјите во кои владее демократијата за да се остварат заедничките цели и идеали коишто ќе ги обединат нациите и земјите преку надминување на јазичните бариери, расата, бојата, верата или културата. Најдобрата заедничка култура е: владеењето на правото и примената на правдата од страна на независни и непристрасни судови. Само на тој начин светот ќе се обедини во братството на кое повикува Шилер во неговата поема Ода на радоста, којашто самошто ја чувме изведена на музиката на Бетовен во неговата легендарна 9-та симфонија, која хорот прекрасно ја изведе.

Сократ и Палтон го направија најголемото откритие на сите времиња во сферата на човековиот ум. Тие го воспоставија правото на индивидуалност. Правото на сите да бидат свои. А од ова основно право произлегуваат сите фундаментални права и слободи коишто ги познаваме и кои сега заземаат свое свето место во пишаните инструменти, уставни и меѓународни договори. Правото на индивидуалност бара време и простор за да се развие и прошири така да се јавува потребата од дом, приватност, слобода на мислење и слобода на изразување, право на работа и пристапни средства за живот, итн.

Меѓутоа, дозволете ми да нагласам дека секое право е проследено со обврска. Обврска која не треба да го повреди правото на нашиот сосед. Би рекол понизно дека нашите општества ќе бидат подемократски и поправични доколку секој човек или државен органи ги почитува и штити правата на другите наместо ревносно да ги бара своите што е најчест случај. Ова е очекуваното и очигледно однесување на луѓето едни кон други.

Навистина ми е мило да забележам дека Уставот на Република Македонија ги штити со експлицитен и соодветен јазик, барем тоа е она што го согледав од преводот на англиски јазик, сите основни човекови права и слободи.

Како претседател на Кругот на претседатели на Конференцијата на Европски уставни судови Ве поздравувам и сигурен сум дека ќе имате пријатен и плоден престој во земјата на нашите домаќини.

Н.Е 2-дин Бранко Црвенковски
ПРЕТСЕДАТЕЛ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

Почитувана Претседател на Уставниот Суд Г-ѓа Ингилизова,
Почитувани судии на Уставниот Суд,
Почитувани судии, преставници на Европскиот суд за човекови
права,

Дами и господа,

Задоволство ми е на сите присутни да им ја честитам 40-годишнината од функционирањето на Уставниот Суд на Република Македонија и веднаш морам да кажам дека ова го сметам за настан од историско значење.

Фактот дека преставници на многу значајни судски и државни институции од земјата и од странство се денеска присутни исто така ја потврдува мојата оценка. Ова е важно признание за авторитетот на Уставниот Суд на Република Македонија и за фактот дека нашата земја се развива во демократска и правна држава.

Но, патот до денешното општо прифаќање на заштитата на уставноста и законитоста во Македонија и земјите од светот не беше лесен. Постоеја стравувања дека контролата на уставноста претставува вознемирувачки елемент во моделот на демократијата, која без сопствена демократска легитимација, е неспоива со начелото на народниот суверенитет. Но напротив, за една држава да може да се нарече демократска и правна не е доволно само да донесе Устав, туку потребно е да обезбеди негово остварување и контрола над неговата имплементација. Само на тој начин Уставот ја добива својата смисла и станува вистинска брана за арбитрерноста и самоволието. Со почитување на Уставот се обезбедува правна сигурност, стабилност на системот и се гради довербата во државата.

Изминатите години покажаа колку беше правилна одлуката за воспоставување на Уставниот Суд во Република Македонија токму како специфичен орган формиран исклучиво за таа цел. Распространето е мислењето дека ова е најефикасен систем за заштита на уставноста затоа што градењето и одржување на демократијата и владеењето на правото е перманентен предизвик кој бара целосна посветеност и воопшто не е лесна задача.

Централизирањето на контролата на уставноста во еден орган, од една страна доведува до негово специјализирање во тој домен, а од друга зголемување на правната сигурност заради единственото толкување на Уставот и законите.

Денес, кога славиме 40 години активно работење на Уставниот суд на Република Македонија, треба да оддадеме заедничко признание на неговата работа и улогата која тој ја одигра во македонската историја особено во периодот од осамостојувањето до денес.

Со донесувањето на сојузниот и републичките уставни во 1963 година, тогашната СФРЈ стана прва социјалистичка земја која во правниот систем вовеле Уставен суд. Мотив за воведување на Уставен суд во Република Македонија беше обезбедување поефикасна заштита на начелото на уставност. Уставниот суд во социјалистичкиот период ги поставуваше темелите на уставно-судската практика во земјата и во регионот и ја издигаше својата независна позиција над политичките центри на моќ.

По донесувањето на новиот Устав од 1991 година Уставниот суд се соочи со уште еден голем предизвик: да учествува во градењето и спроведувањето на еден нов правен систем, преку своите толкувања на уставните норми. Уставниот суд одигра значајна улога во консолидирањето на демократијата, во воспоставувањето на владеењето на правото и во обезбедувањето на правната сигурност и го потврди значењето на уставно-судската заштита. Тоа не беше лесно ако се има во предвид дека еден правен систем се заменува со нов, се носеа нови закони и други општи акти со кои се операционализираа уставните одредби. Во градењето на правната држава беа вклучени и државните институции и граѓаните.

Уставниот Суд на Македонија во изминативе 13 години практично покажа дека е возможно водење на независни и единствено на закон засновани постапки. И со тоа не само што го подигна нивото на судската работа, туку во голем дел помогна за професионално формирање и зајакнување на другите судови во земјата.

Нашиот Уставен Суд беше безусловно примен и во Конференцијата на Европските Уставни Судови. Тоа беше возможно единствено благодарение на фактот дека Уставниот Суд на Република Македонија ги исполнува високите стандарди на оваа престижна меѓународна организација. А еден од тие високи стандарди е разгледување на иницијативите на граѓаните.

Тоа преставува исклучително значајна функција на нашиот Уставен Суд. Можеби и најважната. Сите граѓани на Република Македонија можат да поднесат иницијатива за покренување на постапка за оценка на уставност на определен акт со цел за заштита на нивните права. Република Македонија е една од ретките држави во кои постои ваква можност.

И во изминатиов период граѓаните активно го користеа своето право, повикувајќи го Уставниот суд да ја заштити уставноста и законитоста, но и нивните права чија заштита е во надлежност на овој орган: слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичко здружување и дејствување и забраната на дискриминација.

Почитувани присутни,

Денеска е очигледно дека сите значајни овластувања кои му се доверени на Уставниот Суд биле целосно оправдани. Тој го штити Уставот и ги брани човековите слободи и права. Но има уште една, не помалку значајна функција на Уставниот Суд. Тој е активно инволвиран во создавањето и унапредувањето на правната основа на државата. Позицијата која Судот ја има во спроведувањето на неговите одлуки на многу начини се рефлектира врз генералната еволуција на правото во државата и придонесува за унапредување на правните стандарди на општеството како целина.

Во јавноста Уставниот Суд ужива репутација на значаен и авторитативен орган. Се разбира, линијата на еволуција на оваа највисока институција не беше праволиниска. Знаеме дека повеќе пати имаше обиди оваа институција да се употреби како арена за политичка борба. Но, принципот на независност и непристрасност во политиката секогаш победуваше.

Денес и покрај тоа што веќе изградивме стабилен и современ правен систем, и сигурно чекориме на патот на успешно функционирање на правната држава, Уставниот суд не го губи своето значење. Напротив, овој орган треба да се подготвува за еден нов предизвик, за задачите кои произлегуваат од процесот на европската интеграција. Во услови на хармонизација на правниот систем на Република Македонија со правото на Европската унија, Уставниот суд треба своето внимание да го насочи кон вредностите кои ги заштитува европското право и начинот на кој тие се толкуваат од Европскиот суд на правдата. Во таа насока размената на искуства меѓу Уставните судови на државите членки на Европската Унија и државите кои се подготвуваат да бидат интегрирани во европското семејство, претставува значајна придобивка за чуварите и толкувачите на Уставот.

Се надевам дека на оваа средба ќе дојде до размена на тие драгоцените искуства. Исто така очекувам дека оваа средба ќе даде одговор и на некои прашања кои веќе се отвараат во јавноста: дали се потребни уставни промени во делот кој се однесува на уставното судство во Република Македонија, дали е потребно донесување на органски закон со кој ќе се регулира статусот на Уставниот суд, дали треба да се прошири надлежноста на Уставниот суд во заштитата на човековите права преку воведување на институтот уставна тужба, потребни ли се промени со кои ќе се зајакне положбата и независноста на Уставниот суд во однос на законодавната и извршната власт, како да се оствари финансиска независност на овој орган, како да се изгради ефикасна организациона рамка за работа на Уставниот суд.

Во расправата по тие прашања главната цел треба да биде уште поголемо зајакнување на правните основи за функционирање на Уставниот Суд на Република Македонија како независна и самостојна институција чија позиција нема да може да ја поткопани ниту една политичка структура. Во спротивно, без таков Уставен суд, кој ќе биде гарант на уставноста и законитоста, уставот ќе биде само желба, без задолжителна сила.

Почитувани присутни,

На крај би сакал да потенцирам дека оваа значајна активност на уставните судии бара големо правно познавање и професионален дигнитет, а понекогаш и граѓанска храброст.

Им благодарам на сите судии на Уставниот Суд за она што досега го правеа и што ќе го прават со цел за развој и зачувување на македонската државност и за заштита на правата на граѓаните на Република Македонија.

Ви ја честитам 40-годишнината.

Ви посакувам успешна работа!

II. РЕФЕРАТИ ПРЕЗЕНТИРАНИ ВО РАБОТНИОТ ДЕЛ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА

“ПОЗИЦИЈАТА НА УСТАВНИОТ СУД ВО МОДЕРНА ДРЖАВА НА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ВРЗ ОСНОВА НА ИСКУСТВОТО НА СОЈУЗНИОТ УСТАВЕН СУД НА СОЈУЗНА РЕПУБЛИКА ГЕРМАНИЈА“

Проф. д-р Зигфрид Брос

СУДИЈА НА СОЈУЗНИОТ УСТАВЕН СУД НА
РЕПУБЛИКА ГЕРМАНИЈА

I

Во модерна правна држава начелно постојат две можности за востановување на Уставен суд. Тој може да биде прогласен за надлежен за донесување одлуки за поединечни (конкретни/индивидуални) жалби до Уставниот суд на физички и правни лица и со тоа да се третира како вообичаен суд. Исто така, постои можност, а за неа се определи Германија, да му се посочат две области на надлежности на Уставниот суд. Уставниот суд согласно член 93 на Уставот на Сојузна Република Германија, од една страна е Врховен суд, а од друга страна, истовремено Апелационен суд за уставно право. Во функција на Апелационен суд бројот на инстанците во германската јурисдикција (вкупно пет) се проширува за една посебна уставносудска проверка на судска одлука. Во функција на Врховен суд, Уставниот суд е надлежен исклучиво за разрешување на спротивставени мислења помеѓу највисоките сојузни органи, одлуки за нормативни контроли, како и спорови помеѓу федерацијата и една покраина, односно помеѓу федерацијата и повеќе покраини. За разрешување на овој вид правни спорови стручните судови не доаѓаат предвид. Исто така, Сојузниот уставен суд го држи монополот за донесување одлука за забрана на политичка партија согласно член 21 став 2 алинеја 2 на Уставот на Сојузна Република Германија.

Во врска со надлежностите на еден Уставен суд се наметнува, ни помалку битното прашање - кој статус треба да му се додели на Уставниот суд? Во Германија, Сојузниот уставен суд има положба на највисок уставен орган на федерацијата. Оваа позиција не произлегува непосредно од Уставот. Напротив - член 92 на Уставот на СР Германија го вбројува Сојузниот уставен суд и другите судови во составот на судската власт. Од тие причини повеќе би можело да се помисли дека Сојузниот уставен суд во редоследот на инстанците на судовите ја претставува највисоката инстанца, но повеќе и не.

Наспроти тоа, согласно член 1 став 1 на Законот за Сојузниот уставен суд, истиот се назначува за самостоен и независен

Врховен суд на федерацијата наспроти сите уставни органи. Со тоа законодавецот недвосмислено го решил прашањето на рангирањето. Дури и без оваа законска дефиниција или уставносудска дефиниција, положбата на Уставниот суд во модерната правна држава како највисок уставен орган се навестува, и покрај тоа што функционира како Врховен суд и не е ограничен на донесувањето одлуки по жалби до Уставниот суд.

Кога се поставува прашањето дали на Уставен суд треба му се доделат двете надлежности, треба да се земе предвид дека особено функцијата Врховен суд во модерната правна држава е мошне важна. Одлуките за жалби до Уставниот суд би можеле да му се доделат на највисок сојузен суд, во случај да има само една судска гранка, или кога за повеќе постоечки судски гранки се предвидува еден највисок суд што ќе биде надлежен за сите. Заради обезбедување правна сигурност неопходно е да се снабди еден единствен суд со монопол за одлучување, со цел толкувањето, остварувањето и спроведувањето на Уставот да не останат без контури и на крајот на краиштата да се поматат.

Правната сигурност, исто така, дава повод за размислување за институцијата и надлежностите на Уставниот суд во својство на Врховен суд. Толкувањето, остварувањето и спроведувањето на Уставот не смеат ни помалку ни повеќе да се препуштат на случајни политички услови, особено не на променливи мнозински услови во федеративно уредена држава, како што е Сојузна Република Германија, на федерално и на покраинско ниво (преку долниот дом-Бундесрат). Уставот како ѓрбет на правниот поредок на државата не поднесува "политика на лесна рака".

II

Врвната положба на Сојузниот уставен суд како највисок уставен орган на Сојузна Република Германија значи, дека се наоѓа на исто ниво со претседателот, владата, сојузниот парламент (Бундестаг - Бундестаг) и покраинскиот дом (Бундесрат - Бундесрат), и покрај тоа што е надвор од горенаведените други државни власти. Условите се од извонредно значење за креацијата. Во федеративна држава не смее да се случи, само еден или повеќе државни органи да содејствуваат. Напротив, неминовно е сразмерно да се вклучат и покраините. Изборот и составот на Сојузниот уставен суд ја отсликува федеративната структура на нашата држава. По половина од членовите на Уставниот суд се избираат од сојузниот и од покраинскиот парламент (Бундестагот и Бундесратот), при што за Бундестагот поради неговата големина во акција стапува помал состав. Покрај овие предуслови во изборната постапка играат улога и други мошне значајни услови за модерен орган на јурисдикцијата на правната држава. Извршната власт формално не учествува на ниво на федерација-

та, а на покраинско ниво делува само филтрирано преку покраинскиот парламет (Бундесрат), законодавниот орган на федерацијата. Изборот на членовите на Сојузниот уставен суд недвосмислено е поставен таму, каде што во највисоките државни органи демократскиот елемент - во смисла на непосредност - најсилно доаѓа до израз, а тоа е сојузниот парламент. Делокругот на Претседателот на државата е ограничен на формалниот акт на именување и доделување на соодветните дипломи.

Федеративниот принцип се нагласува дополнително и преку тоа што сојузниот парламент (Бундестаг) и покраинскиот парламет (Бундесрат) наизменично го избираат претседателот и заменик-претседателот. Во врска со тоа исто така треба да се разгледаат правото на поднесување предлози и условите за избор. Ним им се оддава големо значење со оглед на концентрацијата на моќ на Сојузниот уставен суд.

Од самиот почеток, големите народни партии во Германија, Социјалдемократската партија на Германија (СПД) и Христијанско - демократската унија / Христијанско - социјалната унија (ЦДУ/ЦСУ) го поделија правото на поднесување предлози за членови во Сојузниот уставен суд, при што е пракса во случај на коалициона влада да се отстапи едно место на јуниор-партнерот во коалицијата. Најмалата возраст на судиите на Уставниот суд изнесува 40 години. Судиите се избираат за време од 12 години без право на повторен избор, обезбедувајќи на тој начин независност на членовите на Уставниот суд. Изборот се врши во сојузниот и покраинскиот парламет со двотретинско мнозинство. Оваа постапка претпоставува усогласување на релевантните политички фактори. Исто така се избегнуваат излишни дискусии во јавноста и во изборните тела кои би можеле да му наштетат на угедот на судот како и на највисоките државни органи.

Во првобитната верзија на Законот за сојузниот уставен суд не беше предвиден специјален вотум. Тој пред извесно време е внесен во член 30 став 2 од Законот за сојузниот уставен суд. Сметам дека тоа не е потребно, бидејќи бара огромен ангажман, а може да претставува пречка во соработката на судските тела. Битно е да се има на ум, да се исклучи напоредната можност за повторен избор на член на Уставен суд и специјален вотум. Повторен избор и специјален вотум не се трпат, ако стручно се толкува независноста на судиите. Внатрешната независност се нарушува, бидејќи во случај судија на Уставен суд да не успее преку специјален вотум тој би можел да се кандидира преку повторен избор. На тој начин би се поттикнало искушението свесно да се влијае врз составот на Уставниот суд, особено кога во случај на државни процеси во временски интервали повеќе пати се поднесуваат барања, како што е случај во Германија на пример, за порамнување на финансиите на покраините, но исто така и при барања за абортуси.

III.

Во контекст на европскиот развој, на напредната интеграција и со тоа на паралелно пренесување на националните надлежности врз европското ниво, неминовно ќе се намалува значењето на националниот Уставен суд. Тоа, пред сè, е сврзано со тоа што националните уставни судови нема да имаат право да ги толкуваат договорите на Заедницата, односно Европскиот устав во иднина. Мерило за национален уставен суд треба да биде исклучиво сопствениот национален устав. Тоа го налага самата смисла за правна сигурност. Толкувањето на уставни, а со тоа и на Европскиот устав ќе мора да се монополизира кај една институција и ќе мора да се спречи повеќе институции да имаат право на одлучување.

Како последица на сето ова, значењето на националните уставни судови, во иднина повеќе ќе се концентрира врз надлежностите во својство на Врховен суд, а помалку врз надлежностите за донесување одлуки по жалби до Уставниот суд. Што повеќе правни предмети непосредно преминат во правото на Заедницата (примарно право како и правни одредби), толку помалку ќе се бара согласување на судските одлуки со националното уставно право, а особено со националните основни права. За уставносудското оценување надлежни се европските судови во Луксембург.

Со самото право на Заедницата во иднина ќе слабее положбата на националните уставни судови, бидејќи со зајакнувањето и згуснувањето на правната рамка на Заедницата ќе се намали просторот за маневрирање на националниот законодавец, така што ќе биде мошне тешко тој да се товари за прекршоци против национални основни права во преостанатата оригинарна област на своите надлежности. Доколку се работи за прекршок на основни права поради импликации од заедничкоправен карактер, ќе треба ваквите случаи да се упатат до Луксембург. Во спротивно национален уставен суд би навлегол во надлежностите на правото на Заедницата.

Во надлежностите на модерен уставен суд во правна држава, спаѓа исто така, одлуките што тој ги донесува да бидат обврзувачки за сите уставни органи на државата (на ниво на федерација или на покраина), за судовите и службите, како и други случаи, на пример, одлука за прогласување на закон за ништовен по сила на законот.

“УСТАВНАТА ПРАВДА ВО ФРАНЦИЈА - БИЛАНС И ПЕРСПЕКТИВИ“

Г-ѓа Симон Веил

ЧЛЕН НА УСТАВНИОТ СОВЕТ НА ФРАНЦИЈА

Еден од најеминентните француски конституционалисти, поранешен член на Уставниот совет (доајенот Ведел), на едноставен начин, ќе рече дека контролата на уставноста "е дел од современиот конфор на демократските држави" и дека "Франција го постигна тоа, по примерот на своите европски соседи, не поради мода туку за да живее подобро". Оваа забелешка може да предизвика насмевка, но таа за Франција (која од пред повеќе од два века е поборник на традицијата на парламентарната сувереност) е забелешка која е далеку од тоа да биде безначајна.

Додека по Втората светска војна растеше бројот на Уставните судови, Франција, уморна од скршнувањата на собранискиот систем таков каков што се пректикуваше за време на Третата и Четвртата Република, во 1958 година изготви нов Устав поттикната од генералот Дегол. Тој Устав повторно и дава на извршната власт средства да владее. За таа цел, а меѓу другите мерки, таа воведува Уставен совет чија задача е да ги спречува евентуалните узурпации од страна на законодавната власт на владините прерогативи.

Конституентите во тој случај имаат рестриктивна концепција за контролната власт на Уставниот суд што туку што го формираа: тој ќе интервенира а priori, со превентивна цел (што ќе рече по изгласување на законот но пред неговото прогласување), па според тоа и на "апстрактен" начин (бидејќи никаков спор не можел да се создаде на тој степен на примена на законот).

Дотолку повеќе што неговата одлука се однесува само на четирите највисоки власти во државата: Претседателот на Републиката, Премиерот и Претседателот на секој од двата Дома. Овие карактеристики јасно го разликуваат францускиот Уставен совет од поголемиот број западни уставни судови. Затоа неговата улога може да се чини како да е помалку значајна во однос на онаа на нему сличните институции.

Но институциите живеат, а историјата на последните четириесет години го менува почетното делење карти (иницијалната улога). Имено, оваа 2004 година, не е претерано да се тврди дека билансот на неговите четириесет и пет години постоење му овозможи на францускиот Уставен совет да се афирмира како вистински највисок (врховен) суд заштитник на основните права и најзначаен актер во консолидацијата на правната држава.

Две особено маркантни етапи ќе доведат до големи промени во духот и тежината на институцијата:

Првата во чија основа беше самиот Уставен совет датира од 1971 година. Во една одлука која можеше да се оквалификува како "основоположничка" Уставниот совет ќе ја доведе во прашање уставноста на еден закон врз основа на Преамбулата на францускиот Устав од 1958 година. Надминувајќи ја улогата на "чувар на границата" меѓу закон и пропис, Советот ќе се потруди, од една страна, нашироко да го интерпретира доменот на законот, иницијално ограничен со одредбите на членот 34 од Уставот, а од друга, да ја рагледа неговата основа имајќи ги предвид сите правила и принципи со уставна вредност, во чиј број спаѓаат правата и слободите заштитени со Уставот. Конкретно промената ќе се покаже радикална, всушност, "творбата им избега на нејзините творци!" (JC COLLIARD): создаден за да врши цензура на еден премногу моќен Парламент, Уставниот совет всушност ќе врши надзор врз влада која помалку со сила го освојува просторот, ако се земе дека во Франција, под Петтата Република, повеќе од 90% од законите потекнуваат од Владата.

Кој е придонесот на таа револуционерна одлука од 1971 година? Повикувајќи се во 1971 година "на основните принципи на Републиката признаени со закон", на кои посредно упатува Преамбулата на Уставот од 1958, а меѓу кои треба да се смести слободата на здружување, Уставниот совет произведува уставна монолитност дури мимо самото слово на Уставот од 1958 година.

Преамбулата на Уставот од 1958 година се однесува како на големата традиција на индивидуалните права прогласени во Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1789 година така и на Преамбулата на Уставот од 1946 година кој, веднаш по завршувањето на Втората светска војна, не само што ги афирмира економските и социјалните права што ги сметаше "за особено потребни на нашето време", туку во исто време потсетува на својата приврзаност кон "основните принципи признати со законите на Републиката".

Давајќи ѝ целосна правна сила на Декларацијата од 1789, на Преамбулата на Уставот од 1946, како и на "основните принципи признати со законите на Републиката", Уставниот Совет не ги оправдува оние кои гледаа во референците кои се наоѓаат во Преамбулата на Уставот од 1958 само просто историско потсетување или едноставни филозофски ориентации.

Втората етапа ќе се случи три години подоцна, кога, во 1974, со уставна измена одлучувањето (до тогаш ограничено на четирите предходно наведени надлежни органи на власт) ќе се прошири на шеесет пратеници или шеесет сенатори. Тоа отворање ќе се покаже од суштинска важност затоа што најчесто од парламентарната одлука ќе направи инструмент во рацете на

опозицијата. Од тој момент таа измена ќе претставува не занемарлив елемент на "статусот на опозицијата".

Значењето на тоа проширување на одлучувањето на Уставниот совет за парламентарците се изразува на квантитативен план затоа што, ако од 1959 до 1974 година, беа донесени само 9 одлуки, што значи помалку од една одлука годишно, од 1975 до 2000 година беа донесени 260 одлуки, односно просечно по 10 годишно.

Развојот до кој дојде поради поврзаноста на тие два настана-проширувањето, контролни норми во 1971; проширување на можностите за одлучување во 1974 - овозможува да се фрли нов поглед врз улогата на уставниот совет на крајот на дваесеттиот век и да се издвојат некои перспективи во зората на дваесет и првиот век.

Францускиот Уставен совет во 1999 година прослави четириесет години од своето постоење. Освен неговата еминентна улога на регулатор на јавните власти, која подразбира главно контрола на претседателските и парламентарните избори и операциите поврзани со референдумите, делото на Уставниот совет се состоеше во трпеливото градење на еден систем на заштита на правата и слободите. Затоа, почнувајќи од неговата позната одлука за слободата на здружување од 1971, тој не престана да ја проширува таа заштита, која, имајќи го предвид авторитетот на неговите одлуки, го напојува од тогаш наваму целокупниот наш правен систем.

Така, почнувајќи од 1971 година, со своите одлуки, Уставниот совет не престана да ја збогатува и усовршува содржината на уставната монолитност што ја сочинуваат Декларацијата од 1789, Преамбулата од 1946, основните принципи признати со законите на Републиката и самиот текст на Уставот од 1958 година.

Тој знаеше да го збогати, прилагодувајќи го на многу брзата еволуција на обичаите и техниките (како пример може да ги наведеме неговите одлуки коишто се однесуваат на биоетиката или радиодифузната комуникација). Тој исто така успеа да ги усоврши своите техники на контрола, избегнувајќи ги, кога тоа беше можно, незгодните страни инхерентни на цензурата на законодавецот благодарјќи на проседе за "интерпретативните резерви" со кои изјавата за усогласеност на законска одредба се подредува на интерпретацијата наведена во одлуката.

На крстопат меѓу билансот и перспективите, овие години сведочат за грижата за рамнотежа која постојано се афирмира меѓу потребното почитување на индивидуалните слободи и почитувањето на општиот интерес.

Од друга страна, а во исто време, се открива растечка грижа да се сочува (без притоа никогаш тоа да претставува само по себе уставно барање), "правната сигурност", сватена како стабилност, јасност и не-ретроактивност на законските правила.

Така од барањето за "достапност и соодветност" на законот "Уставниот совет прави цел со уставна вредност" (одлука од 16 декември 1999). За да биде ефикасен, разбран и респектиран законот треба да биде јасен и практично изводлив. Тука се мисли на кодификацијата, на "водичот на правата и постапките" и на банките на правни податоци, кои сите заедно беа предмет на значајни напори од страна на јавните власти.

Двете споменати преокупации - општиот интерес и правната сигурност едновременно потсетуваат на некои неодамнешни судски практики:

Тоа е случај со процедуралните правила коишто се однесуваат на финансиските закони, чие почитување треба да се провери во однос "како на барањата за континуитет на животот на нацијата така и на императивот на отвореност" што се поврзува со разгледувањето на буџетот за сето времетраење на тоа разгледување.

Во врска со правото на амандман во текот на парламентарната процедура, Уставниот совет не ги прифаќа амандманите кои, доставени предодна, би претставувале нови мерки кои не можеле да бидат разгледани од секој од двата Дома и би ја избегнале во даден случај постапката за помирување воведена од Уставот.

Во врска со ретроактивните одредби на еден закон, Уставниот совет никогаш не ги прифаќа ретроактивните одредби во репресивната област, а другите ги прифаќа само ако се оправдани од гледна точка на доволен општ интерес.

Говорејќи за билансот како и за перспективите, треба да се додаде еден значаен елемент кој говори за добрата интеграција на Уставниот совет во новата институционална рамнотежа создадена од Петтата Република.

Дури и ако Уставот предвидува дека одлуките на Уставниот совет "се наметнуваат на јавните власти и на сите административни и судски органи", можеше да се замислат неприфатливи разлики во (судската практика) јуриспруденцијата меѓу Уставниот совет и двата други Врховни суда. Во Франција, всушност, не постои никаква хиерархија меѓу Уставниот суд и двата други Врховни суда (Касациониот суд и Државниот совет). Освен тоа, тие два суда од многу одамна играат значајна улога во заштитата на слободите. Така преку жалба (приговор) поради пречекорување на овластувањата, Државниот совет обезбедува од Третата република наваму ефикасна заштита на лица против волунтаристичкиот однос на администрацијата.

Затоа треба да констатираме постоење на голема конвергентност во судската практика меѓу тие Врховни судови и Уставниот совет во областа на заштитата на правата и слободите. Секоја од овие јуриспруденции *de facto* се инспирира од двете други.

Оваа конвергентност на судската практика на нашите три национални суда кон заедничка концепција за вредностите на национален план има свое продолжение на европски план.

Од пред повеќе од десет години е обновен дијалогот меѓу западните демократии и новите демократии (држави) од централна и источна Европа. Својата главна потпора тој дијалог ја најде во заедничките вредности што ги инкарнира особено европската Конвенција за правата на човекот и судската практика која произлегува од Европскиот суд за правата на човекот.

Ние можеме само да се радуваме од фактот што сегашното уставно правосудство ја обезбедува заштитата на таа вредносна заедница и учествува во изградбата на она што можеше да се нарече "европски јавен поредок".

Во тој поглед, може да се истакне дека, дури и ако францускиот Уставен совет самиот не ја контролира усогласеноста на законите со конвенцијата, ниту со договорите воопшто, Тоа го прават другите француски правосудства. Од друга страна, правата признаени во европската Конвенција за правата на човекот, во најголем дел наоѓаат "појдовно сидро" во францускиот конституционален блок.

Всушност Уставниот совет прави напори "да ги интерпретира основните права во светлината на Конвенцијата" (V. GENEVOIS). Така Уставниот совет, кога станува збор за слободата на изразување, се повикува на "плурализмот како услов на демократијата"; што се однесува до правото на одбрана, тој бара "праведна и правична процедура со која се гарантира рамнотежа на правата на страните": Тука го наоѓаме принципот на еднаквост на инструментите. По примерот на Судот во Стразбур, Уставниот совет исто така ги прошири гаранциите кои се применуваат во кривичната постапка на сите санкции, дури и да ги изрекле и административните органи. Исто така, Уставниот совет го афирмираше "правото на жалба" наведено во членот 16 од Декларацијата од 1789 година во кое се вели дека "секое општество во кое гаранцијата на правата не е обезбедена... воопшто и нема устав". Оваа формулација е многу блиска до онаа која ја наоѓаме во членот 6 од европската Конвенција за правата на човекот.

Наместо заклучок, би сакала да наведам еден проблем кој честопати е третиран доктринарно, од јавните власти и се разбира во рамките на нашата институција: тоа е проблемот на проширувањето на полето на одлучување на Уставниот совет.

Предлагајќи да се воведат преходен приговор (жалба) кај Уставниот совет (со исклучок на неуставноста), беше препорачано да се приближи францускиот Уставен совет до неговите соодветни европски институции. Секоја поединечна одлука на Уставниот совет би имала и предности и незгодни страни. Затоа, дискусијата на таа тема во Франција е далеку од тоа да биде завршена.

Споредбата на нашите правни системи покажува дека освен нивното заедничко прифаќање на основните цивилизационски вредности, секој од тие системи тесно зависи од националните историски околности кои го создале.

Специфичноста на францускиот систем е добар пример за тоа. До денес, ми се чини дека системот за контрола на уставноста востановен во Франција, и покрај тоа што не е без пропусти, ги разви своите потенцијали и има неспорни предности. Тој успеа да се интегрира и да добие многу високо место во контекст во кој, тоа треба да се истакне, "центролегислативната" традиција е силна, а еден правосуден систем за контрола на слободите функционира од многу одамна.

Има и ќе има нови предлози. Недостасува време за да дискутираме за тоа тука. Секоја значајна реформа ќе наметне измени на Уставот, а со тоа и релативен политички консензус.

Поминувањето од една апстрактна и *a priori* контрола во една конкретна и *a posteriori* контрола во секој случај би му наметнало на Уставниот совет длабоки промени на неговите правила за организирање и функционирање.

“УСТАВНА ЗАШТИТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА ВО СЛОВЕНИЈА“

Проф. д-р Цирил Рибичич

СУДИЈА НА УСТАВНИОТ СУД НА СЛОВЕНИЈА

1. Разновидниот национален состав на Словенија

Според Уставот, Словенија е држава на сите граѓани и е основана врз постојаното и неотуѓиво право на словенечкиот народ на самоопределување¹. Разновидниот национален состав на Словенија покажува дека нацијата успеала да истрае во турбулентната конвергенција на словенската, германската и романската култура. Сосема разбирливо, учеството во Југословенската Федерација којашто постоеше речиси седумдесет години, исто така, одигра клучна улога². Како резултат беа формирани словенечки национални заедници во соседните земји Италија, Австрија, Унгарија и Хрватска, а има и емигранти коишто се распрнати по целиот свет. Овој реферат се фокусира врз уставниот статус на националните малцинства во Словенија, "класичните" малцинства кои се признати со децении наназад како и оние коишто се во појава.

¹ Принципот на самоопределување на словенечкиот народ е основното пред-уставно или над-уставно прашање и како такво е дадено во Основната уставна повелба и преамбулата на Уставот на Република Словенија, така да не е потребно да се нагласи во нормативниот дел на Уставот (Види во: Каучич, Игор и Град, Франц, *Ustavna Ureditev Slovenije* (Уставниот систем во Словенија), Љубљана: ГВ, 2000: 70). Со други зборови треба да се протолкува за да не е во дисхармонија со принципите на демократскиот систем или еднаквоста на сите словенечки граѓани без разлика на нивното национално потекло. Види во Рибичич, Цирил, Уставните аспекти на осамостојувањето на Словенија, Љубљана: Урадни лист, 1992.

² Види во: Извештајот на Алваро Гил-Роблес, комесар за човекови права на Советот на Европа, од неговата посета на Словенија во мај 2003 (Извештајот е објавен на веб страницата на Советот на Европа: www.coe.int/T/E/Commissioner). Гил-Роблес смета дека може да се види дека одредени тековни проблеми се резултат на "силното чувство на национален идентитет што се појави по осамостојувањето на Словенија во 1991 година" (3).

Во своите напори да добие независност Словенија имаше среќа што немаше автохтоно српско малцинство³ што постоеше во други делови на Југославија, од Косово до Босна и Херцеговина и Хрватска и кое беше искористено како изговор за изливите на националистите кои ја промовираа идејата за Голема Србија. Ситуацијата во Словенија се разликуваше од пред половина век и на италијанското национално малцинство повеќе не се гледаше како причина за спорови и тензии туку како на фактор за продуктивна соработка меѓу Италија и Словенија⁴.

Колективната и индивидуалната заштита на Италијаните и Унгарците претставува исклучок од правилото дека социјализмот неуспешно се справил со малцинските прашања.

Заштитата на овие две малцинства беше на толку високо ниво⁵ што малцинствата изразија желба и добија ветување дека осамостојувањето на Словенија нема да го измени нивниот статус кон полошо или да им ги ограничи правата на нивните припадници⁶. Начинот на кој националните малцинства влијаеа значително се измени, сепак нивниот релативно влијание не е ограничено на некаков битен начин. Иако немаат многу претставници (по еден член во националното собрание за италијанското и унгарското малцинство, по десет претставници во локалните заедници и заменици градоначалници од редовите на малцинст-

³ Со исклучок на поединечни српски (и хрватски) села во Бела Крајина.

⁴ Интересно е дека западната граница со Италија беше отворена со децении додека источната граница со Унгарија беше херметички затворена и заштитена со мински полиња по раздорот меѓу Тито и Сталин во 1948 година.

⁵ Според Уставот на Социјалистичка Република Словенија од 1974 година италијанското и унгарското малцинство имаа право да го употребуваат својот јазик (кој беше еднаков на словенечкиот во областите каде што живеаа), да ја изразуваат и развиваат националната култура, да организираат сопствени организации и да ги користат сопствените симболи. Исто така им беше гарантирано образованието на мајчин јазик (посебни малцински и билингвални училишта). Тие можеа слободно да ја развиваат сопствената култура и да контактираат со својата матична земја, што исто така беше поддржано од државата (Членовите 250 и 251). Претставеноста на малцинствата во претставничките тела не беше експлицитно изнесено во Уставот, сепак во праксата, двете малцинства имаа претставници во сите домови на републичкото собрание. На локално ниво нивните претставници имаа статус на посебен четврт дом.

⁶ Ова е предмет на Договорот на политичките партии и претставничките групи во однос на Плебисцитот, Писмото на добра намера од 1990 година и Основната уставна повелба од 1991 година. Писмото изјавува дека на италијанското и унгарското етничко малцинство и нивните припадници им се гарантираат правата кои беа утврдени со претходниот устав, и важечките меѓународни договори. Забележливо е дека еден од потписниците на овој договор беше Роберто Батели, пратеник од италијанското малцинство.

вата⁷), нивниот статус беше зајакнат во една област: тие имаат право на вето за регулативи коишто влијаат на локално и национално ниво врз имплементацијата на правата на унгарското и италијанското малцинство, што беше воведено со Уставот на Република Словенија од 1991 година⁸.

Словенците го сочинуваат доминантното мнозинство на населението во Словенија (пописот од 1953 година покажа дека 96,52% од населението се Словенци), сепак делот на Словенците од севкупното население опаѓа во последните педесет години. Пописот од 1993 година покажа дека делот на Словенците за првпат паднал под 90 проценти (88,3%), додека пописот од 2002 година потврди дека трендот продолжува и бројот на Словенците достигнал 83,06% од населението⁹. Според пописот од 2002 година 1,98% од населението во Словенија се Срби, 1,81% Хрвати, 1,1% Бошњаци, 0,53% Муслимани (во смисла на етничка припадност), 0,41% Босанци и 0,2% Македонци. Унгарците сочинуваат 0,31% од населението а Италијаните 0,11%. Треба да се забележи дека од испитаниците не се бараше да одговорат на ова

⁷ Уставноста на таквиот систем е разгледана од страна на Уставниот суд во одлуката по случајот Бр. У-1-283/94 која гласи: "Ограничувањето на можноста за избор на местото заменик градоначалник, со што се ставаат во полоша позиција лицата коишто не се од италијанска националност, е материјално засновано и со тоа не е уставно недозволиво. Се заснова на веќе опишаната намера на т.н позитивна дискриминација или специјалната заштита на националните заедници. Исто така, оваа законска одредба која дава посебен приоритет на членовите на автохтоната италијанска национална заедница, беше усвоена со најмалку дво-третинско мнозинство на општинскиот совет. Ова значи дека ова право на припадниците на националната заедница е признато од мнозинската нација преку нивните претставници на општинскиот совет; од овие причини исто така не е можно да се смета за недозволива дискриминација."

⁸ Ова право не е дефинирано во Уставот. Наместо ова, се вели дека одредени регулативи не можат да се донесат доколку не се одобрени од претставниците на националните заедници. Ова право претставниците на малцинствата го имаат само при донесувањето на регулативи што се однесуваат на нивните уставни права. Ова значи дека правото може да се стесни или заобиколи така што малцинските права повеќе не се предвидуваат за посебни регулативи, туку се вклучени во општата легислатива, на пример за образованието, државната администрација или судството. На пример, со договор на припадниците на обете малцинства во 1994 година беше донесен Актот на Самоуправните национални комитети (Службен весник на РС, бр. 65/94: 3643).

⁹ Во апсолутна смисла, бројот на Словенците во Словенија расте. Пописите на населението покажуваат дека нивниот број пораснал за 220.000 од 1953 година до 2002. нивната бројка изнесува 1.631.363 според последниот попис без разлика на оние коишто одбиле да се попишат. Исто така види во: Пописот 2002, Статистички завод на Република Словенија: www.stat.si/popis2002/si/rezultati_html.

прашање¹⁰; 2,47% не сакале да одговорат, за 6,43% не им се знае националната припадност, додека некои не се изјасниле или се изјасниле регионално.

2. Асиметричниот статус на националните малцинства

Статусот на националните малцинства е асиметричен на повеќе начини. Најочигледната неусогласеност е големината на двете национални малцинства што уживаат најсеопфатна заштита во Словенија (повеќе од стандардна дури и во споредба со развиените европски земји¹¹), споредено со големината на другите националности кои се многу побројни а сепак не уживаат таква заштита на колективно ниво. Кои се темелите на оваа особеност на словенечката регулатива? Италијаните и Унгарците¹² живеат во Словенија со векови збиено во области каде што на нив не се гледа како на странци или имигранти туку легитимно како на автохтоно домородно население. Во неколку помали населени места тие дури претставуваа мнозинство. Ова е суштината на така-наречената автохтонија¹³ за која странските набљудувачи

¹⁰ Уставниот суд одлучил да не разгледува дали прашањето за националната припадност на пописниот формулар претставува уставна повреда на правото на поединецот на приватност, гледиште застапувано од тројца судии (Др. Лојзе Уде, Др. Звонко Фишер, Др. Цирил Рибичич). Тие го изразија мислењето дека пописот мора да послужи за статистичките потреби и треба да се спроведе без притисок, особено кога тој не утврдува факти туку бара внатрешно, субјективно гледиште на еден поединец (Одлука и посебни мислења за случајот бр. У-1-92/01 од 28 февруари 2002).

¹¹ Дозволете ми со две информации да ви го илустрирам нивниот посебен статус кои го уживаат со децении: (1) Италијаните и Унгарците биле спомнати во I Дел од Основните принципи од Уставот на Социјалистичка Република Словенија од 1974 година во делот кој зборува за правото на нацијата за самоопределување, имплементирано "заедно со двете малцинства со кои таа живее"; (2) претставничката група на националните заедници беше една од потписничките на договорот на словенечките политички партии и претставнички групи за плебисцитот за независност на Словенија.

¹² Кристан, Иван. "Уставната позиција на автохтоните етнички малцинства во Словенија" во *Razprave in gradivo*, Љубљана, 1994: 261.

¹³ Автохтонија значи дека едно лице "потекнува од таму каде што живее, тоа е домородец" (*Речник на словенечкиот јазик*, Љубљана: ДЗС, 1994).

Речничкиот на странски зборови (Љубљана: Цанкарјева založba, 1970) го дефинира зборот "aborigen" (аборигинал) како лице кое од секогаш живеело во одредена област, домородец, домашно, автохтоно лице. На 6-тиот Конгрес за уставното право во Чиле, теоретичарите од американскиот континент и од Европа толку не се фокусираа на класичните малцинства и ново формираниите групи на дојденци, туку ставаат акцент на така наречените "домашни луѓе" (pueblos indigenas), т.е., домородечко, домашно население, аборигини кои

честопати даваат забелешки а која претставува несфатлив концепт кој дозволува произволност¹⁴ и неоправдана дискриминација на другите, "не-автохтони" малцинства. Овие две национални малцинства се долго - постоечка, класична карактеристика на денешна Словенија. Тие не се дојдени од неодамна како што се заедниците кои ги сочинуваат жители на Словенија кои дошле од другите делови на поранешната југословенска федерација. Статусот на обете автохтони национални малцинства е предмет на посебни меѓународни договори¹⁵ што не е случај со малцинските заедници кои потекнуваат од неодамна¹⁶. Исто така Уставот јасно вели дека Италијаните и Унгарците имаат уставно гарантирани права без разлика на нивната бројка (член 64)¹⁷.

на многу начини се во слична позиција со така-наречените автохтони малцинства во Европа, и поконкретно во Словенија. Види во Др. Рибичич Цирил: *Karneval konstitucionalizma* (Карневал на конституционализмот), во Правна пракса No.3/2004:38. Исто така Алцивар, Орландо, *Nuevos derechos constitucionales de las minorias indigenas en el Ecuador* и Хофман, Реинер. *Rights, States, Minorities, and Indigenous Peoples—the Case of Germany* (Права, државите, малцинствата и домородечките народи - случајот на Германија, VI Светски конгрес за уставно право "Стари концепти, нови светови" Сантијаго 2004, www.iaclworld.congress.org.

¹⁴ Оваа забелешка има поголема тежина кога правиме разлика меѓу автохтоните и неавтохтоните Роми со што се утврдува дали тие ќе имаат претставник во локалниот совет. Др. Јанез Цебуљ забележува во мислење по Одлуката за случајот бр. У-I-416/98 со датум од 22.3.2001 дека поимот на автохтонија на ромската заедница која има претставници во општинските совети не беше утврден пред да биде воспоставен со закон. Уставот не го спомнува ова, така да тој го смета за дискутабилно тоа што Уставниот суд донел таква одлука без претходна проценка на усогласеноста на таквото правно решение со Уставот.

¹⁵ Статусот на Италијаните беше регулиран со посебен закон кој беше дополнување на Лондонскиот меморандум и, подоцна, со Осимо договорот од 1977 година. Статусот на Унгарците е даден во договорот од 1993 година меѓу Унгарија и Словенија за малцинствата на двете страни од границата.

¹⁶ Овде акцентот е ставен врз разликата меѓу автохтоните и ново-формираниите малцински национални групи. Сепак ова не значи дека "блиското минато" се смета за помалку важно, поврзано со пократкиот период па дури и потценување. Навистина многу претставници на новоформираните малцински национални заедници живеат во Словенија со децении.

¹⁷ Интересно е да се спомене Одлуката на Австрискиот уставен суд, од 13 декември 2001 година кој го прогласи за неуставен договорот според кој требаше да се постават билингвални ознаки само во местата каде живее поголем дел (една четвртина) од припадниците на словенечкото малцинство. Словенија постојано ги поддржува ставовите на словенечката национална заедница во австриската покраина Каринтиа кога малцинството се спротивстави да биде изброено.

3. Авѿохѿионийе национални малцинсѿва

Од осамостојувањето на Словенија има неколку обиди за скратување на правата на италијанските и унгарските национални малцинства кои беа успешно спречени воглавно од левичарското владино мнозинство и, во одредени случаи, Уставниот суд (мандатот на претставниците на малцинствата во парламентот, правото за двојно гласање, употребата на националните симболи, билингвалното образование). Еден од најистакнатите аргументи беше дали двата претставници на малцинствата можат да гласаат кога се избира премиер. Таквото решени беше подложено на уставно разгледување кога двата претставници всушност влијааа врз исходот на изборот на премиер, бидејќи левичарските и десничарските партии имаа речиси ист број на претставници по општите избори во 1996 година¹⁸.

Оние што поднесоа молба за ваквото уставно разгледување тврдеа дека нивните мандати треба да бидат ограничени така што ќе се ограничи нивното право на гласање само на прашањата поврзани со националните малцинства. Уставниот суд не го призна правниот интерес на подносителот на молбата, додека судијата Др. Lojze Ude објави мислење дека одговорот на прашањето на подносителите на молбата е едноставен: мандатот на двајцата пратеници е еднаков на мандатот на сите други партеници¹⁹ според Уставот и претставува неразделен дел од теоријата на позитивна заштита на малцинствата.

На парламентарните дебати и сесии на работните тела на Националното собрание честопати се изнесуваа мислења дека иако може да е прифатливо да се гарантираат еднакви права за малцинствата и нивните припадници би било неприфатливо ним да им се дадат поголеми права од оние што ги уживаат Словенците. Таквиот став не е во корист на малцинствата. Една од неговите верзии беше предлогот да се елиминира правото на двојно гласање за припадниците на италијанското и унгарското малцинство кои избираат свои посебни претставници во националниот парламент и локалните совети, а исто така имаат и општо гласачки права. Оттука тие имаат поголемо влијание врз составот на парламентот и општинските совети од припадниците на мнозинскиот народ; тие не само што се еднакви туку имаат и повеќе права (позитивна дискриминација). Таквиот систем на малцинска заштита (не само за националните малцинства) не треба да биде невообичаен. Малцинствата се особено загрозуени и за

¹⁸ Спорот ескалираше кога блокот лево од центарот (кој покажуваше повеќе разбирање за правата на националните малцинства) добија мнозинство со помош на двата малцински претставници.

¹⁹ Види во: Одлуката и мислењата за случајот бр. У-І-283/94, 12 февруари 1998 год.

да се зачуваат и да просперираат во земјата, да се чувствуваат сигурно и еднакво, не е доволно нивните припадници да се еднакви на другите граѓани-тие треба да добијат посебни, дополнителни права. Ова е во најдобар интерес и на малцинствата и на мнозинството бидејќи допринесе кон креативен соживот.

Така-нареченото право на двојно гласање на припадниците на италијанската и унгарската национална заедница честопати е предмет на критика во Словенија. Проучувајќи го ова прашање Уставниот суд утврди дека системот е во согласност со Уставот, бидејќи се заснова на уставниот систем кој гарантира висок степен на заштита за обете малцинства и не претставува прекршување на принципот на еднаквост на гласачкото право. Ова е исклучок воспоставен "во самиот Устав како форма на така-наречената позитивна дискриминација"^{20/21}. Во други европски земји позитивната дискриминација во политичкото претставување на малцинствата има други форми: понизок праг на избор, формирање на специјални изборни единици, зголемување на вкупниот број на парламентарци доколку е потребно, се бара помало мнозинство за избор или помал број на потребни претпочитани гласови, итн. Треба да се забележи во дискусиите за важноста на правото на двојно гласање дека делот кој отпаѓа на националните малцинства (со исклучок на локалните избори во одредени помали општини во северно-западниот регион на Прекомурје) е толку мал што нивните гласови реално немаат никакво влијание врз изборот на кандидатите на општите избори.

На иницијатива на Националниот совет, Уставниот суд ја разгледа уставноста на правните решенија коишто на националните малцинства им дозволуваат да ги користат сопствените симболи. Едногласната одлука (земајќи ја во предвид праксата на

²⁰ Уставниот суд во својата Одлука за случајот бр. У-1-283/94 вели: "Правото на припадниците на двете автохтони национални заедници да гласаат на избори за пратеник на националната заедница и на избори за други пратеници произлегува од самиот Устав, така да законодавецот се однесувал во согласност со Уставот кога го конструирал изборниот систем. Високото ниво на заштита на автохтоните национални заедници кои Уставот ги гарантира навистина претставува двојно оддалечување од принципот на еднаквост во однос на гласачките права, но ова оддалечување е предочено и барано од самиот Устав како форма на така-наречената позитивна дискриминација".

²¹ Исто така види во: Flander, Benjamin. *Позитивна дискриминација*, магистарска теза, Љубљана: Правен факултет, 2003: 178. Авторот го застапува ставот дека пристапот на европските уставни судови кои гледаат на позитивната дискриминација како на компонента на правата еднаквост, е подобар од пристапот на Врховниот суд на САД кој гледа на ова како на отстапување од еднаквоста (189).

италијанскиот Уставен суд²²) беше дека "На автохтоната италијанска и унгарска национална заедница и нивните припадници им се дозволува со Устав да ги користат своите симболи, италијанските или унгарските национални симболи без разлика дали тие се идентични на симболите на нивните земји, Италија и Унгарија"²³.

4. Проблемите на италијанското и унгарското национално малцинство

И Италијаните и Унгарците се соочени со сериозни проблеми: Италијаните ја имаат предноста да живеат долж отворена граница со развиената економија на Италија каде познавањето на италијанскиот јазик всушност можеше да ги зголеми нивните шанси за професионален успех. По осамостојувањето на Словенија, нова граница се појави меѓу Словенија и Хрватска што ја влоши ситуацијата. Пред осамостојувањето на двете земји италијанското малцинство претставуваше една единица која живееше на целата територија на Истра; по независноста клучните институции на заедницата однадеж се најдоа на другата страна на границата во Хрватска (театарот, научниот институт, весникот²⁴). Исто така нивниот број падна под критичниот минимум потребен за преживување и развој на едно малцинство (според пописот од 1991 година имаше 2.959). Во меѓувреме во последната деценија Унгарците се соочија со обиди за ограничување на билингвализмот²⁵, што претставуваше гордоста на Словенија со децении. Уставниот суд утврди дека законот за билингвални градинки (употреба на словенечкиот и унгарскиот јазик како што е пропишано со закон) не е спротивно на Уставот²⁶. Соживотот на малцинствата со словенечкото мнозинство беше расипан во

²² Случајот во прашање е Одлуката за случајот бр. 187/1987, кој судијата го посочи во врска со казнената постапка против Станислав Марушиќ. Италијанскиот Уставен суд заведе став дека е дозволено е јавно да се изнесе странско знаме, а треба да се забрани само во посебни и специјални случаи

²³ Одлуката во случајот бр. У-1-296/94, 28 јануари 1999.

²⁴ Види и во: Д-р Рибичич Цирил. *Podoba parlamentarnega desetletja* (Сликата на парламентарната деценија), Љубљана, 2000: 172.

²⁵ Додека италијанското национално малцинство има посебни училишта каде наставата е на италијански јазик, во национално мешаниот регион на Прекмурје има билингвални училишта кои ги посетуваат и словенечки и унгарски ученици заедно. Неколкупати беа собирани потписи во Прекмурје против билингвалните документи (пасоши, лични карти) кои се наменети за сите луѓе во национално мешаната област.

²⁶ Одлуката во случајот бр. No.U-I-94/96. Уставот вели дека мора да се донесе акт кој ќе ги наброи областите каде билингвалното образование е обврзувачко.

неколку прилики со активности на националистички групи од мнозинското население како и од страна на унгарското малцинство. Беа формирани нови мали општини каде Унгарците станаа апсолутното мнозинство што во неколку од нив создаде потенцијал за понатамошно интензивирање на поделбите наместо нивно намалување. Фактот дека Словенија не успеа да создаде покраини, заедно со централизацијата на јурисдикциите што беше во доменот на (поголеми) општините, има негативни последици по малцинските заедници бидејќи покраините би биле поефикасни во промовирањето на својот развој од помалите општини²⁷. Обете национални малцинства, италијанското и унгарското, видоа како им опаѓа бројноста за четвртина во последните десет години (пописот од 2002 покажа пад од 2.959 на 2.258 за Италијаните и од 8.000 на 6.243 за Унгарците) што ги поттикна заедниците да го искажат своето разочарување и загриженост²⁸ што мнозинството требаше да го сподели.

Италијаните и Унгарците се во опасност од намалување на обемот на нивната заштита бидејќи Словенија не беше задоволна со нивото на заштита што словенечките национални малцинства ја добиваат во соседните земји. Ова особено важеше за Италија каде рамката на законот за заштита на малцинствата се одлагаше долго време. Застапниците на ограничувањето на правата го цитираа принципот на реципроцитет и паритет велејќи дека треба да се обезбедат еднакви нивоа на малцинска заштита на обете страни на границата. Зошто таквиот приод е контраверзен и опасен од гледиште на малцинската заштита? Пред сè бидејќи малцинствата не можат да бидат третирали како претставници на нивните ценети матични нации и држави. Припадниците на италијанското малцинство се државјани на Република Словенија која им гарантира специјален статус во сопствен интерес, а не во интерес на Италија или за да изгради добри односи со соседната земја. Словенија е заинтересирана за зачувување и развој на мал-

²⁷ Повеќе во: Д-р Рибичич, Цирил (ед.): *Regionalizem v Sloveniji* (Регионализмот во Словенија), Љубљана: Uradni list RS, 1998.

²⁸ На крајот на 2004 година Роберто Батели, пратеник на италијанското малцинство и претседавач со парламентарното работно тело за националните заедници, даде оставка во знак на протест од местото претседавач. Тој нагласи колку е загрижувачки тоа што социјалната клима не охрабрува декларирање на различна националност, и дека мнозинството се отарасува од малцинството, особено ако се има предвид дека засегнатото малцинство е ко-основач на државата, и е целосно интегрирано и лојално. Од една страна постојат бројни проценки кои ја нагласуваат привилегираната позиција на двете автохтони национални заедници во споредба со другите малцински заедници. Од друга страна постојат тврдења дека двете малцинства одумираат. Причината за ваквото мислење беше намалувањето на буџетските средства наменети за помош и развој на италијанското национална заедница.

цинските национални заедници и нивната добросостојба. Ова е клучно за мирниот соживот на мнозинството и малцинството, создавање на атмосфера на толеранција и признание дека разликите се навистина позитивни вредности во развивањето на едно малцинство и на целата земја. Секој друг приод го прави малцинството затвореник на тековните односи меѓу соседните земји и заложник на неуспехот на нивните дипломатии.

5. Контраверзни споредби на сѐаајусој на националније малцинсѐва

До одредена мерка овие предупредувања исто така важат и за предлозите коишто бараат еднаквост (права на паритет) за различни малцинства во земјата (автохтони и не-автохтони, домородечки и од неодамна, "големи" и мали, итн.). На маса ставени пред сѐ колективните малцински права. Уставниот ред на Словенија обезбедува дека секој, без разлика на неговата или нејзината националност, може да го изрази своето национално потекло, да ја негува својата култура, и да го користи својот јазик и писмо, особено во процедури кои ја вклучуваат државата и други тела коишто одлучуваат за неговите или нејзините права²⁹.

Италијанското и унгарското малцинство уживаат посебни специјални колективни права (слободно користење на симболите, образование на мајчин јазик, развивање на односи со матичната земја, воспоставување на самоуправувачки заедници, претставеност во претставничките тела и власт да дадат согласност при усвојувањето на регулатива која влијае на нивните права). Ромите имаат само некои од овие права, на пример правото на претставници во општинските совети. Колективните права на италијанската и унгарската малцинска заедница се утврдени во Уставот, додека колективните права на Ромите треба да се утврдат со посебен закон.

Во споредбите како оваа контраверзно е да се зборува за дискриминацијата на едно малцинство наспроти друго. Основата за специјалните малцински права се наоѓа на друго место, во напорот да се обезбеди заштита на начин и на ниво така што секое малцинство ќе може да се справи со проблемите кои произлегуваат од самиот факт дека одредено малцинство и неговите припадници се малцинство. Овој статус на малцинство не може да зависи (најмногу) од статусот на друго малцинство во истата земја. Со еден исклучок: секое малцинство мора да го ужива во најмала рака нивото на заштита утврдена како минимум на меѓународно или европско ниво³⁰. Ова наметнува интересно прашање

²⁹ Членовите 61 и 62 од Уставот на Република Словенија

³⁰ Види и кај: Жагар, Митја, "Уставите во мултиетничката реалност" во *Razprave in gradivo*, 29-30 (1994-95): 160.

кое Комесарот на Советот на Европа за човекови права Гил-Роблес го постави: зар не би било можно да се вклучат сите малцинства, вклучувајќи ги групите на лица кои потекнуваат од други делови на поранешна Југославија, во групите на луѓе за кои важи Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства?³¹ Ставот на Советодавниот комитет кој ја набљудува имплементацијата на Рамковната конвенција е сличен, во однос на неговото мислење за Словенија како и неколку други мислења. Сепак треба да се спомене дека Рамковната конвенција воглавно или директно не се однесува на колективните малцински права³², туку повеќе се работи за збир на минимални индивидуални права на припадниците на малцинските групи. Исто така Рамковната конвенција не беше ратификувана во неколку членки на ЕУ (Франција, Луксембург, Белгија, Грција); се чини дека властите на Советот на Европа се построги кога се работи за земјите во транзиција и новите членки на ЕУ³³, што ја оправдува критиката дека се применуваат двојни стандарди. Во секој случај не постојат убедувачки аргументи дека на новите малцински групи треба да им се гарантира истото ниво на заштита кое Уставот им го обезбедува на италијанското и унгарското малцинство (делимично и на Ромите), а уште помалку дека поголемиот број на првите треба да биде причина за сведување на правата на вторите на некое заедничко просечно ниво.

³¹ Треба да се земе во предвид дека некои од највлијателните членки основачи на Советот на Европа и Европската унија сеуште ја немаат ратификувано Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства и имигрантските групи. Најчесто споменувана земја во врска со ова е Франција.

³² Истото важи и за Европската конвенција за човекови права. Како резултат невозможно е да се изнесат пред Европскиот суд за човекови права во Стразбург прекршувања на колективните малцински права: Види и кај: Орехар-Иванц, Метода: *Komentar Ustave RS* (Коментар на Уставот на Република Словенија), Др. Ловро Штурм (ед.), Љубљана: ФПДЕШ, 2002: 623-627. Види и кај: Преглед на случаи каде Европскиот суд одлучил за заштитата на правата на припадниците на малцинства (во врска со нивниот јазик, посебен начин на живеење, правото на самоопределување и правото на здружување, што ја вклучува колективната димензија на човековите права) во: Клопчич, Вера, *Individualni in kolektivni elementi v mednarodnopravnem varstvu clovekovih pravic*, докторска дисертација, Љубљана: Правен факултет, 2002: 187.

³³ Двојните стандарди во однос на малцинските права за влез во Европската унија, Minority Rights Group International, www.hrea.org. Види и: Односот кон малцинствата е различен во рамките на Европската унија, www.eumap.org.

6. *Сѣаѣусоѣ на Ромѣе во Словенија*

Сфаќањето дека на Ромите³⁴ треба да им се даде специјален статус се појави пред осамостојувањето на Словенија³⁵, но сепак постоеше многу двоумење во врска со ова прашање³⁶. Нема стапено на сила ниту акт "чадор" за заштита на Ромите³⁷ како што е стипулирано во членот 65 од Уставот кој вели дека "Статусот и специјалните права на ромската заедница која живее во Словенија ќе биде регулиран со закон". Исто така постојат се поголеми сомнежи околу објаснувањето дека таков сеопфатен рамковен акт за заштита на ромското малцинство не е пнеопходен бидејќи поединечните прашања можат да бидат решени со неколку акти кои покриваат различни области. Едно од нив е Актот за локална самоуправа кој стипулира во дополнетиот член 39 дека Ромите ќе имаат најмалку по еден претставник во советите на општините каде живеат автохтоните ромски заедници. Сомнежите и одолговлекувањата во врска со имплементацијата на решението - што е разумно од низа гледни точки така што би било пристрасно да се опише како привилегија - сугерира дека би

³⁴ Според пописот од 2002 година 3.246 живеат во Словенија, што во најмала рака е два пати помалку од проценката на експертите. Види кај Комац, Миран, *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*, Љубљана: Institut za narodnostna vprasanja, 1999: 66.

³⁵ Во амандманот LXVII, донесен во 1989 година, "начинот на имплементација на посебните права на Ромите" беше наведен како една од областите на законодавството.

³⁶ Ова е нагласено и во извештајот на ECRJ од јуни 2003 и во извештајот на Комесарот на Советот на Европа за човекови права од ноември 2003: заштитата на италијанското и унгарското малцинство се проценува како позитивна, но извештаите се критични во однос на статусот на Ромите. Според комесарот законите кои се однесуваат на Ромите не се целосни, особено во однос на употребата на нивниот јазик во административните процедури и образованието на мајчин јазик. Интересно е да се каже дека Ромите вообичаено не ги упатуваат жалбите до Омбудсманот, и покрај бројните проблеми. Луѓето често пати одбиваат да контактираат со Ромите кои обично живеат во изолирани населби (стр.32,33). Мирјам Ползер-Сриенц процени дека заштитата на Ромите во Словенија е на самиот почеток; "Comparison of the Status of the Roma in Slovenia and Austria" во: *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi*, Мурска Собота: Совет на Европа, април 1997: 63. Интересно е дека припадниците на мнозинското население го подигнаа гласот во одредени делови од земјата барајќи финансиски бенефиции заради тоа што живеат покрај ромски населби.

³⁷ Владино биро за националности е оправдано кога нагласува дека тоа би бил "документ што ќе му го покаже на надворешниот свет ставот на Словенија во однос на ромското прашање" *Информација о положају Ромов в Републики Словенији*. Љубљана, 1995).

можело да биде тешко да се собере потребното мнозинство за усвојување на рамковниот акт. Во Прекмурје, каде Лутеранската црква значително допринесе за создавање на атмосфера на толеранција, статусот на Ромите е подобар а односот кон нив потолерантен во споредба со останатиот дел од Словенија - особено регионот на Долењско.

Имплементацијата на оваа одредба на Законот за локалната самоуправа беше забрзана откако Уставниот суд донесе одлука по молбата на еден Ром, Рајко Шајновиќ, дека повелбата на градот Ново Место била незаконска³⁸. Затоа Судот му нареди на градот да ја измени повелбата во рок од шест месеци со одредба која утврдува дека Ромите ќе бидат претставени во градскиот совет. Уставниот суд исто така утврди дека Законот за локална самоуправа не е во согласност со Уставот, бидејќи не ги поставува потребните критериуми и овозможува да се носат произволни одлуки за тоа дали навистина живее автохтона ромска заедница во дадената општина³⁹ и како таква мора да биде претставена во општинскиот совет³⁹.

Националното собрание не го измени Законот со вклучување на критериумите што се бараа со одлуката на Уставниот суд туку го дополни со листа на 20 општини каде што живеат автохтони ромски заедници. Уставниот суд утврди дека таквото решение (исто така) одговара на Уставот⁴⁰. Уставниот суд исто така одлучи дека повелбите на овие општини кои што би требало но

³⁸ "Земајќи го во предвид фактот дека автохтониот карактер на ромската заедница на територијата на Урбаната општина на Ново Место е утврден без никаков сомнеж, Уставниот суд реши дека Урбаната општина на Ново Место можела да ги имплементира своите статутарни обврски утврдени во Чл. 39.5 од ЗЛС врз основа на постоечката регулатива и да и овозможи на ромската заедница да избере претставник во општинскиот совет. Од споменатата причина Уставниот суд утврдува дека оспорената повелба не е консистентна со Законот за локална самоуправа бидејќи таа не утврдува дека ромската заедница, како автохтона заедница населена на територијата на Урбаната општина на Ново Место има право на претставник во општинскиот совет." (Одлука за случајот бр. У-I-416/98).

³⁹ Одлука за случајот бр. У-I-416/98-38, 22 март 2001.

⁴⁰ Одлука за случајот бр. У-I-315/02, 3 октомври 2002. Во оваа одлука Уставниот суд вели: "Оспорената регулатива ќе ги попречува правата на локалната заедница доколку законодавното тело ги утврди овие општини произволно, пред да се утврди дали на територијата на општината живее автохтона ромска заедница, или ако вклучи општини каде не живее автохтона ромска заедница. Во конкретниот пример, поборниците не го тврдат ова. Националното собрание во својот одговор вели дека при утврдувањето на општините коишто мораат да им дадат право Ромите да изберат претставник во општинскиот совет се базирале на заклучоците на Владино биро за национални малцинства...".

не обезбедуваат претставеност на Ромите во општинскиот совет се недоследни на Уставот⁴¹. До сега само една општина (Гросупоље) не ги има исполнето правните обврски. Државните власти немаат ефикасни мерки да ја принудат општината да ја примени одлуката бидејќи Уставниот суд исто така ја прогласи за неуставна и со тоа ја поништи правната одредба што го регулира разрешувањето на локалниот совет и градоначалникот (членот 90.б од Законот за локална самоуправа) бидејќи тие се спротивни на Уставот и законот. Исто така официјалните претставници на Советот на Европа се упорни во своите предупредувања околу несоодветниот статус на Ромите, што е разбирливо бидејќи Ромите се оние Европјани кои немаат земја освен (идната) европска држава.

7. Новиите национални малцинства што се формираат

Точно е дека жителите на Словенија кои потекнуваат од други делови на поранешната југословенска федерација и припаѓаат на нејзините народи (особено Србите, Хрватите и Бошњациите) далеку се побројни од Италијаните и Унгарците, но не ја уживаат специјалната колективна заштита на малцинство. Меѓутоа ова се типични нови национални малцинства кои воглавно потекнуваат како резултат на економската имиграција од другите делови на поранешна Југославија. Тие честопати се лица или нивните потомци кои работеле во армијата, царината и слични сојузни служби и останале во Словенија и оформиле семејства овде, исто така бегалци кои дојдоа во Словенија за време на војната и не сакаат а честопати и не можат да се вратат. Припадниците на овие народи не живеат во збиени заедници во Словенија - освен во помалите села - туку се распрскани низ целата земја. Природно, иако ги уживаат сите индивидуални права кои припадниците на другите национални заедници ги имаат (во однос на изразувањето на националното потекло и култура, користе-

⁴¹ Одлука за случајот No. U-I-345/02, 14 ноември 2002 во која Уставниот суд вели: "Во Одлуката бр. U-I-315/02 Уставниот суд објасни дека оспорената регулатива би ги попречила правата на локалната заедница доколку законодавното тело утврди такви општини на произволен начин.... Во овој случај општините Гросупоље и Шемик одговорија дека тие се убедени дека ромската заедница која живее на нивната територија не ги исполнува минимум условите на една афтохтона заедница или историска или традиционална населба. Таквиот став може да се смета за загриженост упатена до Националното собрание дека вклучувањето на овие две општини на листатата во Чл. 101.а од Законот за локална самоуправа е произволно. Меѓутоа општините не ја поткрепија со докази својата загриженост. Тие само го изразија своето мислење што не е поддржано од факти коишто би го поткрепиле истото. Обете општини не го порекуваат постоењето на ромска заедница на нивната територија".

њето на мајчиниот јазик и писмо во општите и административните постапки), треба да се забележи дека сите жители на Словенија имаа еднакви права до осамостојувањето на Словенија без разлика дали беа граѓани на Словенија или другите југословенски републики. Кога беше прогласена независноста важењето на овој договор беше продолжено само до добивањето на државјанство⁴². Прашањето на нивниот малцински статус се појави на површината во последниве години.

Добивањето на словенечко државјанство воглавно се одвиваше без проблеми со исклучок кога подносителите беа осомничени дека активно се бореле со југословенската армија против независноста на Словенија. Но, статусот на постојан престој на оние (помалку од една десеттина) кои не се одлучија за словенечко државјанство им беше незаконски избришан⁴³. Уставниот суд донесе едногласна одлука дека на тие лица мора да им се "издаде дополнително решение за воспоставување на нивниот постојан престој во Република Словенија" од времето на неговото незаконско одземање па натаму⁴⁴.

Приговорите дека одлуката ја крши уставната забрана за ретроактивност на регулативата беа неубудливи. Го занемаруваат фактот дека суштината на прашањето не е прекршувањето од страна на државата на стекнатите права на поединците (за кои се однесува забраната), туку правниот лек за неправдите кои беа предизвикани од страна на државата со нејзините незаконски постапки. Опонентите на правниот лек кој беше наметнат од Уставниот суд приговараа заради финансиската компензација за штетите што оштетените би можеле да ги добијат⁴⁵. Имаше

⁴² Уставниот акт од 1991 година за имплементација на Основната уставна повелба утврдува дека граѓаните на другите републики кои имале постојан престој во Словенија на денот на плебисцитот "имаат еднакви права и обврски како и државјаните на Република Словенија" (освен на сопственост на имот), се до времето додека не добијат словенечко државјанство.

⁴³ Постојаниот престој беше основата за граѓаните од другите југословенски републики кои живеаа во Словенија да добијат право на глас за првите повеќепартиски избори во пролетта 1990 година и плебисцитот на крајот од 1990. Незаконското одземање на постојаниот престој индиректно допринесе за општото влошување на нивната позиција: други клучни права се директно поврзани за постојаниот престој што ги погоди сите оние кои не ја напуштија Словенија доброволно - па дури и со сила - бидејќи го загубија правото на постојан престој.

⁴⁴ Одлуката за случајот бр. 246/02-28, 3 април 2003. Авторот на овој текст ко-одлучи како судија во оваа решение и други одлуки на Уставниот суд што се цитирани овде а беа донесени по крајот на 2000 година.

⁴⁵ Во врска со предлогот да се одржи референдум за да се одлучи дека "избришаните" не треба да добијат никакво обештетување, Уставниот суд (У-П-1/04, со датум од 26 февруари 2004) го даде следново објаснување со своето

широки дебати за тоа дали еден административен орган може да издаде дополнителни решенија директно засновани врз делот на одлуката на Уставниот суд кој го утврдува начинот на кој одлуката мора да се спроведе во согласност со членот 40 од Законот за Уставниот суд, или дали е неопходно да се усвои посебен (таканаречен технички) акт. Ставот на Уставниот суд дека таков акт не е потребен произлегува од долго-постоечката и богата работа на Судот; првиот случај каде требаше да го утврди начинот на спроведување беше решен дури пред на судот да му се даде јасна јурисдикција со Законот за Уставниот суд. Судот досега го има утврдено начинот на имплементација во околу шест случаи. Исто така тоа никогаш не било контраверзно - барем додека не се појави прашањето на "избришаните" - дека "една одлука на Уставниот суд, кога Уставниот суд го утврдува начинот на имплементација на одлуката на Уставниот суд заснована на Став 2 од членот 40 на Законот за Уставниот суд" мора да се смета за правна регулатива, што е единствената основа за издавање на одлуки од административните органи⁴⁶. Комесарот за човекови права при Советот на Европа, Гил-Роблес, експлицитно

мислење дека таквото прашање значи прекршување на Уставот: "Во членот 26 став 1, Уставот им го гарантира на сите правото на обештетување за штети предизвикани преку незаконски постапки поврзани со извршувањето на која и да е функција или други активности на лице или тело кое врши таква функција или активност под овластување на државните власти, локалните власти или како носител на јавна функција. Цитираната одредба на уставно ниво гарантира заштита од оштета од страна на државата и нејзините тела. Ова е уставно право кое во согласност со Членот 15, Став 3 од Уставот може да биде ограничено но не и целосно исклучено. Уставот дозволува само исклучување (суспендирање) на одредени човекови права во случај на војна или вонредна состојба, но дури и ова е забрането за одредени човекови права. Во Членот 15, Став 3 од Уставот не се споменува исклучување (суспендирање) на човекови права. Затоа е невозможно (надвор од условите дадени во Членот 16 од Уставот) да се суспендираат (исклучат) бидејќи тие можат да бидат само ограничени. Исклучувањето на можноста за барање на обештетување заради незаконски постапки од страна на државата не е во согласност со Членот 26 од Уставот".

⁴⁶ Ловро, Др.Штурм, "Ustavnost in zakonitost" (Уставноста и правноста) во Коментар на Уставот на Република Словенија, Љубљана: ФПДЕШ, 2000: 1009. Франц Тестен нагласува дека "правната природа на одлуката донесена врз основа на Членот 40 Став 2 од Законот на Уставниот суд се разликува од правната природа на одлуката што се однесува на уставното разгледување на пропис. Затоа законодавното тело може да го измени со закон начинот на спроведување даден на таков начин..." ("Pristojnosti Ustavnega sodisca (Јурисдикцијата на Уставниот суд)" во *Коментар Устави РС*, Љубљана: ФПДЕ, 2000: 1133-1134).

кажа дека одлуките на Уставниот суд треба да бидат спроведени доследно⁴⁷.

Се очекува дека аспирациите за признавање на малцинскиот статус за Србите, Хрватите, Бошњаците⁴⁸, Македонците, Албанците и Црногорците ќе јакнат. По една деценија од осамостојувањето повеќе не е можно да се користи како изговор статусот кој тие го имале во поранешна Југославија кога биле еднакви со жителите на Словенија иако немале државјанство, ниту пак статусот што го имале кога Словенија се осамостојуваше. Ова особено важи кога ќе се земе во предвид дека тие се поорганизирани и имаат повисока свест за нивните заеднички интереси и дека Словенија ја ратификуваше Рамковната конвенција на Советот на Европа за заштита на националните малцинства, која става посебен акцент врз големината на националните малцинства.

Институтот за етнички студии го избра вистинскиот момент да започне со истражување на статусот и состојбата на државјани на поранешните југословенски републики во Словенија⁴⁹. Извештајот ја открива транзицијата на групите на жители од другите делови на поранешната федерација во национални малцинства. Тоа е проект кој убедливо ја подвлекува потребата на овие национални заедници да им се даде соодветен статус; без тоа политиката на Словенија по националните заедници останува нецелосна и недоволна.

Обезбедувањето на соодветен статус не треба да се смета за некаква закана; наместо тоа на ова треба да се гледа како на нешто што ќе го заокружи процесот на осамостојување. Дури

⁴⁷ Комесарот предложи Словенија: "да обезбеди статусот на лицата избришани од листата на лица со постојан престој да биде регулиран без одлагање на начинот пропишан од Уставниот суд" (29).

⁴⁸ Контраверзноста во врска со спроведувањето на одлуката на Уставниот суд за "избришаните" како и компликациите во врска со изградбата на џамија во Љубљана, покажуваат пораст на нетолеранција кон заедниците на националните малцинства што се однесува на народите кои порано делеа заедничка сојузна држава со Словенците. Иако во вториов случај прашањето е поврзано и со правата на малцинските верски заедници и правата на нивните припадници. Откако Уставниот суд одлучи дека прашањето за референдум за правата на "избришаните" не е во согласност со Уставот (У-1/04), Градскиот совет на Љубљана побара уставно разгледување на референдум за градење на џамијата.

⁴⁹ Кржишник-Букич, Вера, Вера Клопчич, Миран Комац, *Albanci, Bosnjaki, Crnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji – AMCMHS v RS (Албанциите, Бошњациите, Црногорциите, Хрватииите, Македонциите и Србиите во Република Словенија)*, Љубљана: Институт за народностна впрашања, декември 2003. Целта на истражувачите беше да се понуди модел за општо регулирање на малцинското прашање во Словенија на почетокот на 21-от век и на прагот на членството во ЕУ.

откако Словенија се здоби со независност групите на жители од другите републики го започнаа процесот на трансформација во национални малцинства. Потребата да им се даде статус произлегува од независноста на Словенија, и спротивставувањето на ова може да се означи како нерационален терет на поранешната состојба.

8. Малцинството кое го зборува германскиот јазик

Малцинството кое го зборува германскиот јазик е многу мало⁵⁰ и распрнато, но и слабо организирано. Меѓутоа мора да се забележи дека тоа претставува остаток од поранешното малцинство што било автохтоно и живеело збиено во неколку словенечки градови. Од над 20.000 пред Втората светска војна, нивниот број опаднал драстично заради емиграцијата (9.000 Германци се населиле во Австрија уште за време Втората светска војна), масовните ликвидации, депортирања, раселувања и нивното бегство по Втората светска војна довело до само 1.824 колку што биле регистрирани со пописот од 1948 година⁵¹. Европската комисија против расизам и нетолеранција (ECRI) во извештајот за Словенија вели⁵² дека малцинството кое го зборува германскиот јазик сеуште е предмет на остатоци на предрасуди и стереотипи поврзани со настаните од Втората светска војна. Според ECRI нетолеранцијата кон малцинството кое го зборува германскиот јазик е значителна така да ги поздравува мерките во корист на ова малцинство спомнати во билатералниот договор меѓу Словенија и Австрија за соработка во областа на културата, образованието и науката, потпишан на 30 април 2001 година. Членот 15 од Договорот вели дека потписниците ќе вклучат програми на проекти на обете министерства за надворешни работи во корист на културните како и образовните и научните аспирации и потреби на етничката група во Словенија која говори германски (како што се проекти за учење на јазик, заштита на споменици, стипендии, итн.) Ова претставува позитивен развој на настаните во решањето со статусот на националното малцинство кое зборува германски.

⁵⁰ Според пописот од 2002, 181 Австриец и 499 Германци живеат во Словенија.

⁵¹ Неќак, Душан: "Некај основних податков о усоди немшке народностне скупности в Словенији по лету 1945" (Некои основни податоци за судбината на германското малцинство во Словенија по 1945 година) во *Згодовински часопис* 3 (1993): 439.

⁵² Извештајот за Словенија беше објавен на 8 јули 2003 и е достапен на веб страницата на Советот на Европа: www.coe.int.

9. Малцинскиите национални заедници и Европската унија

Сега кога Словенија се приклучи на ЕУ, која планира да се развие во федерација во догледна иднина, многу нешта се менуваат за малцинствата на обете страни на државните граници кои исчезнуваат. Тие постепено ќе се чувствуваат се помалку и помалку одвоени од својот народ на потекло, освен оние коишто ќе останат на другата страна на надворешната граница на ЕУ сега за сега (вклучувајќи ги и Словенците во земјите од поранешна Југославија). За Словенците ова може да значи реализација на идејата за Обединета Словенија, но Словенија која ќе биде многу поотворена за сите странски влијанја и односи отколку што е денес. Меѓутоа од друга страна трансформацијата на ЕУ во европска федерација ќе ја претвори словенчката нација во дистинктивно малцинство, многу полошо од она што нацијата го памети во својата колективна меморија од Австро-Унгарија и Југославија⁵³. За да ги разбере проблемите на националните малцинства корисно е да се споредат со проблемите со кои Словенија ќе се соочи како мала земја а Словенците како мал народ во идните Обединети Држави на Европа, уште повеќе бидејќи ние имавме повеќе од само добри искуства како учесници во мултинационални држави. Затоа крајно време е Словенија да го направи она што сеуште го нема сторено во своите односи со националните малцинства.

⁵³ Уставната правна професија ги смета искуствата од поранешната Југословенска федерација како корисно, иако не секогаш пријатно предучилишно образование неопходно за приклучувањето кон и функционирањето на ЕУ. Види и во: Рибичич, Др. Цирил (ед.): "Evropsko povezovanje: izkusnje (slovenske) preteklosti in pogled v (evropsko) prihodnost" (Европската интеграција: Искуството од минатото (на Словенија) и погледот кон иднината (на Европа)) во *Ревииа за европско уставност*, 1 (2003): 15-43.

“УСТАВНИОТ СУД НА РЕПУБЛИКА СЛОВАЧКА ВО ВТОРАТА ДЕЦЕНИЈА ОД НЕГОВОТО ПОСТОЕЊЕ“

Д-р Јурај Бабјак

СУДИЈА НА УСТАВНИОТ СУД НА
РЕПУБЛИКА СЛОВАЧКА

I

Уставниот суд на Република Словачка ("Уставниот суд") започна со работа на 15 февруари 1993 година. Република Словачка како нова суверена држава која беше формирана на 1 јануари 1993 година во својот Устав од 1992 година го создаде Уставниот суд како постојано специјализирано тело за уставна заштита ("независно тело за заштита на уставноста" според член 124 од Уставот).

Во првата деценија од своето постоење Уставниот суд ги заштити вредностите на владеење на правото, демократијата и човековите права во рамките на неколку видови на постапки воспоставени во Уставот и попрецизно елаборирани во законикот на Уставниот суд (Закон бр. 38/1993 од Книгата на закони и неговите амандмани.)

Постапките особено се однесуваа на почитување на правната регулатива, толкување на уставните закони, уставните жалби, петиции и прашања поврзани со изборите.⁵⁴

II

Втората деценија од постоењето на Уставниот суд воглавно беше под влијание на важниот уставен амандман од 2001 година, Уставниот закон бр. 90/2001 од Книгата на закони кој стапи на сила на 1 јули 2001 година односно на 1 јануари 2002 (важниот последен амандман од Законикот на Уставниот суд е законот бр. 124/2002 од Книгата на закони.)

Тој се однесува меѓу другото на организацијата, овластувањата, процедуралните правила, на Уставниот суд, и ја зајакна

⁵⁴ Повеќе детали можете да најдете кај : Александер Бростл, Јан Клука, Кан Мозак: Уставниот суд на Република Словачка (Организација, процес, доктрина); ПОНТ, с.р.о Кошице, 2001.

неговата позиција и го зголеми нивото на заштита на основните права и слободи.

Што се однесува до неколкуте измени на пример можеме да посочиме на следново: судиите се назначуваат за период од 12 години (наспроти 7 години од претходно); за време на постапките кои се однесуваат на усогласеноста на правните прописи Уставниот суд може да ја отфрли важноста на оспорените правни прописи, нивни делови или некои од нивните одредби; нови или проширени постапки кои воглавно се однесуваат на усогласеноста со меѓународни договори, усогласеноста на предметот на референдум, прашања на локалните власти и уставни жалби.

Со оглед на тоа дека постапките што се однесуваат на уставните жалби во поголемиот дел се состојат од активноста на Уставиот суд, во следниот дел од мојот извештај се концентрирав врз уставната жалба како нов уставен правен лек.⁵⁵

III

1) Среди членот 127 став 1 од Уставот: "Уставниот суд ќе одлучува по жалбите на физичките или правните лица доколку се повикуваат на прекршување на нивните основни права или слободи, или човекови права и основни слободи кои прозлегуваат од меѓународниот договор кој го има ратификувано Република Словачка и е објавен на начин утврден со закон, освен ако друг суд не одлучува за заштитата на овие права и слободи."

Уставната жалба мора да е поврзана со наводното прекршување на правата и слободите од страна на јавните власти (јавни служби, самоуправата, основните судови, итн.), а Уставниот суд обезбедува заштита на правата и слободите освен ако за оваа заштита не одлучува друг основен суд (принципот на субсидиарност).

Уставната жалба претставува уставен правен лек - наменет за заштита на правата и слободите споменати во членот 127 став 1 од Уставот - според кој може да се добијат посебни однесувања.

Тие најпрво можат да се најдат во ставовите 2 и 3 од членот 127 од Уставот и можеме да ги поделиме на следниов начин:

- држење до одлуката дека прават или слободите биле повредени со важечка одлука, мерка или друга постапка;

- поништување на таквата одлука, мерка или друга постапка;

- враќање на предметот во понатамошна постапка;

- наредба до телото кое ги повредило правата и слободите со неактивност да делува;

- телото кое ги повредило правата и слободите да престане со повредата ("да се забрани продолжување со повредата")

⁵⁵ На оваа тема се осврнав и во написот "Уставната жалба како правен лек" објавен во "Билтенот на словачкото застапување" бр. 1/2004

- телото кое ги повредило правата и слободите, доколку е можно повторно да го врати статусот од пред повредата;
- одредување на соодветно финансиско задоволување на оној чии права биле повредени (не-материјална штета според делот 56 став 4 од Кодексот на Уставниот суд.)

Правното регулирање на уставната жалба поврзано со претпоставката за неговата соодветна примена од страна на Уставниот суд претставува почетна точка за да се разгледа релативно ефективен правен лек што се однесува до посебните олеснувања кој може да се добијат со неговото исцрпување. И покрај фактот дека меѓу олеснувањата нема доделување на парични обештетувања, на овој начин членот 127 став 4 од Уставот ја отвора вратата за успешна жалба.

Од одлуките на Уставниот суд по уставните жалби произлегува дека уставните жалби се правен лек во рамките на кој некои основни елементи на слични концепти на соодветен и праведен правен лек се искористени во системот на општото право⁵⁶ и ефективен правен лек во прецедентното право на Европскиот суд за човекови права ("Европскиот суд").

Главните олеснувања кои можат да се добијат со исцрпување на уставната жалба се надокнада и компензација.

Кога се работи за надокнада може да зборуваме за случаи кога Уставниот суд го искористил своето овластување за поништување укунувајќи ја оспорената одлука и враќајќи го случајот за понатамошно разгледување. На овој начин повторно го воспоставува статусот за уживање на правата и слободите во согласност со Уставот.

Во принцип за компензацијата има простор кога надокнадата не е можна (на пример изгубеното време заради неразумни одлагања во рамките на судската постапка не може да се врати). Соодветно ова повлекува парично обештетување на непарична штета претставена преку чувството на неправда, незаконие, безнадежност, непотребност, итн. Понекогаш оваа финансиска компензација не се доделува бидејќи и постапките и одлуката на Уставниот суд се сметаат за доволно олеснување за подносителот на жалбата.

2) Најброен дел од активноста на одлучување на Уставниот суд по уставните жалби претставуваат наводните повреди на правото за неговиот или нејзиниот случај да суди суд без непот-

⁵⁶ На пример: Пијер Белву: Примената на делот 24 од Повелбата за кривичното право; Националниот судски институт, Програма за интензивно проучување на Кривичниот закон, Корнвол, Канада, мај 1994.

ребно оддолжување во согласност со членот 48 став 2 од Уставот или правото на судска истрага во разумно време според членот 6 став 1 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи ("Конвенцијата").

Во случај Уставниот суд да утврдил во неговата одлука повреда на споменатите права тој редовно дополнително наредува основниот суд да не продолжи со повредата или да продолжи со случајот без неоправдано оддолжување и да му додели на подносителот на жалбата не-парично обештетување и трошоци.

Што се однесува на нашата уставна жалба Европскиот суд веќе објави дека во случаи на неоправдани одложувања спротивно на членот 6 став 1 од Конвенцијата се претставува правниот лек којшто важи и во законот и во праксата со оглед на некои претходни одлуки на Уставниот суд (Одлуки во однос на прифатливоста од 20 октомври 2002 година, Нос. 59784/00, 60237/00, 60242/00, 60679/00, 60680/00, 69563/01 и 60226/00, Андрашиќ и други против Словачка; пресуда од 8 април 2003, бр. 57983/00, Словак против Словачка.).

Ефективноста на уставната жалба може да се демонстрира на пример со двата случаи кои следат (II.УС 5/03, III.УС 133/02.).

Во првиот случај подносителот на жалбата беше судија од Врховниот суд од Република Словачка, неуспешен кандидат за функцијата Претседател на Врховниот суд. Тој наведе дека му било повредено правото на пристап до избрани и јавни функции под еднакви услови (член 30 став 4 во врска со членот 12 став 2 од Уставот) со начинот на неговата номинација за претседател на Врховниот суд и со одлуката на Судскиот совет на Република Словачка ("Судскиот совет") да предложи друг кандидат да биде назначен за претседател на Врховниот суд од страна на Претседателот на Република Словачка.

Уставниот суд најпрво го суспендираше спроведувањето на оспорената одлука на Судскиот совет и во согласност со законот ја укина и го врати случајот во понатамошна постапка. Уставниот суд нагласи дека Судскиот совет требало процесот на номинирање на кандидати за функцијата на претседател на Врховниот суд да го направи објективен и овој процес да биде во согласност со уставната обврска да се заштити основното право на секој кандидат на еднаков пристап до оваа функција (новиот избор на претседател на Врховниот суд не беше оспорен пред Уставниот суд).

Во вториот случај подносителот на жалбата беше осудено како бегалец (во отсуство) од страна на окружниот суд и во времето на поднесување на неговата уставна жалба ја отслужуваше казната затвор.

Бидејќи Уставниот суд утврди повреда на неговите права на слобода, правично судење и одбрана со постапката и пресудата на окружниот суд, тој ги прифати овие повреди, ја укина оспорената

ната пресуда, го врати случајот во окружниот суд да поведе парница и повторно да донесе одлука, му нареди на судот да го ослободи од затвор подносителот на жалбата без одлагање (што беше сторено следниот ден) и му додели на подносителот на жалбата непарично обешетување и трошоци.

IV

Уставниот суд на Република Словачка започна со втората деценија на своето постоење преку решавање на уставните проблеми кои произлегоа од живот на државата во рамките на зајакнување на јурisdикцијата во согласност со уставното дополнување од 2001 година.

Денеска стои зад својата обврска да ги заштити вредностите на владеењето на правото, демократијата и човековите права на нивото кое исто така треба да биде во согласност со позицијата на Република Словачка како нова земја членка на Европската унија (од 1 мај 2004).

Кошице 3 мај 2004

“ДЕТЕРМИНАНТИ ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА УСТАВНОСУДСКАТА ЗАШТИТА“

Д-р Трендафил Ивановски

СУДИЈА НА УСТАВНИОТ СУД НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Постојењето и функционирањето на правната држава се темели на принципот на владеење на правото, во која тој принцип се остварува во реалниот живот.

Уставот е основна матрица на правната држава и основна претпоставка за остварување на уставноста. Неспорен е фактот, дека тој основен документ, кој ги гарантира основните слободи и права на човекот и граѓанинот и кој ја утврдува организацијата на државната власт, го имаме. Неспорно е и тоа дека уставните ограничувања на власта - се еден од основните столбови на демократијата. Во такви услови, слободата на законодавецот во нормативната сфера може да се остварува во рамките на уставно утврдените принципи. Таа слобода е детерминирана од темелните вредности, принципи и основи на Уставот, а во еден дел и ограничена, таму, каде што одделни односи директно се уредуваат со самиот устав.

Тргувајќи од наведеното, се наметнува прашањето, каков е уставот, дали, како и колку тој се остварува и дали има сериозни проблеми во неговото остварување кои ја лимитираат уставноста, а со тоа и можноста од поцелосно остварување на уставно-судската заштита.

Уставот на Република Македонија, а се има впечаток дека какои уставите на државите во транзитивниот период т.е. уставите на земјите на Југоисточна Европа, имаат една заедничка карактеристика, а тоа е дека во добар дел тоа се устави на желби. Имено, тие устави ги гарантираат скоро сите слободи и права применети во земјите на западната демократија, меѓутоа, материјалната основа за остварување на тие слободи и права е недоволна. Тие гарантираат пазарна економија, право на сопственост и слично, меѓутоа, во овој период (при донесувањето на уставите, а и досега) реално не е воспоставена пазарната економија, а приватизацијата на сопственоста се одвива бавно и болно. Значи, уставот, во такви услови, во добар дел е резултатот на желбите за изградба на општество од типот на западната демократија, но сред-

ствата за тоа се мошне лимитирани, така што, уставите во добар дел се само програмски очекувања, а во помал дел реално остварливи документи. Во такви услови, нормално е да има проблеми со уставноста и со нејзината заштита.

2. Основни детерминанти што влијаат на остварувањето на уставно-судската заштита се токму условите во кои се остварува принципот на владеење на правото и на функционирањето на правната држава, а тоа се:

а) Транзитивниот период - во кој има мешавина на ново во старо и старо во ново;

б) Реалната моќ на државата - мала држава со релативно поголеми проблеми кои произлегуваат од нејзината социјална, економска и етничка природа;

в) Застојот во реформите - изразени преку бројни слабости во функционирањето на институциите на системот; голем степен на партизација на бројни сфери од општествениот живот; неефикасна одговорност и појава на организиран криминал и корупција;

г) Нестабилноста-безбедносна и политичка, за жал проследена и со војни во регионот во еден не така далечен период;

д) Судирот на нормативното и реалното-преку нагласен нормативизам, осамостојување на формално-нормативната структура до фетишизирање на нормата. Имено, има појави во желбата да се решаваат постојните проблеми лесно да се посега по нормативно правниот зафат во уредување на односите; се препишува се и сешто; расте уверувањето дека разрешувањето на проблемите е можно само со нивното уредување; се создава импозантна маса на институции и норми; се прикажува стварноста во подобро светло; нормата станува цел сама за себе, а нејзиното неостварување често произведува нова норма и се создава илузија дека во општеството се случуваат интензивни и длабоки промени, и слично.

Горе наведените детерминанти - како структурни проблеми за остварување на уставноста и манифестирани слабости што можат да го загрозат нормативно-правниот и општествениот поредок воопшто, се усложнуваат уште повеќе во услови на недоволна економска развиеност, како што се во нашата држава.

Неопходните средства за развој што ќе извршат отстранување и ублажување на таквите детерминанти, ќе го подобрат стандардот на живеење и ќе создадат услови за реално остварување на уставно загарантираните слободи и права. На тој начин, ќе се создадат и услови за уставност и потполна нејзина уставно-судска заштита.

3. Уставниот суд на Република Македонија, благодареејќи на своето долгогодишно постоење, успеа без поголеми тешкотии

да ги совлада проблемите и потребите на транзицијата. Врз основа на стекнатите искуства, не му беше тешко, во континуитет да продолжи да ја извршува својата основна улога на заштита на уставноста и законитоста и во новонастанатите услови во кои Република Македонија се конституира и изградува како суверена и самостојна држава.

Гледано низ призмата на односите на различните носители на власта во системот на организацијата на државната власт, Уставниот суд според својата уставна положба не спаѓа во системот на организацијата на државната власт, туку е посебен уставен орган со положба, состав, организација и надлежности конкретно утврдени со самиот Устав. Тој организационо и функционално не произлегува од законодавниот орган, ниту пак е одговорен пред него. Заштитата на уставноста и законитоста е надвор од функциите на власта и е посебна и независна, поради што нејзиното вршење излегува надвор од секој облик на остварување на меѓусебните односи на законодавната и извршната власт. Според тоа, Уставниот суд е еден од факторите во остварувањето на Уставот, а со тоа и на остварувањето на односите што со Уставот се утврдени како содржина на организацијата на власта. Овој орган, како и сите други уставни органи, е институција на Уставот која основата и границата на вршењето на својата функција ја црпи единствено од Уставот и е во функција на неговото остварување. Таквата положба на Уставниот суд едновременно му обезбедува гаранција дека условите за остварување на неговата функција однапред се заштитени од нивното менување од страна на актуелните носители на политичката власт заради прилагодување на оваа функција на дневните политички потреби и интереси. Со нивното уставно дефинирање се обезбедува релативна трајност на овие услови, во границите на трајноста на Уставот, како највисок правен акт на земјата.

Континуирано и доследно вршејќи ја уставно-судската заштита, независно од промените што настануваат кај непосредните носители на власта, Уставниот суд, станува гарант за остварување и владеење на правото и реален општествен фактор во остварувањето на Уставот и отстранување на арбитрерноста и произволноста во толкувањето, остварувањето и спроведувањето на Уставот и законите.

Строго почитувајќи го принципот на поделбата на власта, преку вршењето на своите функции, Уставниот суд, се повеќе, ги зацврстува односите помеѓу нивните носители, афирмирајќи ја нивната посебна положба и подигнувајќи ја довербата на граѓаните во уставноста и законитоста како битни компоненти на севкупното уредување на земјата и поголема верба на граѓаните во Уставниот суд како заштитник на уставноста и законитоста.

Уставниот суд во остварување на своите функции не признава ничија непогрешивост, ниту, пак, бара грешки по секоја

цена. Обезбедувајќи го приматот и супремацијата на Уставот над законите и на сите други прописи, Уставниот суд ја обезбедува коегзистеницјата на правниот поредок.

4. Уставниот суд на Република Македонија во остварувањето на уставно-судската заштита, во периодот од донесувањето на Уставот на Република Македонија од 1991 година, во голема мерка придонесува во афирмирањето и остварувањето на фундаменталните принципи на кои почива уставниот поредок на Република Македонија.

Уставниот суд, годишно во просек постапува по околу 250 предмети и по околу 120 претставки кои не биле во негова надлежност и поради тоа не биле разгледувани на неговите седници. Притоа, контролата на уставноста и законитоста, беа и се прашања што даваа печат на неговата работа. Така, годишно: одлучува за согласноста на околу 100 закони или нивни одредби со одредбите на Уставот; одлучува за согласноста на околу 80 подзаконски прописи на органите на извршната власт и на единиците на локалната самоуправа, со одредбите на Уставот и законите и разгледува по десетина прашања со кои се бара заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот. За одбележување е дека во сферата на заштитата на слободите и правата, Уставниот суд има релативно потесна надлежност, бидејќи ги штити само слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност. Инаку, заштитата на правата и слободите, во основа ја вршат судовите и Народниот правобранител, кој ги штити уставните и законските права на граѓаните што им се повредени од органите на државната управа и другите органи и организации што имаат јавни овластувања.

Во својата работа, Уставниот суд постапува и по прашања што се однесуваат на судирот на надлежностите меѓу носителите на законодавната, извршната и судската власт, како и помеѓу органите на Републиката и единиците на локалната самоуправа. Понатаму, одлучувал за настапувањето на условите за престанок на функцијата претседател на Републиката, како и за други прашања.

При остварувањето на уставно-судската заштита, Уставниот суд обезбедувајќи ја супремацијата на Уставот, настојува да придонесе во создавањето на единствен, кохерентен и конзистентен уставно правен систем. На тој начин, преку неговата работа се создаваат реални претпоставки Уставот да се почитува непосредно во практичната примена во сите полиња на општествениот живот. Преку отстапувањето на нормативните акти кои можат да

бидат извор за повредување на човековите слободи и права, Уставниот суд настојува да придонесе универзалните вредности на правната, демократска, граѓанска и социјална држава да станат реалност и составен дел на секојдневното живеење на граѓаните.

5. Основната тема на нашата конференција е "Уставно судската заштита - сегашност и перспективи". Во ова соопштение се осврнав само на одделни прашања од сегашноста во остварувањето на оваа заштита. Перспективите на оваа заштита, за Уставниот суд се во зависност од решенијата во Уставот. Разбирливо дека постојниот Устав е сегашниот, а со евентуалната доградба на нови решенија во Уставот, за Уставниот суд тие, тогаш, пак, ќе бидат сегашност.

Перспективите на уставно-судската заштита ги гледаме во асоцирањето во Европската унија. За остварување на оваа цел, ни е потребна помош и информации, а особено размена на искуства и сознанија. Потребен е поголем степен на организираност и конкретно фундаирање на правото на една нова проширена Европа, во која ќе имаме свој дел на одговорност за нејзиниот развој.

Скопје, април, 2004

**“ПРИНЦИПИТЕ НА ТОЛКУВАЊЕТО НА ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА
ЧОВЕКОВИ ПРАВА И СЛОБОДИ ВО УЛОГА НА ОСТВАРУВАЊЕТО НА
УСТАВНАТА ЗАШТИТА“**

Г-ѓа Маргарита Цаца Николовска

СУДИЈА НА ЕВРОПСКИОТ
СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Пред да почнам да зборувам за принципите на толкување на Конвенцијата за човековите права, би сакала да ги изнесам причините зошто сметам дека нивното презентирање на оваа Конференција е значајно. Прво, самиот термин "Принцип" упатува на заклучок дека е тоа основа за принципиелно, соодветно, адекватно и легитимно имплементирање на Конвенцијата, и второ, имајќи ја предвид содржината на Конвенцијата и нејзиното место во правниот систем сметам дека таа има својство на извор на право, кој извор треба да се користи и во остварувањето на Уставната заштита на правата и слободите во Република Македонија. Во оваа насока очекувам да се развие конструктивна дискусија воопшто во правната теорија и пракса како и на оваа Конференција. Сметам дека овој концепт е основа за развивање на прогресивна правна мисла, а тоа да и одредени одлуки на Уставниот Суд на полето на човековите права и слободи кој во своето постапување како извор на право ја користел Конвенцијата истите бидат третирани во иднина како посебен извор на право. Овој пристап секако дека би бил новина во нашата правна теоретска наука, но праксата веќе покажува потреба од поинаков пристап во одредени сегменти во остварувањето на правата и слободите.

Имено, меѓународните договори, согласно македонската правна регулатива се ратификуваат со закон донесен во собраниска процедура и тие треба да бидат во согласност со Уставот, како највисок правен акт на државата (член 68 од Уставот на Република Македонија).

Законот за ратификација на Конвенцијата, како меѓународен договор, е донесен од Собранието на Република Македонија и таа сега е и официјално дел од македонската легислатива, кое нешто произлегува и од Уставните одредби (член 98), согласно кој Судовите судат врз основа на Уставот, и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Некој можеби ќе реагира дека овие одредби се во делот од Уставот кој се однесува за Судството, но, не и за Уставниот Суд. За мене тоа е

ирелевантно ако се има во предвид надлежноста на Уставниот Суд (член 110 од Уставот) и дадените уставни гаранции на основните слободи и права, согласно кои секој граѓанин може да се повика на заштитата на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Република Македонија во постапка заснована врз начелата на приоритет и итноост (член 50 од Уставот).

Ваквиот развој на размислата ме носи кон заклучокот дека Конвенцијата може да се третира како извор на право и во постапките пред судовите и во постапките пред Уставниот суд на Република Македонија кога предмет на расправа се правата и слободите предвидени во Конвенцијата, кај секој суд во рамките на своите надлежности. Прашањето на надлежност во ова излагање не се допира. Презентируваниот третман на Конвенцијата го налага прашањето на нејзиното толкување, а тоа од друга страна бара презентирање на работата на ЕСЧП. Судската пракса на ЕСЧП не може да се одвои од Конвенцијата бидејќи суштината на толкување на истата е суштината на заштитата на правата и слободите предвидени во неа, а реализирани во праксата во поедини предмети.

Прифаќањето и примената на принципите на толкување на Конвенцијата во рамките на дадените национални уставни можности и категории ги сметам како важен сегмент и елемент во грижата за остварување и заштита на човековите права и слободи. Тие принципи овозможуваат ефикасност и легитимитет во примената и на уставните механизми за остварување на основната улога на Уставниот Суд, орган на државата кој штитејќи ја уставноста и законитоста обезбедува и остварување и заштита на човековите права и слободи. Конвенцијата и нејзините протоколи се Европско јавно право кое нешто неминовно мора да проверува и во одлуките на Уставниот Суд. Таквите одлуки би имале карактер на еден вид извор на право и тие можеби и ќе бидат предмет на изучување на правните студии како што би требало да е случај со одлуките на ЕСЧП и на другите интернационални судови во развиените демократски системи. Наведените одлуки се коментираат и проучуваат во науката и праксата. Тие се всушност примена на теоријата во праксата која е единствено важна за поединецот, индивидуалецот кој е засегнат и е дел од државата која постои заради неговата егзистенција во организираното општество.

Основен и прв принцип на толкувањето на Конвенцијата е општоприфатениот меѓународно правниот принцип согласно Виенската Конвенција за Законот на договори од 1969 година. Правилата на толкување од оваа Конвенција се прифатени како општи правила на обичајното меѓународно право во кои се вбројуваат правилата на:

1) добра волја во согласност со вообичаеното значење на тој термин;

2) содржината на договорот од аспект на предметот и целта на Конвенцијата каде често се користат - преамбулата на договорот и други инструменти (како на пример "*travaux preparatoires*" - припремните работи за изготвување на Конвенцијата) заради утврдување на идејата во подготвувањето на дотичниот текст:

3) значењето на општите термини прифатени во дефинирањето на одреден однос како на пример - заштита на човекови права на поединецот, одржување и унапредување на идеалите и вредностите на демократското општество каде се претпоставува постоење на плурализам, толеранција и широкоумност.

Правилата на толкување на Виенската Конвенција не секогаш ги решаваат настанатите проблеми околу толкувањето на Европската Конвенција за човековите права. Дури е можно и некое значење согласно Виенската Конвенција да се разликува од она што го дава Судот во своите одлуки. Во праксата на ЕСЧП ќе се соочите со неговото наоѓање дека постојат разлики помеѓу Конвенцијата и другите видови на договори кои разлики се во природата на договорите склучени меѓу странките. Во предметот *Ирска в. Обединетиот Кралство* Судот нашол дека Конвенцијата содржи одредби кои се повеќе од само реципрочни обврски помеѓу државите потписнички. Таа креира над се мрежа од мултилатерални, билатерални превземања, позитивни облигации кои со зборовите на преамбулата, влечат корист од колективните изврзувања на човековите права и слободи.

Во овој контекст може да се каже дека во толкувањето на Конвенцијата се отишло понапред и се прифатил и друг принцип, концепт на толкување кој е неопходен заради успешно нејзино имплементирање, т.н. "автономно толкување" на Конвенцијата. Ова и од причини што не секогаш одредено толкување на одредени термини во националното право кореспондира на значењето на термините од Конвенцијата. Одредени термини имаат специфично, автономно или независно значење. Термините како "граѓански права и обврски, кривично гонење, суд, судска независност и непристрасност, фер постапка, разумно време, легалност, правна сигурност, потребата во демократско општество" имаат автономно значење за конвенциското толкување независно од националното значење. Ова особено се илустрира во предметите каде се детерминираат граѓанските права и обврски и во кривично правната материја кога некој е кривично гонет. Така не сите спорови од граѓанската правна област согласно националното толкување потпаѓаат во концептот на дефинирањето на тоа што е "спор" што се "правата и обврските" согласно Конвенцијата. Истото се однесува и за природата на тие права и обврски во доменот на граѓанскиот или цивилен карактер како и за админи-

стративните спорови. Конвенцијата и Судот не дале општа дефиниција во смисла на кажаното, но не секогаш ја прифаќа националната класификација во таа област. Таа класификација е почетна точка особено во кривично правната област при што се има во предвид правните методи на државата во одредувањето на кривичното дело. Меѓутоа, природата на делото и степенот на строгоста на казната имаат поголема тежина во утврдување на карактерот на делото. Во одредени случаи имајќи ги во предвид дадените параметри, дисциплинските постапки се толкуваат како кривични, а прекршокот или престапот има третман на кривично дело.

Конвенцијата е "жив инструмент" и таа мора да се интерпретира од аспект на времето на настанатите услови. Овој принцип е цврсто втемелен во судската пракса на ЕСЧП која е постојано под обсервација. Таа е потребна како од гледна точка на нејзина доследна примена што дава гаранции на респектирање на еднаш донесените одлуки, така и како можност за унапредување на тоа респектирање преку одредени прогресивни толкувања на Конвенцијата во ново настанатите услови. Околноста што може да дојде до одредени промени, навидум во судската пракса не значат никакво арбитражно однесување туку напротив само прогресивност во концептот на толкување кој е резултат на промените во дадените сегашни услови.

Во предмет *Loizidu v. Turska*, Судот прифаќа дека погоре наведениот пристап не е ограничен само на субстантивните, материјално правни одредби од Конвенцијата туку се применува и на оние одредби кои се однесуваат на постапките на Конвенциската извршувачка машинерија.

Следи заклучок дека одредбите на Конвенцијата и нејзините протоколи неможат да се интерпретираат секогаш и само во согласност со намерите на авторите на Конвенцијата изразени пред преку повеќе од 50 години. Условите се менуваат, не секогаш може сè да се предвиди, иако мора да се признае дека извонредна е далекувидоста на нејзините автори во изготвувањето на Конвенцијата.

"Еволутивниот принцип" на толкување претпоставува следење на Европските стандарди и трендови и меѓународни договори што не секогаш се среќаваат како основи во националните закони и пракса на членките на СЕ (Совет на Европа). Овој принцип го прифаќа пристапот на современото однесување и реалноста иако прашањата на ограничувањата врзани за текстот на Конвенцијата се присутни. Како примери во оваа смисла се предметите во врска со легалната позиција на трансексуалците, или во врска со обавезното членство во некои професионални асоцијации кое е прифатено како негативно мешање на државата во правото на слобода на здружување. Примената на еволутивни-

от принцип е применет во одредени предмети врзани за прашањета за забрана на тортура (член 3 од Конвенцијата).

Карактерот на третманот кон лицето кое е подложено на мачење, нечовечко или понижувачко постапување или казнување во предметот *Selmauni v. Francija* беше основа за примена на овој принцип. Имено, Судот утврдува дека одредени активности кои во минатото биле класифицирани како нечовечко и понижувачко однесување како нешто послабо и спротивно на тортурата во иднина тие треба да се класифицираат поинаку.

Завземен е став дека е потребно зголемување на стандардите во делот за заштита на човековите права и слободи кои кореспондираат на очигледно поголема потреба од јачина, строгост при оценувањето на карактерот на повредите на основните вредности во демократското општество Судот прифатил дека физичките и менталните малтретирања земани во целост предизвикале многу јаки болки и страдања кои биле особено сериозни и сурови па тие постапки ги оценува како тортура. При примена на еволутивниот принцип Судот својот заклучок го поткрепува и со друг меѓународен документ - Конвенцијата на ОН против тортура и други сурови нечовечки или понижувачки однесувања и казнувања.

Постоенето на правата и слободите од Конвенцијата, како и сите принципи за нејзино толкување би биле илузија ако тие постојат само теоретски и затоа "принципот на ефективност" во толкувањето е од особено значење. Тој е основа за имплементирањето на теоријата во праксата. Конвенцијата гарантира права кои мора да се ефектни кои во практиката даваат резултат. Постоенето на теоретските и илузорни права не се третираат како исполнување на обврските превземени од Конвенцијата на државата потписничка. Судот се произнел дека се фокусира на реалната положба на индивидуалецот, а не на формалности. Неопходно е во домашниот правен систем да постојат гаранции дека правото се остварува. Ова е особено значајно кај постоењето на т.н. позитивни облигации на страна на државата потписничка во остварувањето на обврската на заштита на индивидуалните права повредени од страна на други. Следејќи го принципот на ефективност Судот прифатил дека процедуралните права кои се однесуваат за заштита на поединецот од еветуалните конвенциски повреди се основни права и тие мора да се остваруваат. Како пример за ефективност може да послужи примерот каде Судот прифатил дека во одреден случај без застапник во граѓанска постапка каде не е обавезно правото на правна помош, странката не била во можност да го оствари своето право на пристап до суд иако истата имала право да покрене судска постапка. Или во случај на дозволени демонстрации правото на собирање мора ефективно да се остварува во смисла да демонстрантите тоа право го користат без страв дека можат да бидат предмет на

физички напад од други групи кои се со спротивни мислења од нив. Неможноста согласно домашното право во одреден случај да ментално хендикепирано лице иницира кривична постапка против лице што извршило силување доведува до повреда на ефективниот вистински респект на приватниот живот (предмети *Airey v. Irska*, *XiY v. Holandija*)

"Принципот на пропорционалност" е од особена важност при толкувањето на Конвенцијата имајќи предвид карактерот на одредени права и слободи кои не се апсолутни. Тој претпоставува потреба од обезбедување на баланс на различни компетативни интереси. Одреденото ограничување на некое право или слобода е во релација со потребата од легитимна цел, интересот за остварување на таа цел и потребата на демократијата. Конвенцискиот систем го познава институтот на фер баланс помеѓу барањата на општеството и индивидуалните основни права или би рекла балансот на она што општеството е во обврска да го овозможи (индивидуалните права) и потребата од нивното рестриктирање. Тестот на пропорционалност не е унифициран и има разни варијанти, меѓутоа причината за девијација спрема индивидуалното право и слобода не смее да биде претерана. Таа треба да биде оправдана и потребна во демократското општество. Потребно е оправдана врска, однос на пропорционалност помеѓу средствата што се употребени и целта што се сака да се постигне, фер баланс меѓу општото и посебното во доменот на интересите. Примената на овој принцип е голем предизвик во постапувањето по одредени предмети врзани особено за правото на приватноста (член 8), слободата на уверување, совест и религија (член9), слободата на изразување (член10), слободата на собирање и здружување (член 11), забраната на дискриминација (член 14).

Споменувајќи го принципот на пропорционалност не е возможно а да не се дотакне т.н. принцип на "*margin of appreciation*" согласно кој државата го одредува начинот на имплементирање на Конвенцијата. Како генерално правило е прифатено дека државите преку своите органи, што секако дека се однесува и за Уставниот Суд се во подобра позиција во оценување на потребата и обемот на мерката применета во конкретната состојба која се одразува врз правата и слободите кој одраз може да биде и негативен. ЕСЧП оценува дали државата во конкретниот случај дејствувала претерано или во рамките на дадениот концепт, почитувајќи го и членот 1 од Конвенцијата кој фактички дава широко поле на правилно легитимно делување. Согласно него, државата е и обврзана да правата и слободите дефинирани во Конвенцијата ги обезбеди во рамките на својата надлежност - јурисдикција. Лицето што се смета засегнато со некоја активност или пасивност од страна на државата мора да ја презентира таа засегнатост од јурисдикцијата на дадената членка - државата.

Терминот "јурисдикција" има автономно значење за Конвенцијата неговото интерпретирање е флексибилно што, овозможува и едно пошироко значење. Истиот не се однесува само на класичната територијална надлежност туку третира и состојби надвор од територијата на државата потписничка кога лицето е засегнато од државната власт на таа држава или зависи од контролата што таа ја спроведува. Интерпретација на терминот јурисдикција - надлежност се простира и на стварната надлежност бидејќи таа се однесува за сите постапки на државите во остварување на својата обврска на полето на човековите права и слободи. Судот не прави разлика во типот на правилата и мерките кои ги превзема државата и не исклучува ни дел од нејзината јурисдикција кога ја оценува усогласеноста со Конвенцијата. Државата е повикана да покаже дека во рамките на јурисдикцијата како целина постапила во согласност со Конвенцијата. Судот таа усогласеност ја испитува преку одредбите на Уставот или преку одредбите кои имаат легислативна, законска сила. Од моментот кога таквите одредби се средство преку кои државата ја остварува својата јурисдикција на тоа поле, тие се предмет на испитување на усогласеноста (предмети-Здружена комунистичка партија на *Turcija v. Turcija*, *Soering v. Obedineto Kralstvo*, *Irska v. Obedineto Kralstvo*).

Одговорностите на државите потписнички продолжуваат и тогаш кога државите влегуваат во договорни обврски после влегување во сила на Конвенцијата и пропратните протоколи према тие држави (*Mattheus v. Obedineto Kralstvo*). Судот во тој поглед заклучил дека кога државата потписничка основала меѓународни организации и превзела одредени обврски од тој однос со цел да ја следи или зацврсти соработката во одредени полиња на активност и кога пренесува одредени надлежности на овие организации и им одобрува ним одреден имунитет, може да дојде до појава на одредени импликации во заштитата на човековите права. Тоа би било некомпатибилно со предметот и целите на Конвенцијата, иако државата тоа го чини во рамките на својата јурисдикција, бидејќи во тие односи се ослободила од своите обврски превземени согласно Конвенцијата во релацијата на полето на активноста покриена со препишувањето на такво право.

Презентираните принципи како дел од инструментите преку кои Судот ја обавува својата функција не би биле целосни ако се нема во предвид субсидијарниот принцип во неговото работење. Дадена е, значи, првенствена можност на државата потписничка во одлучувањето и тука е шансата на државата на полето на грижата за остварувањето на човековите права и слободи.

На крајот, повторно ќе го истакнам значењето на принципите на толкувањето на Конвенцијата и пропратните протоколи како една од можностите за прибирање и на други нови искуства во остварување на уставната заштита и како основа за правилна

примена на Конвенцискиот инструмент во сверата на човековите права и слободи. Толкувањето е креација која не трпи ексесивен претеран формализам, не е можно за секој однос во потесна смисла на зборот да се донесува закон. Таквиот формализам недопушта развиток иако навидум е гарант за непостоење на арбитражност. Уставот е една рамка каде се само набројани правата и слободите, а нивните остварувања се преку правилното негово толкување. ЕСЧП со својата пракса е права ризница на таквата реализација која сигурно дека треба да се искористи. Уставниот Суд во остварување на својата функција на уставната заштита ќе добие во квалитет во колку ги прифати презентираниите принципи, се разбира каде е тоа можно, а од друга страна, тоа сигурно ќе значи и намалување на предметите пред ЕСЧП против Република Македонија чиј број е во пораст.

Скопје, јуни, 2004

**“УСТАВНИОТ СУД НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА И ЗАШТИТАТА
НА ПРАВАТА И СЛОБОДИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ“**

Проф. д-р Владимир Г. Сѝрекозов

ЗАМЕНИК ПРЕТСЕДАТЕЛ НА УСТАВНИОТ
СУД НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

1. Со донесувањето на Уставот на Руската Федерација на највисоко правно ниво беа закрепени суштинските промени во општественото уредување на Руската Федерација. Тие промени настанаа во економската, правната, социјалната сфера од општественото живеење, но главните промени се случуваа во взаемните односи меѓу општеството, државата и личноста. Тие промени беа изразени преку членот 2 од Уставот на Руската Федерација, во кој човекот, неговите права и слободи беа прогласени за највисока вредност, додека признавањето, почитувањето и заштитата на правата и слободите на човекот и граѓанинот за обврска на државата.

2. Уставниот Суд на Руската Федерација ја гарантира реализацијата на таа обврска на државата. Согласно членот 3 од федералниот уставен закон "За Конституциониот Суд на Руската Федерација", Уставниот Суд е создаден со цел заштита на основите на уставниот поредок, основните човекови и граѓански права и слободи, обезбедување на приматот на Уставот на Руската Федерација и неговото директното спроведување на целата нејзина територија.

Во согласност со Уставот на Руската Федерација (член 125) и Законот за Уставен Суд на Руската Федерација, Уставниот суд: решава дали федералните закони, нормативните акти на Претседателот на Руската Федерација, Парламентот и Владата, потоа Уставите и законите на субјектите на Руската федерација, меѓународните договори кои не се стапени во сила се во согласност со Уставот на Руската Федерација; решава судски спорови за компетенциите на државните органи; дава правно толкување на Уставот; и изнесува заклучоци околу почитувањето на уставниот ред при покренување на обвинувања против Претседателот на Руската Федерација за велепредавство и сторено тешко кривично дело.

3. Од особена важност е улогата на Судот во заштитата на правата и слободите на човекот и граѓанинот. Членот 125 од Уставот на Руската Федерација предвидува дека Уставниот Суд разгледува поднесени жалби за нарушување на уставни права и слободи на граѓаните и по барање на судовите ја проверува устав-

носта на законот кој бил применет или се применува во некој конкретен случај.

Од оваа формулација произлегува дека постојат одредени услови кога Судот е должен да ја прифати жалбата за разгледување: обжалена може да биде нормативноста на законот; нормата мора да биде применета во дадениот случај, односно таа веќе била предмет на разгледување во другите судови и државни органи.

До Уставниот Суд може да се обратат не само граѓани на Руската Федерација туку и странски државјани и лица без државјанство, чии уставни права и слободи се нарушуваат со закон. Освен тоа, во пракса Судот почна да признава и правни лица (вклучувајќи и странски држави) како субјекти кои може да се обратат до него.

4. Жалбата за нарушување на уставни права и слободи како институција во Русија се појави дури после донесувањето на Уставот на Руската Федерација во 1993 година. Секоја година во Судот доаѓаат од четиринаесет до петнаесет илјади апелации. Од нив повеќе од 90% се жалби поднесени од страна на граѓани. Се разбира, не сите од нив ги задоволуваат критериумите за прифаќање и разгледување на истите, сепак секоја жалба се разгледува од страна на експерти од разни области кои влегуваат во состав на Секретаријатот. Во случај жалбата да не соодветствува со утврдените правила од законот тогаш истата се одбива. При тешки и спорни случаи, а истотака и по барање на подносителот, жалбата се разгледува на пленарна седница на која се образложува дали истата е одбиена односно прифатена за разгледување.

Вкупно, во периодот од 1991 до 2002 година од постоењето на Уставниот Суд на Руската Федерација на отворените и пленарни седници на Судот биле разгледани 3503 жалби поднесени од страна на граѓани (вклучувајќи и колективни жалби), 86 жалби од здруженија на граѓани (правни лица), 69 барања од Судови со општа јурисдикција и арбитражни Судови за разгледување предмети за нарушувања на уставни права и слободи. Уставниот Суд на Руската Федерација во текот на истиот период во 142 случаи констатирал целосна или делумна повреда на уставните одредби. На тој начин беа заштитени права и слободи поврзани со правото на сопственост; правната еднаквост пред законот; решението на Судот за воведување мораториум на смртната казна; личната неприкосновеност на правото за информирање; слободата на движење; изборот на место за живеење (укинување на институцијата за пријавување во државните органи); слободата на изразување; правото на глас; правото на судска заштита и правна помош и така натаму.

5. Важната улога што Уставниот Суд ја има во заштитата на правата и слободите на граѓаните проистекува од неговиот уставно-правен статус. Неговите одлуки важат за сите законодавни, извршни и судски органи на државна власт, органите на ло-

кална самоуправа, претпријатија, институции, организации, службени лица, граѓани и здруженија на граѓани на целата територија на Руската Федерација.

Одлуките на Уставниот Суд се конечни, не подлежат на обжалување и стапуваат на сила веднаш по донесувањето. Одлуките стапуваат на сила непосредно, директно и за нивното спроведување не се потребни согласности и одобрувања од други државни органи или службени лица. Доколку Уставниот Суд утврди дека одреден правен акт е противуставен тогаш истиот ја губи својата правна сила и не може повторно да биде донесен од страна на Претседателот, Парламентот, или Владата.

Правните акти или некои од нивните одредби кои се утврдени како противуставни ја губат својата правна сила; меѓународните договори кои не се во согласност со Уставот на Руската Федерација не стапуваат на сила и не се применуваат ниту почитуваат. Одлуките на сите други судови и органи основани на правни акти признаени за неуставни не се спроведуваат и подлежат на повторно разгледување согласно постоечката процедура. Доколку, се појави правен вакуум како резултат на утврдување на некој акт за неуставен, тогаш законодавното тело или друг надлежен државен орган мора да донесе друг закон, а до донесувањето на истиот на сила е Уставот на Руската Федерација. Неспроведувањето на ваквата обврска повлекува соодветни мерки на правна одговорност.

б. Постојат редица фактори кои ја усложнуваат работата на Уставниот Суд за заштита на правата и слободите на граѓаните. Пред се незавршеноста на реформите во постојното законодавство условена од обемноста и сложеноста на задачите за усогласување на правниот систем со Уставот на Руската Федерација. Така, во моментов на сила сеуште се многубројни акти донесени уште во времето на социјалистичкото општествено уредување. Досега сеуште не се донесени одредени федерални закони предвидени непосредно во Уставот на Руската Федерација.

Освен тоа постојат сложени прашања кои бараат теоретско и практично решавање: исполнување на пресудите; ретроактивната сила на одлуките на Уставниот Суд, правната издржаност на мотивациониот аспект на решенијата донесени од страна на Уставниот Суд; правосилноста на одлуките на Уставниот Суд во однос на определен круг луѓе; законодавната дејност на судот и т.н.

**“ЗАШТИТА НА ПРАВОТО НА ДОНЕСУВАЊЕ НА СУДСКИ
ОДЛУКИ ВО РАЗУМЕН РОК ПРЕД УСТАВНИОТ СУД
НА РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА“**

Д-р Јасна Омејец

ЗАМЕНИК ПРЕТСЕДАТЕЛ НА УСТАВНИОТ
СУД НА РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Почитуван г-дине Претседавач, почитувани колеги,

Уставниот Суд на Република Хрватска, како и сите останати уставни судови на подрачјето на поранешна Југославија, ја одбележува 40-годишнината од своето работење. Сепак, и покрај заедничкото наследство, новосоздадените држави на овој простор, различно ги уредуваат надлежностите на своите уставни судови.

Уставниот суд на Република Хрватска се истакнува по тоа што има многу широки надлежности. Хрватскиот уставен суд на пример, спроведува абстрактна контрола на законите и другите прописи, ги заштитува човековите права и основни слободи кога се повредени од поединечни акти на јавните власти, одлучува за одговорноста на Претседателот на Републиката, решава за судирот на надлежностите меѓу законодавната, судската и извршната власт, го забранува работењето на политичките партии ако се утврди дека нивната програма или работење не се во согласност со Уставот, го следи остварувањето на уставноста и законитоста и го известува националниот парламент за воочените појави на неуставност, итн.

Најголемиот број на предмети во практиката - скоро 90% - се однесуваат на заштитата на човековите права и основни слободи, кога се повредени од поединечни акти на јавните власти. Оваа постапка се покренува преку таканаречената уставна тужба. Уставната тужба може да се поднесе против секој поединечен акт на јавните власти со кој се одлучува за правата и должностите на подносителот, или за сомневањата или обвиненијата за казниво дело на подносителот. Таа може да се поднесе откако се исцрпени сите правни средства во редовната постапка.

Во последните 10 години, хрватскиот Уставен суд примил вкупно _____ уставни тужби, од кои досега се решени _____ или _____%. Просечно се прифаќаат _____%. И покрај малиот број на прифатени уставни тужби, нивниот број расте секоја годи-

на прогресивно. Овој раст е загрижувачки, а заостанувањето во решавањето на случаите е се поголемо.

Хрватскиот Уставен суд се наоѓа во особено тешка положба од 2000 година. Тогаш институтот на уставна тужба дополнително се прошири, станувајќи инструмент за заштита од неразумно долгото траење на судските постапки.

Како дојде до ова?

Хрватска ја ратификуваше Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи во ноември 1997 година. Оттогаш Европскиот суд за човекови права во Страсбург има судска јурисдикција над одлуките кои ги донесуваат органите на државната власт во Република Хрватска. Оттогаш, во внатрешниот правен поредок во Република Хрватска започна да се применува членот 6, став 1 од Конвенцијата. Овој член ја одредува содржината на правото на правично судење и правото на секое лице неговиот случај да го испита, во разумен рок, независен и непристрасен суд основан во согласност со законот.

Во времето на ратификација на Европската конвенција, Уставот на Република Хрватска не содржеше слична одредба за правото на правично судење. Меѓутоа, законодавецот, во Уставниот закон за Уставниот Суд на Република Хрватска од 1999 година, ја прошири надлежноста на Уставниот суд на одлучување за разумната должина на судските постапки. Во случај да се утврди дека одредена судска постапка трае неразумно долго, Уставниот суд имаше право да му наложи на редовниот суд да донесе одлука во одреден рок.

На сите им е познато дека Европскиот суд за човекови права во 2000 година го измени свето правно гледиште, па повредата на правото на разумно траење на судската постапка од членот 6, став 1, започна да ја поврзува со членот 13 од Европската конвенција. Членот 13 пропишува дека секој има право на ефективно правно средство пред домашните органи. Измената на правното гледиште на Европскиот суд, е содржана во позната пресуда во случајот *Kudla v. Poland*, од 26.10 2000 година. По донесувањето на оваа пресуда, Европскиот суд во повеќе свои пресуди против Хрватска утврдил дека во Хрватска не постои ефективно домашно средство за правна заштита од неразумно долгото траење на судските постапки. Заштитата која по ова прашање ја пружа Уставниот суд не може да се смета за ефикасна заради тоа што ваквата заштита во законот е поставена само како исклучок, а покренувањето на постапката зависи исклучиво од дискрецијата одлука на Уставниот суд.

Во ноември истата година, хрватскиот Парламент, го измени Уставот на Република Хрватска. Новиот член 29 од Уставот на секој му гарантира право на правично судење, што го опфаќа и правото на донесување на одлука во разумен рок.

Потоа, во 2002 година, хрватскиот Парламент, го измени и Уставниот закон за Уставниот суд на Република Хрватска. Во новиот член 63 од Уставниот закон се пропишува дека:

Прво, дека Уставниот суд е должен да покрене постапка по уставна тужба, и пред да се исцрпат редовните лекови во правната заштита во случај кога за правата и должностите на странката или за сомневањата или обвинувањата за казнивите дела судот не донел одлука во разумен рок;

Второ, во одлуката со која се прифаќа уставната тужба против недонесување на актот во разумен рок, Уставниот суд на надлежниот суд ќе му одреди рок за донесување на акт со кој тој суд мериторно ќе одлучи за правата и должностите или за сомневањата или обвиненијата за казнивите дела на подносителот. Рокот за донесување на актот започнува да тече од следниот ден по објавување на одлуката на Уставниот суд во Службениот весник на Република Хрватска;

Трето, во истата одлука Уставниот суд ќе одреди соодветен надомест кој му припаѓа на подносителот заради повреда на неговото уставно право која ја направил судот со тоа што не одлучил во разумен рок за правата и должностите или за сомневањата и обвиненијата за казнивите дела на подносителот. Надоместот се исплаќа од државниот буџет во рок од три месеци од денот кога странката го поднела барањето за исплата на надоместот.

Во постапката за одлучување за разумното траење на судските постапки, хрватскиот Уставен суд ги презема стандардните мерила на Европскиот суд. Следствено на тоа, Уставниот суд ја оценува должината на судската постапка од денот на стапување во сила на Европската конвенција за Република Хрватска, а во постапката се зема предвид и следново:

- сложеноста на случајот;
- придонесот на судовите и другите надлежни тела кон траењето на постапката;
- придонесот на подносителот на уставната тужба кон должината на постапката; и
- важноста на предметот за самиот подносител.

Уставниот суд започна да ги прима првите уставни тужби според новиот член 63 од Уставниот закон веднаш по неговото стапување во сила. Од мај 2002 до мај 2004 година, Уставниот суд прими вкпуно 1.171 уставни тужби против неразумно долги судски постапки. Досега се решени 487 или 41.6% од вкупно примените уставни тужби според членот 63 од Уставниот закон. Од вкупно решените, прифатени се 62, што претставува 12.7% од сите решени уставни тужби. Вкупната висина на досудената надокнада заради повреда на правото на донесување на одлука во разумен рок до 1 мај 2004 изнесуваше 483.735 куни или приближно 65.000 ЕУР.

Проширувањето на надлежностите на Уставниот суд на Република Хрватска на одлучување за разумната должина на судските постапки страотно го оптовари неговото работење во последните две години.

Хрватскиот Уставен суд затоа се повеќе се оддалечи од својата класична и најважна надлежност-абстрактна контрола на законите и другите прописи. Од друга страна, поради големиот број на уставни тужби поднесени според членот 63 од Уставниот закон, кои се во пораст секој ден, се јавува опасноста самите постапки пред Уставниот суд да почнат да траат неразумно долго.

Почитувани колеги, темата на овој висок собир е расправа за мометната ситуација и перспективите на уставносудската заштита. Јас во ова излагање се обидов да ја опишам мометната ситуација во врска со надлежностите на Уставниот суд на Република Хрватска во пружањето на уставносудска заштита од неразумно долгото траење на судските постапки. Ситуацијата не е добра. Со оглед на досегашните искуства, можам да заклучам дека Уставниот суд никако не смее да биде единствената институција во земјата која пружа заштита од неразумно долги судски постапки.

Затоа ако зборуваме за перспективите на работењето на уставните судови во врска со ова прашање, со полна одговорност ја истакнувам потребата од организирање на заштита од неразумно долго траење на судските постапки на ниво на другите државни органи. Тоа можат да бидат редовните судови, или дури можат да се формираат посебни тела, но тоа никако не смее да биде само и исклучиво Уставниот суд.

На крајот, верувам дека наведените искуства на Уставниот суд на Република Хрватска би можеле да бидат од корист на сите други земји кои размислуваат за начинот на кој треба да ја организираат заштитата од неразумно долги судски постапки. Исто така, се надевам дека на овој собир ќе ги чуеме размислувањата на претставниците на другите земји по ова прашање.

Како прилог кон оваа расправа можеби можат да послужат примерите од одлуките на Уставниот суд на Република Хрватска за разумната должина на судските постапки, кои ви се поделени во работните материјали.

Почитуван г-дине Претседавач, почитувани колеги, Ви благодарам на вниманието.

“ОСНОВНИТЕ ПРАВА ВО ПРЕДЛОГ УСТАВОТ НА ЕВРОПСКИОТ УСТАВ“¹

Проф. д-р Дидиер Мос

ЧЛЕН НА ДРЖАВНИОТ СОВЕТ НА ФРАНЦИЈА
МАГИСТРАТ НА УСТАВНИОТ ТРИБУНАЛ
НА АНДОРА

Иако се работи за тема која веќе е пред нас и до денешен ден ние не знаеме дали оваа тема ќе стане стварност во блиска иднина, тоа не не спречува да зборуваме за неа. Истовремено, иако оваа тема се наоѓа пред нас, таа сепак има свое минато, бидејќи не треба да мислиме дека Европската Унија ќе чека 2004, 2005 или 2006 година за да ја оствари заштитата на основните права во доменот на активностите на Европската унија.

Доколку имаме време, ќе можеме да зборуваме за законодавството на Судот на Правдата на Европската унија, кој што постепено утврди заеднички вредности кои се однесуваат на суштинските права и воедно усвои едноставен начин на размислување што понатаму е превземен со Европските договори. Имено, станува збор за следното размислување: кога во сите земји од Европската унија, 6, 9, 12, 15, 25, одреден број суштински права постојат во позитивно право, очигледно е дека тие ги воспоставуваат и почитуваат општите принципи на Европското право.

Бидејќи во секоја од овие земји, ова право има своја реалност, нема никаква причина тоа право да не може да биде применето како заедничко право на ниво на земјите членки на Европската унија. Ова право беше развиено во одредени законски текстови како и во Договорот од Маастрихт и од Амстердам.

Меѓутоа, денес се соопштуваме со еден нов систем и јас би сакал да зборувам за него, да ја претставам неговата структура и во неколку минути да Ви зборувам за една друга тема која претставува негово продолжение и која ја јакне позицијата на правните системи во ЕУ.

А-Пред сè, што може да се случи доколку Договорот што го воспоставува Европскиот устав е усвоен од 25-те земји, за неколку дена или за пак за неколку недели, доколку тој понатаму биде ратификуван од страна на овие 25 земји што се разбира нема

¹ Преведено од усното презентирање рефератот на француски јазик

да биде едноставна процедура и конечно тој да стапи во сила, од сега па за 18 месеци или за 2 години и да стане позитивно право?

Почетната точка во тој случај би бил членот I-7 од првиот дел на овој договор². Унијата ги признава правата, слободите и принципите кои се нагласени во Повелбата за основни права, која што го сочинува вториот дел на идниот Устав на Европската унија. Оваа Повелба за основните права на ЕУ постои од декември 2000 година и таа е резултат на одлуките донесени во 1999 година и од средбата на една специјална инстанца на Конвенцијата и на воспоставувањето на еден законски текст кој што се вика Повелба на основните права на ЕУ. Овој законски текст, кој од една страна се потпира врз Конвенцијата за човекови права, а од друга страна оди подалеку од истата Конвенција за човекови права, денес претставува, односно поседува еден оригинален карактер. Првата оригиналност е дека оваа Повелба не претставува текст од доменот на позитивното право кое што може да биде применето како нормативен инструмент, туку, правниот систем на ЕУ започна да ја смета оваа повелба како еден од општите принципи на заедничкото право и на тој начин таа станува и правосудно право³. Текстот на оваа Повелба е инспириран од Европската конвенција за човекови права и во тој случај тоа што го имаме имаме во Повелбата, воедно ќе го имаме и во Европскиот устав, односно ќе има еден член кој што ја воспоставува врската помеѓу Европскиот устав и Европската Конвенција, така како што таа е толкувана од страна на Судот во Стразбург на начин кога одредбите се идентични и толкувањата, исто така, ќе бидат идентични. Меѓутоа, во Повелбата имаме одреден број права кои не се опфатени во сегашната Конвенција за човекови права и не претставуваат такви човекови права. Мислам на некои општествени права и права кои се однесуваат на граѓанскиот статус или на доброто владеење, бидејќи авторите на Повелбата на основните права мислеа дека треба да се оди подалеку од класичните права кои се наведени во Европската конвенција за човекови права и поради тоа го проширија доменот. На тој начин, содржината на Повелбата ќе оди подалеку и ќе покрие еден поширок домен од доменот на Европската конвенција за човекови права. Последната оригинална карактеристика е полето на кое таа се применува. Јасно е прецизирано во оваа Повелба која датира од декември 2000 година, а тоа е повторно превземено во проектот на Уставот, дека основните права кои се така дефинирани се применуваат само во рамките на надлежностите на ЕУ. Не се работи за систем на суштински права на граѓаните на земјите од ЕУ, туку се работи за систем на основни права во рамките на надлежностите, дејствувањата и одговорностите на ЕУ. И ова, се разбира може да

² Фуснота цитирана од Договорот склучен во Рим на 29 октомври 2004 година.

³ Види мислење на Венецијанската Комисија бр. 256/2003, 12-13 декември 2003

покрива многу широк домен, меѓутоа, тоа не го покрива целокупното поле на јавните дејствија или на колективните дејствија.

Во рамките на овој домен на ЕУ, независно дали одлуките произлегуваат од Европските власти, како што е Европската Комисија или Советот на министрите или Европскиот парламент или пак од страна на националните власти кои што делуваат во името на ЕУ, нивните акти ќе бидат исто така покриени со диспозитивот на основните права на ЕУ. Тука можете да ја увидите оригиналноста на системот денес, а исто така и оригиналноста која ќе постои утре. Се работи за еден систем кој е доста развиен, како и доста софистициран и јас тука ги оставам настрана неколку комплицирани елементи, меѓутоа се работи за систем кој се наоѓа во рамките на она што го претставува ЕУ и се работи само за парцијален федерален поредок. Тоа не е систем кој ја покрива целокупноста на активностите.

Б - Понатаму, во вториот дел од моето излагање би сакал да се обидам да поедноставам нешто што е всушност доста комплицирано - каква ќе биде ситуацијата во земјите од ЕУ после усвојувањето на овој устав и на системот на основни права? Како прва констатација во 25-те земји на ЕУ денес, 30 можеби утре и 35 прекуутре, а се надевам дека и Република Македонија набргу ќе стане членка на ЕУ, ќе имаме иста поврзаност и важност на повеќе системи на основни права. Во секоја од земјите на ЕУ, очигледно постои национален систем за заштита на основните права и тие системи се различни од една до друга земја. Во одредени случаи тие целосно се организирани од Уставниот суд, а во други земји тие зависат од обичните судства. Во сите земји од ЕУ, па дури и во другите, го имаме системот на Европската Конвенција за заштита на човековите права. Тоа е систем за кој, како што знаеме, и на тоа не потсети Вашиот македонски колега - судија во Европскиот суд за човекови права, се работи за систем кој што е еволутивен и мошне динамичен и кој има две важни карактеристики за мене. Првата карактеристика е дека тој очигледно функционира само во доменот на примената на Европската конвенција, онака како што таа е модифицирана од своите протоколи и второ, Европскиот суд за човекови права кој неопходно за целокупноста на правосудството, интервенира само на крајот на процесот кога сите внатрешни правни лекови се искористени. Денес Европскиот суд се стекна со навика да ги санкционира некои од одлуките кои биле донесени од страна на Националните судови. И потоа, третиот систем ќе биде оној на ЕУ, кој што во однос на она што досега го изложив, ќе поседува други карактеристики. Што се однесува до неговото поле на примена само во рамките на она што е активност на ЕУ, и тука ќе има бројни активности кои нема да влегуваат во доменот на надлежности на ЕУ и на тој начин тие ќе бидат надвор од доменот на основните права на ЕУ.

На пример, тука се работи за правата на општа социјална заштита. Меѓутоа, во рамките на системот на ЕУ, интервенцијата од страна на Судот за правда на ЕУ, кој што претставува регулаторски орган, ќе биде можеби многу побрза од онаа на Европскиот суд за заштита на човековите права од Стразбург, бидејќи овој Суд може да биде свикан од страна на било кој друг суд со посредство на судска постапка доколку постои сомнеж во однос на толкувањето на Европските законски текстови, а особено што се однесува до Повелбата за човекови права. Значи имаме доста различен систем.

Доколку имав време, а јас размислував за ова прашање од педагошка гледна точка, ќе изложев одреден број на случаи, каде во функција на одредени конкретни ситуации, ќе имавме еден, два или три системи кои можат да бидат применети во земјите од ЕУ. Во одредени случаи само националниот систем ќе може да биде применет, а во други случаи, ќе може да го употребиме националниот систем и системот на Европската конвенција за човекови права, а во трет случај ќе ги имаме сите три нивоа, а јас тука нема да ја споменам сега за сега, претпоставката која можеби ќе се оствари и која е внесена во Нацрт - предлогот за Уставот на Европа, а тоа е значи почитувањето на Конвенцијата за човекови права. Во тој случај можеме да замислиме дека одлуките на Судот на правдата на ЕУ ќе бидат во одреден случај пренесени во Судот во Стразбург. Јас не би сакал да продолжам премногу со ова излагање и не би сакал да ја зголемам Вашата збунетост, бидејќи прашањето кое се поставува е двојно. Првото прашање е дали постојат ризици од конфликт во иднината меѓу овие различни системи, а второто прашање кое се поставува е дали овие системи конечно се добри за правата на човекот и на граѓаните? Како одговор на првото прашање, постојат ризици од конфликти во случај кога за слично прашање повеќе правосудства изрекуваат одлуки. Во теоријата сега можат да се јават конфликти. Меѓутоа, ова веќе повеќе пати утринава беше повторено и има една природна тенденција од страна на врховни судии, особено во доменот на основните права, да ги избегнуваат конфликтите. Г-ѓа Веил не потсети како Уставниот Совет, без тоа експлицитно да го каже, го зема во предвид Европското правосудство и за внимателните читатели на правосудството на овие судови, сличноста постои. Така на пример, меѓу Судот во Луксембург и Судот во Стразбург има многу поврзаност. Тоа значи дека конфликтите не доаѓаат автоматски, меѓутоа тие не треба ниту да бидат исклучени. Треба да се постави прашањето за да се знае кој всушност ќе биде конечниот судија за основните права во земјите на ЕУ. Јас имам една единствена сигурност, а тоа е дека нема повеќе да се работи за националниот судија, како што тоа веќе го кажа и нашиот германскиот колега утрово.

Потоа, второто прашање: дали конечно системот ќе биде позитивен и дали ќе ни донесе бенефиции? Јас лично би рекол дека за ЕУ врз основа на Повелбата за основните права и 25-те земји членки на ЕУ кои ја користат Европската конвенција и Судот во Стразбург и Судот во Луксембург се сосема доволни. Меѓутоа, поради различни причини кои им се добро познати на законодавците на ЕУ, овој систем на воспоставување на Повелбата за основните права, беше усвоен. Неизбежно е дека оваа Повелба денес или утре нема повеќе да биде ограничена само на доменот на надлежностите на ЕУ. Можеби во тоа, таа претставува надеж за граѓаните на ЕУ и јас тука оптимистички се надевам дека Повелбата на основните права на ЕУ во иднина ќе претставува еден вид на Повелба на правата на човекот за целокупноста на сите земји од Европската унија.

Ви благодарам на вниманието,

“УЛОГАТА НА УСТАВНИОТ ТРИБУНАЛ НА ПОЛСКА ВО ПЕРИОДОТ НА ТРАНЗИЦИЈА И ПРЕД ПРИЕМОТ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА“

Проф. д-р Јуржи Сџејиен

СУДИЈА НА УСТАВНИОТ ТРИБУНАЛ НА ПОЛСКА

Тези

I

Уставниот суд на Полска формиран со закон донесен од Парламентот во 1985 година, започна да делува веќе следната година. Неговата работа може да се подели на посебни периоди. Првиот период траеше до дополнувањето на така-наречениот Сталинистички Устав во декември 1989 година, по политичките промени кои започнаа со разговорите на тркалезната маса и изборите на 4 јуни 1989 година. Измените што беа направени беа насочени кон чистење на текстот на Уставот од разубувањата што беше типично за претходната ера, но најважната работа беше да се изрази, во новиот член 1, принципот дека "Република Полска е демократска држава во која владее правото и која ги применува принципите на социјалната правда." Крајот на овој прв период коинцидираше со делумната измена во составот на Судот кога половина од неговите членови беа избрани од новиот "Сејм" што на Судот имаше битен ефект на свежа динамика.

Вториот период траеше до усвојувањето на сегашниот Устав кој стапи на сила на 17 октомври 1997 година.

Третиот период започна со воведувањето, на 17 октомври 1999 година, на принципот според кој пресудите на Судот се конечни. Претходно во принцип тие беа предмет на одобрување од страна на "Сејмот". Излезе дека овој датум го означил продолжот во консолидацијата на позицијата и авторитетот на Судот.

II

Првата пресуда од 28 мај 1986 покажа дека иако судиите од Уставниот суд ги избираше парламентот кој беше под целосна комунистичка контрола, тие не беа наклонети да играат улога на потчинети "коректори на законодавните детали". Кога одлучуваа за нивниот прв случај, а беше доста банален случај во врска со неуставноста на регулатива на Советот на министри, тие го дефинираа односот меѓу еден закон и една регулатива и со тоа поставија одреден стандард на размислување кој сеуште доминира во пресудите, и формулираа забрана за носење на закони без ретроактивен ефект. Овие принципи не беа буквално изразени во тек-

стот на самиот устав; денеска општо е прифатено дека овие два принципа произлегуваат од "основните, екатрауставни принципи на правниот поредок." Оваа одлука исто така се однесуваше на принципот на еднаквост и иако во тоа време не беше формулиран никаков јасен концепт за оваа еднаквост, беше јасно посочено дека овој принцип може да одигра клучна улога во идните пресуди. Во тој период па сè до првите фундаментални политички измени во 1989 година (првиот период) Уставниот суд изрече 30 пресуди и само во еден случај одби да признае дека одлука на парламентот против кој е поднесена жалба бил неуставен, нешто што во тоа време предизвика запрепастеност кај властите, во најмала рака.

III

Вториот период беше означен со некој вид на уставен дефицит. Лаконската природа на принципот на "демократска држава во која владее правото и се применуваат принципите на социјална правда," внесени во членот 1 во декември 1989, всушност на овој принцип му дадоа многу суштина. Судот започна да извлекува серија на дополнителни доктрински пресуди, особено такви фундаментални принципи за правниот поредок како принципот за заштита на довербата на граѓаните во државата и законите кои се спроведуваат преку него, принципот на правилно (пристојно) законодавство и гореспоменатиот принцип на еднаквост чие целосно проширување и оправдување се случи во фази до донесувањето на Уставот од 1997 година. Дополнителни важни принципи кои произлегуваат од членот 1 вклучуваат, пред сè, правото на судење, заштитата на правата кои се со право стекнати, или принципот на пропорционалност кој ги поставува границите на дозволеното мешање во правата на поединецот. што се однесува на уставните одредби сеуште не постоеше јасно напишана клаузула од која можат да се извлечат овие принципи. Наместо тоа, како што се признава денеска, тие беа "откривани" и "дешифрирани" во принципот на државата во која владее правото со тоа надминувајќи ги границите на т.н. "чиста правна догма".

За време на овој период, одредени стандарди во врска со самите постапки пред Судот почнаа да добиваат форма. Трибуналот разви еден вид на тенденција на самоограничување, изразена, меѓу другото, во принципот дека актите на парламентот можат да се земат како уставни или принципот дека Судот се воздржува од одлучување по целисходноста на одредени социо-економски или политички решенија. Со време последниве елементи исто така се развија во неотповикливи стандарди на одлучување.

IV

Вториот период коинцидира со интензивната работа врз идниот полски Устав и затоа е разбирливо што работата врз нацртите на Уставот надвор од Парламентот (набрзо потоа 7 нацрти беа поднесени до Уставната комисија на Националното собрание) мораа да се случат во контекст на работата на Судот. Важно е да се каже дека само еден од овие нацрти не вклучуваше постоење на вакво тело во иднина, додека сите останати ја предвидуваа потребата одлуките на Уставниот суд да бидат неотповикливи и конечни, принцип кој не беше конечно реализиран до 1999 година. Конечноста на одлуките на Уставниот суд се верува дека произлегуваат директно од тројниот концепт на власта или - како што повообичаено денес се верува - од поделбата на власта воопшто. Истовремено се повеќе се поддржуваше гледиштето според кое идниот Устав треба да му го одземе на Судот овластувањето да поставува општо толкување на законот, овластување кое практично беше оставшина од укинувањето на Државниот совет во 1989 година и неговата замена со кабинетот на Претседателот.

Меѓутоа најважното нешто беше тоа што јуриспруденцијата на Уставниот суд стана многу важна карактеристика на формата на Уставот кој во тоа време требаше да се усвои. Серија на принципи кои произлегуваа од клаузулата за државата водена од правото беа изразени во конкретни решенија прифатени во рамките на работата на Уставната комисија на Националното собрание. Ова особено важи за уставните решенија кои се однесуваат на суштината и границите на правото на судење, основата и спектарот на принципот на еднаквост и пред сè принципот на пропорционалност. Додека принципот дека секој правен случај се одвива на две нивоа исто така беше вклучен во Уставот. Меѓутоа, ова не значи дека отсуството од Уставот на принципот што овде беше присутен во одлучувањето на Судот дека таквиот принцип веќе не важеше. Напротив, Судот во повеќе прилики има нагласено дека сите негови пресуди засновани на принципот на држава во која владее правото останува да важи и по стапувањето на сила на новиот Устав. Корпусот на пресудување е или овековечен од новите посебни уставни одлики или - ако и не изречно формулирани во уставните одредби - и понатаму важи заради традицијата на одлучување.

V

Стапувањето на сила на новиот Устав не предизвика никакви револуционерни промени било во одлучувањето на Судот било врз неговиот модус операнди со три исклучоци. Иако судот го изгуби овластувањето да поставува општи толкувања на одлуките на парламентот, неговата позиција стана јасно посилен заради два фактори - прво, воведувањето на уставни жалби, нешто нечуено во полскиот политичко-правен систем, и второ - и на ова мора да се гледа како на важна квалитативна промена - воведу-

вањето на принципот дека пресудите на Судот се конечни. Иако ова се случи 2 години по стапувањето на сила на Уставот, сигурно е дека од тој момент натаму влијанието на Судот врз правото стана поголемо, и во одредена смисла, неоспорно.

VI

Европските прашања се постојано присутни во одлуките на Уставниот суд од почетокот на деведесетите години на минатиот век, најпрво заради усвојувањето во уставната пракса - и подоцна во новиот устав - на принципот според кој ратификуваните меѓународни договори важат во домашниот правен систем без потребата навистина да се внесат во системот; второ, заради пристапувањето на Полска во Советот на Европа во 1993 година; и трето, заради потпишувањето од страна на Полска на Договорот за асоцијација со Европската унија во 1992 година. Сепак во времето пред асоцијативното членство, за време на проверката на случај во врска со позицијата на полската Народна банка како централна банка, принципот на "поддршка за процесот на европска интеграција и соработка меѓу државите" беше позајмен од преамбулата на Уставот и од Основачкиот договор на Европската унија.

VII

Прашање коешто, иако домашно, имаше огромни последици по процесот на интеграција, беше одлуката на Судот за уставната природа на Законот за национален референдум, која го попочи патот за одржување на референдум за членство во ЕУ. Меѓутоа, фундаменталните проблеми кои произлегоа од процесот на интеграција сеуште ни претстојат. Доказ за ова се бројните случаи изнесени пред Судот во врска со изборниот закон за Европскиот Парламент, учеството на граѓани од други држави од ЕУ на полските самоуправни избори, или случајот, кој чека да биде разгледан, поднесен од група парламентарци кои го ставаат под знак прашање воопшто приклучувањето кон ЕУ.

VIII

Прашањето на усогласеноста на правото на ЕУ со домашното право наскоро ќе стане тема, иако првенството на законот на ЕУ се чини дека не предизвикува поголеми сомнежи. Меѓутоа, сериозен проблем ќе биде да се утврди односот меѓу правото на ЕУ и полскиот Устав, што сепак ова сеуште е надвор од спектарот на неговата работа.

Скојје, јуни, 2004

III. ДИСКУСИЈА*

* Објавени се само дискусиите кои учесниците ги доставија во писмена форма до Уставниот суд на Република Македонија

Г-дин Николај Кокинеску
СУДИЈА НА УСТАВНИОТ СУД НА
РОМАНИЈА

Госпоѓо претседател на Уставниот суд,
Дами и господа,

Ми претставува голема чест да Ви ги пренесам многу топли поздрави на моите колеги, судии во Уставниот суд на Романија, по повод одбележувањето на четириесет годишнината од формирањето на Уставниот суд на Македонија. Исто така имам задоволство да Ви ги пренесам поздравите и честитките на господин Николае Попа, претседател на Уставниот суд на Романија. Ќе додадам дека токму овие денови, според одредбите на нашиот Основен закон, Уставниот суд на Романија го обновува за една третина својот состав и од тие причини г. Попа не присуствува на празнувањето на Уставниот суд на Македонија.

Дами и господа,

Од нашето искуство знам дека еден ден на празнување како овој на кој имам привилегија на учествувам претставува можност за правење биланс, за потсетување на постигнатите успеси и тешкотии, и во исто време, момент на размислување за иднината, за проблемите што ќе се појават и за начините како да се решат.

Ова е прилика која ми овозможува да Ви соопштам некои аспекти од активноста на Уставниот суд на Романија во текот на дванаесетте години негово постоење - еве еден историски интервал кој е неспоредливо помал од оној што денес го прославува Уставниот суд на Македонија, но кој е истовремено исполнет со значајни искуства.

Уставниот суд на Романија, творба на Основниот закон донесен на 8 декември 1991 година, по пат на народен референдум, одлучно придонесе за афирмација на демократијата која повторно оживеа во нашата земја по револуцијата од декември 1989 година воспоставувајќи ги реперните точки и давајќи гаранции за функционирање на новиот систем на државна организација и за заштита на основните права и слободи.

Гледан во почетокот со извесна резерва од судските власти (кои во текот на периодот пред Втората светска војна вршеа, во определени граници конкретна контрола врз уставноста), непризнат од јавните власти или многу малку познат на граѓанинот, Судот постепено но сигурно се наметнуваше како суштински составен дел на правната држава.

Од перспективата на дванаесетте години активност, може да се потврди дека задачата на "гарант на супремацијата на Уставот", врз основа на која на Уставниот суд му беше доверена улогата на "единствена власт со уставна јурисдикција", независен во однос на секоја друга јавна власт, е целосно исполнета.

Според членот 146 од Уставот на Романија, Уставниот суд ги има следните овластувања:

- се изјаснува за уставноста на законите, пред нивното донесување, за одлуката (барањето) на Претседателот на Романија, на претседателот на еден од домовите, на Владата, на Високиот Касационен суд и на Судот на Правдата, на Народниот правобранител, на најмалку 50 пратеници или најмалку 25 сенатори, како и по службена должност, за поведување иницијатива за измена на Уставот;

- се изјаснува за уставноста на меѓународните договори и други спогодби, за одлуката на претседателот на еден од двата Дома, на најмалку 50 пратеници или најмалку 25 сенатори;

- се изјаснува за уставноста на прописите на Парламентот, за одлуката на претседателот на еден од Домовите, на една парламентарна група или на најмалку 50 пратеници или најмалку 25 сенатори;

- одлучува за приговорите за неуставност на законите и прописите, поднесени пред судските власти или трговската арбитража; приговорот за неуставност може непосредно да биде поднесен од Народниот правобранител;

- решава за правните спорови од уставна природа меѓу јавните власти, на барање на Претседателот на Романија, на претседателот на еден од двата Дома, на Премиерот или на претседателот на Високиот судски совет;

- се грижи за почитување на постапката за избор на Претседател на Романија и ги потврдува резултатите од гласањето;

- го констатира постоеето на околности кои го оправдуваат интеримот во вршењето на функцијата Претседател на Романија и за своите констатации ги информира Парламентот и Владата;

- дава консултативно мислење по предлогот за суспензија на Претседателот на Романија од неговата функција;

- се грижи за почитување на постапката за организирање и спроведување на референдум и ги потврдува неговите резултати;

- проверува да ли постојат услови за спроведување на законската иницијатива на граѓаните;

- решава по приговорите чија цел е уставноста на политичка партија;

- врши и други овластувања наведени во основниот закон (Деловникот, забелешка на преведувачот) на Судот.

Треба да се појасни дека некои од овие овластувања - како што се оние кои се однесуваат на контролата врз уставноста на меѓународните договори и други спогодби и решавањето на прав-

ните конфликти од уставна природа меѓу јавните власти - не беа предвидени при формирањето на Уставниот суд и дека беа воведени во надлежност на Судот со измените на Уставот, на 29 октомври 2003 година.

Од моментот на неговото создавање заклучно со 30 април 2004 година, Уставниот суд на Романија донесе 3502 одлуки, од кои 89 во рамките на а priori контролата, за уставноста на законите пред нивното прогласување, 3212 одлуки во рамките на *a posteriori* контролата и 193 одлуки вршејќи други надлежности.

Пропорцијата на прифаќање во истиот период изнесува 32,97% од вкупниот број, во случаите на *a priori* контролата и 4,89%, во случаите на *a posteriori* контролата, што ги покажува, од една страна, тешкотиите што се појавија во легислативниот процес за прилагодување на законите на правилата и принципите воспоставени со Уставот, а, од друга, барањето, Уставниот суд да ја врши својата услога на гарант на супремацијата на Уставот.

Уставната заштита во правниот поредок на Романија

Вредностите кои уживаат уставна заштита во Романија на генерички начин се утврдени во првиот член на Основниот закон, т.е.: националниот, суверениот, независниот, унитарниот и неделивиот карактер на Државата Романија; републиканската форма на владеење; достоинството на човековото битие, правата и слободите на граѓаните, слободниот развој на личноста на човекот, правдата и политичкиот плурализам. Во истиот член се наведува дека Државата е организирана согласно принципот на поделба и рамнотежа на законодавната, извршната и судската власт - и дека почитувањето на Уставот, на неговата супремација и на законите е задолжително.

Оваа рамка на вредности кои уживаат уставна заштита е детално образложена во деловите на Уставот во кои се регулираат основните права, слободи и задачи на граѓаните, економијата и јавните финансии, статусот на Уставниот суд, евроатлантската интеграција и ревизијата на Уставот.

Што се однесува до заштитата на човековите права, во Уставот се наведени следните основни права и слободи: правото на живот и на физички и морален интегритет; личната слобода; правото на одбрана; слободното движење; личниот, семејниот и приватниот живот; неповредливоста на домот; тајноста на преписката; слободата на совеста; слободата на изразување, правото да се биде информиран; правото на образование; пристапот до културата; правото на здравствена заштита; правото на здрава животна средина; изборното право; слободата на собирање; правото на здружување; правото на работа; правото на штрајк; правото на приватна сопственост; економската слобода; правото на

наследство; правата на социјална заштита; правото на представка; правото на оштетеното лице од страна на јавната власт.

Исто така, со Уставот е утврден слободен пристап до правдата, рамноправност на сите граѓани, без привилегии и дискриминација засновани врз критериумите на раса, националност, етничко потекло, јазик, вера, пол, мислење, политичка припадност, богатство или социјално потекло.

Уставната заштита во романскиот нормативен систем беше проширена со интегрирање на меѓународни стандарди во внатрешниот правен поредок.

Можеме да разликуваме два начина на интегрирање:

Прво, некои од европските стандарди, поточно оние кои се однесуваат на правата на човекот и основните слободи, беа интегрирани во Уставот на Романија во 1991, во текот на неговото подготвување и усвојување.

Така, правото на живот, забраната на тортура, забраната на принудна работа, правото на слобода и безбедност, слободниот пристап до правдата, правото на почитување на приватниот и семејниот живот, слободата на мислење, совест и вероисповед, слободата на изразување, слободата на собирање и здружување, како и други права и слободи наведени во Конвенцијата за човековите права и нејзините Протоколи беа воведени во Уставот на Романија со истата содржина и некаде со истите термини.

Треба да се одбележи дека нормите наведени во Конвенцијата за човековите права и основни слободи и нејзините Протоколи беа внесени во Уставот пред пристапувањето на Романија во Советот на Европа - тој настан се случи во 1993 година - и пред ратификацијата, со Законот број 30 од 18 мај 1994, на споменатата Конвенција.

Европските норми за заштита на основните права и слободи ги наоѓаме исто така во одредбите внесени - по падот на тоталитарниот систем - во Казнениот закон, Граѓанскиот закон, Законот за казнена постапка, Законот за граѓанска постапка, во законите кои се однесуваат на системот на сопственост, во законите кои се однесуваат на странците и екстрадицијата, во работното законодавство, и т.н.

Вториот начин на интегрирање на европските норми во правниот поредок на државата е наведен во членот 11(2) од Уставот, во кој се вели: *“Договориите што ги ратификувал Парламентот, согласно законот, се дел од внатрешното право”*.

Исто така, според член 20 (2) од Уставот, *во случај на неусогласеност меѓу договориите коишто се однесуваат на основните човекови права, а кои Романија ги потпишала, и внатрешните закони, важат (предимство имаат) меѓународните прописи”*.

Овие уставни одредби се однесуваат и на европските договори и на другите меѓународни договори во кои Романија е страна

потписничка. Во Романија може да се говори за вистинска конституционализација на меѓународните норми за заштита на човековите права и основни слободи, во прв ред на оние опфатени во Европската конвенција за човековите права.

Интегрирани во внатрешното позитивно право со волјата на конституентот, меѓународните договори кои се однесуваат на тој домен за Парламентот значат задолжителен репер во напорите за создавање, изменување, укинување на нормите коишто се однесуваат на субјективните права на лицата, а за другите јавни власти - владата, јавната администрација, Јавното обвинителство, судските власти и, се разбира, Уставниот суд, референтен извор во примената на законот, а оттаму, и во решавањето спорови во врска со постоењето, опфатот и вршењето на тие права.

Врз основа на член 20 од Уставот, Уставниот суд вообичаено при вршењето на своите овластувања ја проверува усогласеноста на внатрешните закони со европските договори, посебно со Европската конвенција за човековите права.

Имајќи ги предвид одредбите од тој член на Уставот, според кои во случај на неусогласеност меѓу договорите кои се однесуваат на основните човекови права, и во кои Романија е земја потписничка, и внатрешните закони, се применуваат меѓународните прописи, може да се потврди дека Уставниот суд на Романија е вистински Национален суд за правата на човекот.

Ова тврдење може да се илустрира со бројни случаи во кои Уставниот суд констатирал неуставност на некои законски текстови, повикувајќи се притоа на Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи.

Така, со Одлуката број 349 од 19 декември 2001, Уставниот суд - свикан заради приговорот за неуставност на членот 54 од Законот за семејството, според кој *тужба за оспорување на шайковскавото може да поднесе само сојузгои* - одлучи дека таа одредба е неуставна и спротивна на Европската конвенција за правата на човекот, во онаа мера во која таа не им го признава на мајката и на детето родено во брак правото да поведат судска постапка (да поднесат тужба) за оспорување на татковството.

Исто така, Уставниот суд беше свикан заради приговор за неуставност на членот 175 од Законот за работа кој предвидува надлежност на административните органи, хиерархиски повисоки, да решаваат по приговорите против мерките за раскинување на работните договори за лица кои вршат функција на управување, именувани од страна на истите хиерархиски повисоки органи.

Со Одлуката број 59/1994 Судот го прифати приговорот за неуставност со образложение дека "Јуридикцијата наведена во членот 175 од Законот за работа е дискриминаторска, не само во однос на членот 16 од Уставот кој се повикува на рамноправноста на граѓаните пред законот, туку исто така во однос на одредбите од членот 6 параграф 1 на Конвенцијата за заштита на човеко-

вите права и основни слободи, според кои, *секој човек има право неговите причини да бидат правично, јавно ислушани и во разумен рок од независен и нејпресирасен суд воспановен со закон.*

Затоа, се подвлекува во Одлуката, административните власти наведени во членот 175 од Законот за работа не можат да имаат судски овластувања, бидејќи тоа би значело дека истиот орган може да биде судија и заинтересирана страна во истиот спор, што би значело повреда како на Уставот, така и на Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи."

Впрочем, идејата, контролата на Уставниот суд да биде заснована не само врз одредбите на Уставот, туку исто така и врз релевантните меѓународни договори, особено Европската конвенција за правата на човекот, е јасно формулирана во повеќе одлуки на Судот, од кои ќе ги наведам следните:

Одлуката број 148/8.05.2001 со која се утврдува неуставност на одредбите од членот 8 (3) од Законскиот декрет број 118/1990 за давање на извесни права на лица прогонувани поради политички причини, како и на депортирани или затворени лица, одредби во кои беа наведени различни рокови за поднесување барања чија цел е утврдување на правата, во однос на својството на барателите. Така, додека лицата кои живеат во странство не беа условени со рокови, за лицата со местожителство во земјата се предвидуваше обврската барањата да ги достават најдоцна до 31 декември 2000 година. Во образложението на одлуката, Судот утврди дека определувањето на различен режим за лица во земјата, во однос на лица во странство, е спротивно на прописите наведени во членот 16 од Уставот на Романија и на членот 14 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи.

Одлуката број 193/19.06.2001, со која се утврдува неуставност на одредбите од членот 136 (2) од Законот за работа, според кои мnezаконски отпуштеното лице има право да прима надоместок еднаков на разликата меѓу просечната плата остварена пред раскинувањето на договорот за работа и добивката остварена од други активности по тој датум. Судот оцени дека тие законски одредби се во спротивност како со одредбите од членот 38 на Уставот врз основа на кои правото на работа не може да биде ограничено, така и од членот 1 параграф 2 на ревидираната Европска социјална повелба, усвоена во Страсбур на 3.05.1996, според која, со цел да се овозможи ефективно вршење на правото на работа, страните се обврзуваат на ефикасен начин да го заштитуваат правото на работникот да заработува за живот преку слободно развиена дејност.

Правната заштита наведена во Уставот се обезбедува, од една страна, преку институцијата за контрола на уставноста на законите, што ја врши Уставниот суд, а, од друга, преку активноста на судските инстанци надлежни да одлучуваат во рамките на граѓанските, казнените, трговските или административните

спорови, за конфликтите коишто се однесуваат на вршењето на правата наведени во Уставот и во нормативните акти што му се подредени.

Уставната заштита во Романија се одразува во една богата јуриспруденција кога се работи за уставните принципи коишто се однесуваат на рамноправноста, слободниот пристап до правдата, правото на одбрана, личната слобода и безбедност на човекот, правото на приватна сопственост, поделбата на власта.

За ова прашање би сакал само да ви го презентирам придонесот на Уставниот суд во ревизијата на Уставот на Романија во самите граници утврдени со Уставот и со Европската конвенција за правата на човекот.

При контролата извршена врз основа на членот 144 под а) од Уставот за иницијативите за ревизија на Уставот на Романија, Судот во Одлуката број 148 од 16 април 2003 утврди дека внесувањето на одредбите од алинеа 7 во членот 41 од Уставот и внесувањето на одредбите во членот 132 од Уставот што се предлагаше е неуставно затоа што тие ги преминуваа границите на ревизијата наведени во членот 148 (2) од Уставот.

Така беше предложено, по алинеа (7) од членот 41 на Уставот, со која се утврдува презумпцијата за законско стекнување имот, да биде внесена една нова алинеа со следната содржина: **“Презумпцијата наведена во алинеа 7 не се применува за имот стекнат врз основа на валоризација на приходите кои се резултат на повреди (на законот, забелешка на преведувачот)”**.

Уставниот суд утврди дека предложените одредби се неуставни, затоа што би имале за последица укинување на една гаранција од правото на сопственост, што значи дека се работи за повреда на границите на измената наведени во членот 148 (2) од Уставот.

Вториот предлог за измена, којшто се однесува на Врховниот судски совет, е со следната содржина: **“Одлуките на Врховниот судски совет не можат да бидат оспорени од судските инстанци”**.

Уставниот суд утврди дека овој предлог за измена е неуставен затоа што е во контрадикција со одредбите од членот 6 на Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи и би имал за последица укинување на слободниот пристап до правдата, со тоа што во овој случај би биле надминати границите на измената наведени во членот 148 (2) на Уставот.

Во двата случаја, Парламентот, сметајќи ја оправдана одлуката на Уставниот суд, не ги внесе во законот за измена споменатите одредби.

Со истата одлука, Уставниот суд даде свои забелешки за 18 други предлози за измена, предлози кои исто така беа земени предвид од двата дома на Парламентот.

Перспективите на уставната заштита во Романија.

Иднината на уставната заштита во Романија е нераскинливо врзана за перспективата за интеграција на земјата во Европската унија. Во светлината на таа перспектива, во текот на ревизијата од 2003 година, во Уставот на Романија е внесен еден нов член, 148, со следната содржина:

Прифаќањето од страна на Романија на договорите за конституирање на Европската унија, за пренесување на некои надлежности на институциите на Унијата, како и за вршење, заедно со другите држави членки, на надлежностите наведени во тие договори, се остварува со закон донесен на заедничка седница на Домот на пратениците и Сенатот, со двотретинско мнозинство на пратеници и сенатори.

Поради прифаќањето, одредбите на договорите со кои е конституирана Европската унија, како и другите прописи на Унијата со задолжителен карактер, имаат предност пред спротивните одредби наведени во интерните закони, со почитување на одредбите од актот за прифаќање.

Одредбите од алинеите (1) и (2) аналогно се применуваат и на прифаќањето на актите за измена на договорите за конституирање на Европската унија.

Парламентот, Претседателот на Романија, Владата и судската власт го гарантираат исполнувањето на обврските коишто произлегуваат од актот за прифаќање и одредбите од алинеа (2).

Може да се предвидат промени во внатрешниот нормативен поредок заради усогласување на законодавството со нормите на Унијата, подразбирајќи ги тука нормите и принципите во врска со човековите права и основни слободи. Уставната заштита значи ги опфаќа сите стекнати вредности од уставно значење, а Уставниот суд ја има задачата да се грижи, законите за организација и функционирање на јавните власти, на другите државни структури и на општеството, како и оние за вршење на правата и слободите на граѓаните да бидат усогласени со принципите и нормите наведени во Уставот и во прописите на Унијата.

Не би можел да го заклучам ова соопштение без да ви се заблагодарам за можноста што ми ја дадовте да ги презентирам моите информации и коментари во врска со уставната заштита во Романија и без да ви честитам за одличната организација на овој состанок.

Им посакувам на судиите на Уставниот суд на Македонија успех во нивната благородна и значајна работа на заштита на правниот поредок утврден со Уставот и на демократските вредности.

“СОЗДАВАЊЕ И РАЗВОЈ НА СИСТЕМОТ НА УСТАВНАТА КОНТРОЛА ВО АЗЕРБЕЈЦАН“

Г-дин Фархад Абдулаев

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА УСТАВЕН СУД
РЕПУБЛИКА АЗЕРБЕЈЦАН

Република Азербејџан претставува неразделен дел од Европската заедница и прави сè што е возможно со цел да ги имплементира европските цивилизациски достигнувања, меѓу кои системот на човекови вредности, општопризнаените принципи на правото, а исто така, фундаменталните права и слободи на човекот. Еден од најважните показатели за промените кои се случуваат во нашата земја е судската власт.

Судската власт како една од главните институции на светската држава претставува самостојна и независна ветка на државна власт, која е ефективна само во контекст на реална поделба на власта при што отсутствува прекумерна концентрација на одредена власт, а на граѓаните им се гарантира вистинска слобода. Формирањето на судската власт како резултат на развој на демократијата претставува процес на свесно самоограничување на државата преку овозможување на контрола од страна на независен орган наречен Суд.

Уставниот суд е незаменлив атрибут на правната држава. Уставот кој се потпира на демократски вредности, во современи услови на живеење претставува единствен правен документ врз чија основа се развива севкупниот државно-правен систем. Денес е веќе тешко да се претстави нашиот живот без Уставот донесен во 1995 година кој стана главен столб на демократскиот ред во земјата. Во него се утврдени основите на реалното народовластие, правата и слободите на човекот и граѓанинот. Тој го воспоставува и обезбедува оптималниот баланс меѓу интересите на државата, општеството и човекот. Имено, врз основа на Уставот и беше создаден Уставниот Суд на Азербејџан кој постои веќе 6 години.

Специјализираните органи на уставна контрола создадени во Европските земји претставуваат главни елементи на кои се потпира целиот систем на контрола и контрабаланс и целата структура на државно-правен механизам.

Таква задача има и Уставниот Суд на Република Азербејџан. Врз основа на шестгодишното искуство од работењето на Уставниот Суд во нашата земја може да се заклучи дека истиот стана дел од државно-правниот систем кој од своја страна пак има

сила да го гарантира приматот на Уставот, заштитата на уставните права и слободи на граѓаните.

Поаѓајќи од сопствено искуство, потоа од праксата на работење на Европскиот Суд за човекови права, органите на уставна контрола на други земји, и користејќи ги достигнувањата на правната наука Уставниот Суд на Република Азербејџан допринесува во креирањето принципи и правни идеи кои може да станат фундаментални во развојот на националниот правен систем. Уставниот Суд на Република Азербејџан врз база на својот статус и задачите кои му претстојат, создава нова правна филозофија, нов поглед на правото и придонесува кон справедливост и рамноправност.

Треба да се напомене дека Уставот на Азербејџан претставува прогресивен документ во чија основа се инкорпорирани современите доктрини на уставното право. Во исто време, Уставот е на сила во општество кое не секогаш е спремно целосно да ги реализира начелата и идеите кои се утврдени во него. Затоа, најтешката, но едновременно и најважната задача на Уставниот Суд е да го обедини она што е утврдено во Уставот, а во значајна мера го определува развојот на општеството и реалната состојба на општествените односи. Судот мора да ги зема во предвид можностите на општеството, но не може да ги занемарува барањата утврдени во Основниот Закон.

Следниот аспект на функционирањето на Судот се состои во тоа што тој со своите одлуки влијае на процесите во општеството, насочувајќи ги истите во уставен правец. Секако, не треба да се заборава дека Судот не смее да ги пречекорува уставноправните рамки и не смее да разгледува судски спорови кои имаат чисто политички, а не правен карактер.

Дефинирачко влијание врз работата на Судот во периодот на изминатите години имаа нормите, кои ги регулираат неговите права и надлежности.

Прашањето за уставните надлежности на Уставниот Суд на Република Азербејџан е детално разработено во самиот Устав. Во членот 130 од Уставот се содржат надлежностите на Судот. По мое мислење, стабилноста на статусот на Судот може да се гарантира со дефинирање на надлежностите на Уставниот Суд во Основниот Закон, како и со забрана за нивно менување, освен по пат на внесување на измени во Уставот.

Самата природата на Уставниот Суд на Азербејџан како главен орган на судска заштита на Уставот всушност ги определува неговите тематски надлежности. Согласно дел III член 130 од Уставот, основна задача - надлежност на Судот е контролата на уставноста на правните акти. Нашето уставно законодавство контролата *a posteriori* ја смета за основна форма на уставна контрола, што означува проверка на уставноста дури и на постоечките (важечките) нормативни акти.

Според Уставот на нашата земја Уставниот Суд го гарантира приматот на Уставот не само над националното, туку и над меѓународното право. Судот решава дали меѓународните договори кои се уште не се стапени во сила се во согласност со националните закони. Во последно време, се пошироко внимание добива приоритетот на меѓународното право над националното.

Навистина, за разлика од многу земји, каде меѓународното право доминира и над националното уставно право, нашиот Устав го решава тоа прашање на друг начин. Во член 151 од Уставот стои, дека при возникнување на спротивности меѓу нормативно-правните акти (за исклучок на Уставот и правните акти донесени на референдум) и меѓудржавните договори се применуваат меѓународните договори. Тоа значи меѓународното право не доминира над националното уставно право.

Уставниот Суд не е само судски орган, но и таков уставен орган кој има право да спроведува контрола над органите на законодавна и извршна власт, и во тој смисол самиот претставува највисока државна власт. Во тоа се состои и главната особина на уставното правосудство и разлика меѓу Уставниот Суд и судовите од општа јурисдикција. Тоа ја определува неговата интегрирачка улога како гарант на политичкиот мир во општеството и државата и како чувар на уставните вредности.

Како најважен предуслов за уставната законитост се јавува единството и стабилноста во толкувањето на смислата и содржината на уставните норми. Исполувањето на овој предуслов го овозможува толкувањето на Уставот. Во Азербејџан толкувањето на Уставот од страна на уставниот правосуден орган се остварува како посебна надлежност на истиот. Таквата надлежност се реализира по барање на субјектите наведени во Уставот.

Главна карактеристика на одлуките на Уставниот Суд е фактот дека на актите кои Уставниот Суд ги прогласил за неуставни им се одзема правната сила, и за тоа не е потребна никаква потврда од други државни органи и раководни лица. Одлуките на Судот мора да се извршуваат независно од било какви околности. Законската одредба и било кој нормативно-правен акт прогласени за неуставни не се применуваат и се отстрануваат од правниот сообраќај.

Еден од основните принципи на Уставот на Азербејџан, како и на Уставите на сите демократски земји претставува обезбедување заштита на основните права и слободи на личноста.

Повеќето разгледани предмети од страна на Уставниот Суд во изминатиот период се насочени кон заштита на политичките, економските, социјалните и личните права и слободи на граѓаните. Законодавни одредби од различни правни области беа предмет на разгледување. При тоа што доколку при донесувањето на првите одлуки Судот главно го концентрираше своето внимание на запазувањето на уставноста во законодавството,

тогаш следната негова дејност беше насочена кон развој на правото преку пополнување на празнините во правната регулатива и влијание врз законодавството преку толкување на нормативноста на законите. Судот се занимаваше со толкување на законодавните норми и при проверка на нивната уставност. Уставниот Суд во својата пракса при реализација на уставното правосудие ја истражува нормата не само од гледна точка на уставноста на нормите и принципите, но и од аспект на меѓународното право. Тоа стана особено важно после встапувањето на Азербејџан во Советот на Европа и потребата од примена на Европската Конвенција за човекови права.

Уставот на Азербејџан не ги признаваше граѓаните за субјекти кои непосредно можеа да се обратат во Уставниот Суд. Граѓаните имаа право да се обраќаат, но тоа право имаше своја специфика. Во случај на нарушување на правата и слободите на личноста со важечките нормативни акти секое лице преку соодветните судски инстанци можеше да се обрати во Врховниот Суд со молба да достави барање до Уставниот Суд. Без разлика на тоа, што таквата процедура постои во многу земји, во Азербејџан таа не стана ефективна. Правосилноста на било која норма многу зависи од можноста ефективно да се реализираат одредбите утврдени во неа. За жал, соодветните одредби од стариот Закон за Уставниот Суд за време на постоењето на Уставниот Суд не беа реализирани. Ни една претставка - жалба од страна на граѓаните не беше поднесена. И за тоа постоеа неколку причини. Како прво, треба да се спомене инертноста на граѓаните во практикување на своите граѓански права и слободи. Долгата процедура на разгледување на жалбите низ различните судски инстанци во определена мера ги одбиваше граѓаните да се обраќаат до Уставниот Суд. Во изминатиот период Судот многупати го разгледуваше овој проблем на различни семинари. Се чувствуваше потреба од создавање поефикасен механизам за заштита на уставните права и слободи и институција на индивидуално обраќање на граѓаните до Уставниот Суд.

Немањето уставни одредби кои би го утврдиле правото на граѓаните за поднесување жалби до Уставниот Суд ја наметна потребата за внесување промени во Уставот и законодавството. Во Август 2002 година беше спроведен референдум и беа внесени измени во Уставот. Со тоа кругот на субјекти кои имаат право да се обраќаат до Уставниот Суд се прошири и така граѓаните, судовите од општа јурисдикција и народниот правобранител добија право да се обраќаат до Уставниот Суд. Во согласност со измените во Уставот беше подготвен и донесен нов Закон за Уставен Суд. Согласно новото законодавство секој има право по пат на утврдена законска постапка да ги обжали во Уставниот Суд на Република Азербејџан нормативните акти на законодавните и извршните органи на власт, локалните органи и судови кои ги

нарушуваат неговите права и слободи. Меѓутоа, пред да се обрати до Уставниот Суд граѓанинот мора да ги исцрпи сите средства на судска заштита, односно да ги мине сите постоечки судски инстанци.

Донесувањето на новиот Закон за Уставен Суд имаше две цели: надлежностите на Уставниот Суд и уставни процедури да се доведат во согласност со барањата на правната држава, и да се закрепи независноста на судиите и создадат услови за понатамошен развој на неговата дејност.

Актуелен станува проблемот на анализа на механизмите благодарение на кои може да се сведат на минимум грешките особено при процесот на толкување. Очевидно е дека законот добива смисол во процесот на неговата примена. Во исто време, без толкување не може да се замисли неговата примена. Но не смее да се заборави, дека крајната и основна цел на правото е правната безопасност, а таа забранува одалечување од важечкото право при процесот на толкување; имено од него тој треба да го црпи смисолот на правила, кога истиот е двосмислен.

На тој начин општеството мора да биде заштитено од прекумерната активност на Судот, кој би можел под форма на толкување кардинално да го измени самото правно правило. Уставниот Суд освен со духот и словото на правото утврдено во законодавната норма која е предмет на разгледување треба да се раководи и со духот на правото во целина, односно систематски да приоѓа кон донесување на решението. Треба да се одбележи, дека принципите на демократијата и поделба на власта претставуваат задолжителни ограничувачки механизми за Уставниот Суд во неговата толкувачка дејност.

Патот на развојот на институцијата на уставен надзор во Азербејџан не може да се каже дека е едноставен. Но благодарение на тоа што повеќето одлуки на Уставниот Суд предизвикаа позитивна реакција во општеството, Уставниот Суд стекна голема доверба кај граѓаните. Убеден сум дека основната задача која стои пред Уставниот Суд претставува сочувување и зацврстување на довербата на граѓаните во истиот, а тоа од своја страна ќе доведе до тоа граѓаните да станат најважен субјект при градењето на правна држава во Азербејџан.

Благодарам за вниманието!

**“УСТАВНА ЗАШТИТА: СОСТОЈБАТА И ПЕРСПЕКТИВИТЕ ОД ГЛЕДНА
ТОЧКА НА АРБИТРАЖНИОТ СУД НА БЕЛГИЈА “**

Г-дин Жан - Пол Моерман

СУДИЈА НА АРБИТАЖНИОТ СУД НА БЕЛГИЈА

По повод 40 годишнината на Уставниот суд на Република Македонија, а како мој придонес кон тој значаен настан, ќе се осврнам на улогата на Арбитражниот суд во областа на основните права, но исто така, и на иднината која се отвора пред него како последица на неодамнешните промени во законодавството.

Арбитражниот суд на Белгија, во октомври 2004 година, ќе прослави дваесет години постоење.

Спротивно на многу други уставни судови, Арбитражниот суд на Кралството Белгија не е создаден заради грижата на Конституентот за поголема заштита на основните права на граѓанинот.

Повеќе би се рекло дека до неговото создавање доведоа грижата од структурен карактер, федерализацијата на државата Белгија, и особено трансферот на надлежностите на државата на заедниците и регионите. Целта беше да се потсетат законодавачите произлезени од реформата на Државата, во иднина (од сега натаму) овластени да донесуваат норми со еквивалентна вредност, дека се работи за тоа да се дејствува во границите на нивните соодветни надлежности.

На тој начин Судот доби почетна функција на "сојузен арбитар". Со членот 142⁵⁷ од Уставот му беше дадена ексклузивна власт да ги контролира законите врз основа на правилата со кои се утврдуваат соодветните надлежности на Државата, заедниците и регионите. Тие правила за надлежност се

⁵⁷ Член 142. За цела Белгија постои еден Арбитражен суд, чијшто состав, надлежност и функционирање се утврдени со закон. Тој суд донесува одлуки за: 1. конфликтите наведени во чл. 141; 2. повредата со закон, декрет или пропис наведена во чл. 134, членовите 10, и 3. повредата со закон, декрет или пропис наведена во чл. 134, членовите на Уставот утврдени во законот.

Судот може да го свика секој овластен орган определен со закон, секое лице кое ќе оправда определен интерес или, прејудисициелно, секоја јурисдикција.

Законите наведени во алинеа 1, 2, 3, и во алинеа 3 се донесуваат со мнозинство наведено во член 4, последна алинеа."

наоѓаат како во Уставот така и во законите (главно донесувани со специјално мнозинство) за спроведување на Уставот.

Краток преглед на развојот на надлежностите на Судот од неговото формирање до денес.

Со ревизијата на Белгискиот устав во 1988 година, надлежностите на Судот беа опфатени во три уставни одредби: членот 10⁵⁸ во кој е наведен принципот за еднаквост на Белгијанците пред законот, членот 11⁵⁹ посветен на принципот за недискриминација и членот 24⁶⁰ во кој се наведени повеќе основни принципи во областа на образованието.

Конституентот тука и застапа. Сепак, тој му овозможува на специјалниот законодавец да ги прошири надлежностите на Судот и на други членови од Уставот.

⁵⁸ "Член 10. Во државата не постои никаква дистинкција....?"

Белгијанците се рамноправни пред законот; ним им се достапни граѓански и воени работни места, освен во исклучителни случаи кои можат да бидат утврдени со закон за посебни случаи. Се гарантира рамноправност на жените и мажите."

⁵⁹ "Член 11. Уживањето на правата и слободите признаени на Белгијанците треба да биде обезбедено без дискриминација. За таа цел, законот и декретот ги гарантираат особено правата и слободите на идеолошките и филозофските малцинства.

⁶⁰ "Член 24 & 1. Образованието е слободно; се забранува секаква превентивна мерка, репресијата на деликтите се уредува само со закон или декрет. Заедницата го обезбедува слободниот избор на родителите. Заедницата организира образование кое е неутрално. Неутралноста значи особено почитување на филозофските, идеолошките или верските концепции на родителите и учениците.

Училиштата организирани од јавните власти овозможуваат, сè до завршување на задолжителното образование, избор меѓу изучување на една од признатите религии и избор на неконфесионална поука.

& 2. Доколку една заедница, како овластен орган организатор, сака да им пренесе надлежности на еден или повеќе автономни органи, тоа таа може да го стори само со декрет донесен со двотретинско мнозинство гласови.

& 3. Секој има право на образование со почитување на основните права и слободи. Пристапот до образованието е бесплатен сè до крајот на задолжителното образование.

Сите ученици кои подлежат на задолжително образование имаат право, на товар на заедницата, на верско или етичко воспитание.

& 4. Сите ученици или студенти, родители, членови на персоналот и образовните институции се рамноправни пред законот или декретот. Законот и декретот водат сметка за објективните разлики, особено за карактеристиките својствени на секој надлежен орган организатор, коишто оправдуваат соодветен третман.

& 5. Организацијата, признавањето или субвенционирањето на образованието од страна на заедницата се уредени со закон или декрет."

Но, почнувајќи од 1989 година, Арбитражниот суд го проширува своето поле на дејствување и, со една одлука⁶¹, тој го комбинира правилото за рамноправност со една друга слобода наведена во Уставот, во овој случај со слободата на здружување.

Многу краткото резонирање што го следи Судот е следно: уставното правило за рамноправност и недискриминација се применува во однос на сите права и сите слободи коишто им се признаени на Белгијанците. Кога една категорија граѓани е лишена од определено право или основна слобода доаѓа до дискриминација, која пак е во надлежност на Судот.

Потоа, во една одлука донесена на 23 мај 1990⁶², Судот тргнува од истото резонирање, но, овој пат, во однос на сите права и слободи наведени во непосредно применливите одредби на конвенционалното меѓународно право.

Судот утврдува, низ призмата на принципот на рамноправност и недискриминација, да ли со законот се повредува некое основно право утврдено во Уставот или во одредена конвенција.

Неодамна, со закон изгласан на 9 мај 2003 година, специјалниот законодавец му даде на Судот прилика да го поедностави своето резонирање. Тој може директно да контролира да ли законот ги почитува основните права и слободи утврдени во Дел 2 од Уставот, како и членовите 170⁶³ и 172⁶⁴ (фискалност) и 191⁶⁵ (право на странците) од Уставот.

⁶¹ Одлука БИОРИМ, број 23/89 од 13 октомври 1989.

⁶² Одлука број 18/90 од 23 мај 1990.

⁶³ "Член 170. & 1. Во корист на државата може да се воведат порез само врз основа на закон.

& 2. Во корист на заедницата или регионот може да се воведат порез само врз основа на декрет или пропис наведен во член 134. Во врска со давачките наведени во алинеа 1, во Законот се наведени исклучоците за чиј интерес е дадено објаснување.

& 3. Никаква давачка ниту данок не може да биде воведен од провинцијата освен со одлука на нејзиниот совет. Во врска со давачките наведени во алинеа 1, во Законот се наведени исклучоците за чиј интерес е дадено објаснување. Со закон можат да се укинат целосно или делумно давачките наведени во алинеа 1.

& 4. Давачки, даноци, такси и сл. од агломерациите, федерацијата на општините и општината можат да се воведат само со одлука на нивниот Совет.

Во врска со давачките наведени во алинеа 1, со Закон се утврдени исклучоците за кои е дадено оправдување

⁶⁴ "Член 172. Во областа на даноците не се дозволени привилегии.

Само со закон може да се утврди ослободување или делумно намалување на данок."

⁶⁵ "Член 191. Секој странец кој се наоѓа на територијата на Белгија ужива заштита која им се обезбедува на лицата и имотите, освен исклучоците утврдени со закон."

Законодавецот не ја искористи приликата од Арбитражниот суд да направи рамноправен уставен суд, затоа што не е ревидиран целиот Устав, туку само 27 одредби.

Сепак, дури и ако некои уставни одредби се уште не биле предмет на непосредна контрола на Судот, нивното разгледување ќе може да продолжи преку принципот на рамноправност и недискриминација.

Така, законската измена, воведена со специјалниот закон од 9 март 2003 година, нема ништо револуционерно.

Но без сомневање, таа законска измена донесува повеќе јасност, и, што е од поголемо суштинско значење за граѓанинот, подобар пристап до уставниот судија.

За да еден приговор биде прифатлив, повеќе не е потребно да се споредуваат, понекогаш сосема вештачки, две категории лица, од кои едното би било дискриминирано во однос на другото.

Така, законот кој на идентичен начин ги третира сите граѓани, ќе може да биде предмет на контрола од страна на Судот и, евентуално, да биде анулиран.

Овие нови надлежности на Судот нема да значат неможност за другите белгиски судови да го контролираат законот во однос на основните права наведени во меѓународните конвенции.

Почнувајќи од 1971 година, Касациониот (Врховниот, забелешка на преведувачот) суд на Белгија, кој претставува највисока јурисдикција во судската власт, донесе одлука според која кога определен закон е во спротивност со некоја одредба од конвенционалното меѓународно право која има директни правни последици во внатрешниот поредок, судијата може да го занемари тој закон во корист на меѓународната конвенција.

Тоа значи дека, освен надлежноста на Арбитражниот суд да го контролира законот во однос на основните слободи и права наведени во Уставот, сите судски инстанци на Кралството Белгија кои донесуваат конечни одлуки во определени спорови можат и самите да не го применат законот со кој би се повредила определена слобода или основно право наведено во некоја од одредбите на меѓународното право.

Еден таков систем јасно може да има значајни реперкусии врз содржината на основните права.

Арбитражниот суд би можел да му даде на некое основно право наведено во Уставот, како што е на пример слободата на изразување, или онаа на здружување, еден друг дострел различен од оној што би бил даден од другите јурисдикции на истото основно право, но во тој случај наведено во одредба од меѓународното право.

За самиот Арбитражен суд, да му оставиме на Професорот Marc VERDUSSEN, во неговиот скорешен труд "Дванаесетте судии", да го дефинира посебното место што го зазема Арбитражниот суд (А) и да го коментира неговиот состав (Б).

= (A) =

"Во редоследот на овластувањата својствени на Федералната држава, Арбитражниот суд зазема посебно место, што го оправдуваат функциите кои му се доверени: тој, во извесна смисла, е централен столб на федералната градба. Таа позиција го чини дотолку понеопходно постоењето на ограничувања во неговото дејствување.

Арбитражниот суд не е јурисдикција како другите. Тој не му припаѓа на семејството на "обичните судови" кои ја сочинуваат судската власт. Во почетокот тие, а во крајна инстанца Касациониот суд, ги штитеа граѓаните од самоволието на владата и администрацијата. Требаше да се дочека 1946 година за да тој монопол биде разбиен со создавањето на една нова јурисдикција, независна од судовите, Државниот совет. Меѓу другите работи, тој беше овластен, а тоа е и денес, да ги разледува жалбите поднесени против неправилностите на владините и административните акти (...). По Државниот совет, формирањето на Арбитражниот суд претставуваше втор громовен удар во белгискиот судски пејсаж. На тој начин една нова судска инстанца беше овластена да врши контрола на актите односно на самите закони кои, дотогаш, успеваа да избегнат секаква контрола.

Уште повеќе од Државниот совет, Арбитражниот суд е јурисдикција независна од судската власт, што ќе рече од Касациониот суд. (...)

Згора на тоа, Арбитражниот суд е независен од другите власти, законодавната и извршната, било кога станува збор за федералната сфера или за сферите на заедниците и регионите."⁶⁶

= (B) =

"Составот на Арбитражниот суд подлежи на две кардинални правила. Прво, дванаесетте судии ги именува Кралот од редовите на кандидатите поднесени - со зајакнато мнозинство од две третини - од страна на Претставничкиот дом или Сенатот. (...) Фактот што нивното именување подлежи на квалификувано двотретинско мнозинство гласови претпоставува постоење, во врска со нивниот избор, консенсус кој го надминува како несогласувањето мнозинство - опозиција така и поделбата на јазични групи. Потоа, при именувањето треба да се води сметка за двојниот паритет кој го карактеризира составот на Судот. Првиот јазичен паритет: еднаков број судии кои говорат француски и холандски (фламандски) јазик. Вториот паритет е општествено-професионален: еднаков број поранешни пратеници и правници претставници

⁶⁶ Marc VERDUSSEN, "Дванаесетте судии - Легитимноста на Уставниот суд". Издавач Лабор, 2004, стр. 27, 28, 29.

на разни општествени слоеви (Касациониот суд, Државниот совет, Универзитетот, и т.н.). Двата паритета меѓусебно се вкрстуваат, (...)"⁶⁷

Перспективи

Прво како анегдота. Некои се прашуваат во врска со промените во називите што би можеле да му се случат на Арбитражниот суд.

Развојот на надлежностите на Судот, а особено донесувањето од страна на специјалниот законодавец на законот од 9 март 2003 година натераа на помисла дека називот "Уставен суд", по примерот на другите европски држави, ќе биде прифатен. Други мислат дека наскоро законодавецот би можел да го избере називот "Федерален уставен суд".

Судот може да биде свикан по пат на прејудициелни (претходни) прашања и барања за утврдување на ништавност. Странка која поднесува барање за утврдување на ништавност може исто така да побара суспензија на законот, според членот 19⁶⁸ од специјалниот закон од 6 јануари 1989 година. За спроведување на една таква жалба се неопходни строги услови. Судот суспендира закон само доколку се наведени сериозни причини и само доколку моменталната примена на законот носи ризик од сериозна штета која е тешко надоместлива. Одлуките за суспензија се ретки.

Може да се смета дека одлуките за суспензија ќе останат малубројни во рамките на решенијата на предмети во надлежност на Судот.

Друг елемент за размислување: треба да се биде внимателен при утврдувањето да ли сите јурисдикции и Арбитражниот суд, во тој систем, би се разликувале во интерпретацијата на содржината на едно основно право.

Веројатно е дека Арбитражниот суд ќе се инспирира, како што впрочем тоа обично го прави, од јуриспруденцијата, на Европскиот суд за човекови права во областа на основните права, така што Виенската конвенција ќе остане модел за интерпретација во однос на одредбите на Белгискиот устав.

ЛПМ
03/06/2004

⁶⁷ Ибид., стр. 51.

⁶⁸ На барање на страната барател, Судот може, со одлука со образложение, целосно или делумно да ги укине законот, декретот или прописот наведен во член 134 од Уставот, кој е предмет на барање за утврдување на ништавност.

**“СЛОБОДА НА ВЕРОИСПОВЕСТА И ЛАИЦИЗАМ ВРЗ
ОСНОВА НА ОДЛУКИТЕ НА ТУРСКИОТ УСТАВЕН СУД ВО
СПОРЕДБА СО ЈУРИСДИКЦИЈАТА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА
ЧОВЕКОВИ ПРАВА“**

Проф. д-р Фазил Саџлам

СУДИЈА НА УСТАВНИОТ СУД НА ТУРЦИЈА

Сакам рефератов да го започнам со едно прашање. Дали постои во земјите - членките на ЕУ единствен концепт за лаицизам и секуларизам? До која мера треба Турција да се прилагоди кон тој концепт.

Самата употреба на двата поима "лаицизам и секуларизам" наговестува различно толкување. Лаицизмот во Франција или во Турција не може да биде еднаков како и секуларизмот во Англија и Германија. Оваа различност е природна последица на предметната состојба, бидејќи двата поима се однесуваат на соодносот - религија наспрема државен и општествен поредок. Различностите по однос на државниот и општествениот поредок, како и различностите по однос на структурата, праксата и толкувањето на религиите или конфесиите, што се застапени во одредена држава, влијаат врз овие поими. Во тој контекст би сакал најпрвин да го резимирам концептот за лаицизам на нашиот Уставен суд, за потем да се обидам да објаснам како Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) го сфаќа овој концепт. Потоа сакам да се осврнам на еден проблем, што веројатно е присутен и во други држави - претенденти за пристапување кон ЕУ-, т.е. **расчекорот помеѓу одлуките на ЕСЧП и толкувањата на органите на ЕУ.**

Концепцијата за лаицизам на Турскиот уставен суд

Турскиот Уставен суд веќе во 1971 годиа ги сумираше елементите за поимот лаицизам на следниов начин⁶⁹:

1) "Религијата не смее да доминира над државните работи." Претпоставувам дека во врска со ова нема разлика помеѓу Турција и земјите-членки на ЕУ.

2) Гаранција за неограничена слобода во врска со внатрешниот (духовниот) живот на индивидуата како дел од религиозното верување (т.н. "форум интернум"). Неограничената слобода, која

⁶⁹ ASM 21.10.1971, E. 1970/53, K. 1971/79, ASMKД.10, с. 61

е загарантирана со член 24/1 на Уставот на Р. Турција⁷⁰, е идентична со член 9 алинеја 1 на ЕСЧП.

3) Користењето на правото на слободата е сепак ограничено со уставот:

"Слободата на вероисповестта и совестта не смеат да се уйо̀требат за развивање активности кои се насочени кон уривање на лаицистичката република." (чл. "24/2 во врска со чл. 24/5)⁷¹

"Никој нема право на каков било начин религијата или религиозни чувства, како и на една религија свейти предмет да ги искористи или злоупотреби за да издејствува социјален, економски, политички или правен поредок на државата, односно политичка или лична добивка или користи." (член 24 алинеја 5; Устав на Р. Турција)

Поаѓајќи од овие одредби Уставниот суд го налага следново: Принципот на лаицизам ограничува дејствија и факти на индивидуата, кои го загрозуваат јавниот ред и мир; предвидува забрани кои се насочени кон искористување или злоупотреба на религијата и доделува на државата контролна улога за обезбедување на овие граници.

Јурисдикцијата на Европскиот суд за човекови права за принципот на лаицизам во Турција

Големата комора на ЕСЧП ја подвлекува во својата одлука "Рефах против Турција" особената важност на лаицизмот за Турција. Цитирам:

--"Судот забележа дека веќе за време на Отоманската империја постоел исламско-теократски режим. Кога поранешниот теократски режим беше оисранет и се воспостави републиканскиот режим Турција се о̀редели за форма на секуларизам,

⁷⁰ "Секој го ужива правото на слобода на совеста, на религиозно верување и уверување."

⁷¹ Член 24 алинеја 2: "Доколку не се постапува спротивно, прописите од член 14 дозволени се богослужби, религиозни церемонии и прослави." Член 14: "Ниедно основно право и слобода загарантирано со Уставот не смее да се употреби за развивање активности со цел уривање на неделното единство на државната територија и државниот народ, како и отстранување на демократската и лаицистичка република. /Ниеден пропис на Уставот не смее да се протолкува како дозвола на државата или на лица да развиваат дејности со цел отстранување на основните права и слободи загарантирани со Уставот, односно ограничување на истите над мерата предвидена со Уставот./ Санкциите што треба да се применуваат против оние, што не ги почитуваат овие забрани се предвидени со закон.

која исламот и другите религии ги ограничува на приватната религиозна пракса."⁷²

*--"При примената на горенаведените принципи врз Турција институциите за конвенција сметаат дека секуларизмот несомнено е еден од фундаменталните принципи на државата и е во склад со правната држава, почитувањето на човековите права и на демократијата. Ставот не го почитува овој принцип ... не може да биде заштитен со член 9 од Конвенцијата."*⁷³

Исто така и други одлуки на Големата комора покажуваат очливи сличности со оние на Турскиот уставен суд. Неколку цитати за илустрација:

*---"Слободата на вероисповест е во прв план сврзана со индивидуалната совест ... Таа сепак, не го штити секое дело мотивирано или под влијание на религија или верување."*⁷⁴

*--"Судот не гледа причина да се дистанцира од одлуката на Комората според која плуралистичките на правни системи, согласно предлогите на Партијата Рефах, не е компатибилен со системот на Конвенцијата."*⁷⁵

*--"Судот се согласува со ставот на комората дека "шериятот" е некомпатибилен со фундаменталните принципи на демократијата, како што е утврдено со Конвенцијата."*⁷⁶

⁷² 125. Судот го почитува тоа дека во турскиот закон веќе постои тој исламски теократски режим. Кога поранешниот теократски режим се растури и беше основан републиканскиот режим, Турција се одлучи за форма на секуларизам кој ги ограничува Исламот и другите религии во сферата на приватна верска практика ..."

⁷³ "93. Во примената на горенаведените принципи во Турција, Институциите на Конвенцијата изразија мислење дека принципот на секуларизам е еден од основните принципи на државата кои се во согласност со владеењето на правото и почитувањето на човековите права и демократијата. Неминовно е дека таа определба која не го почитува тој принцип нема да биде прифатена како заштита на слободата за да ја изрази нечија религија и нема да ја ужива заштитата од членот 9 од Конвенцијата."

⁷⁴ "92....слободата на вероисповест е во прв ред работа на индивидуално уверување во човековата свест,...Сепак не ги штити сите дејствија кои се мотивирани или предизвикани од религиски или верски убедувања...

⁷⁵ "119. "Судот не гледа причина да отстапи од Заклучокот на Советот дека плуралитетот на правните системи, како што предлага Рефах, не може да се смета за компатибилен со Конвенцискиот систем."

⁷⁶ "123. Судот се согласува со ставот на Советот дека Шеријатот е несповив со основните принципи на демократијата, како што е наведено во Конвенцијата."

Оваа одлука на Големата комора може да придонесе за демократизација на политичкиот ислам на ниво на лаицизмот, под услов да се почитуваат со оваа одлука определените граници. Се разбира дека, пред сè, органите на Европската унија, треба да ги почитуваат овие граници - што не е случај. Два примера за илустрација:

што подразбираат организациите на ЕУ под лаицизам?

Пример

Во изјавата дадена од името на претседателството на 21 јануари 1998 година се критикува забраната на партијата Рефах. Покрај компатибилноста на забраната со Уставот на Р. Турција, претседателството смета дека ЕУ е заинтересирана за примена на демократскиот плурализам и на слободата на мислата и јавното изразување на мислата. Оваа изјава беше подоцна вклучена и во извештајот за Турција од 1998 година.⁷⁷

Пред да се објави овој извештај тужбата против забраната на партијата Рефах веќе беше доставена до ЕСЧП.

Согласно нашиот Устав "ниеден орган, установа или лице немаат право да им сугерираат на судовите и судиите при вршењето на својата судиска дејност..." (член 138 алинеја 2 од Уставот на Р. Турција).

Јас се прашувам дали вклучувањето на горенаведената изјава на претседателството во извештајот за Турција претставува сугестија врз ЕСЧП, или не?

Доколку принципот на правна држава подеднакво важи и за органите на ЕУ, тогаш органите на ЕУ не би требале да се изјаснуваат за случајот "Партија Рефах", сè додека ЕСЧП не донесе одлука.

Пример

Истовремено со одлуката на Големата комора за ревизија на партијата Рефах се појавува известувачот на Европскиот парламент Арие Остландер со следнава изјава:

"Турција треба да се ослободи од ситравој од фундаментализмот, да го преиспитва ситрого лаицистичкојто однесување и да го толкува лаицистичкојто принцип ситоред примерој на европскијте земји."

Остландер и во својот овогодишен извештај го застапува истото мислење, што беше прифатено и од Европскиот парламент. Цитирам:

⁷⁷ Sibel INGEOGLU.

“Турција сè уште поинаку го толкува концепцијата за секуларна држава, во споредба со оној кој преовладува во ЕУ, со што имплицитно се врши државна контрола врз главната религија, а дискриминација врз другите конфесии.”⁷⁸

Оваа констатација е некоректна. Пред сè, дискутабилно е дали воопшто постои единствен европски концепт за лаицизам. Независно од тоа, ми се чини дека наметнувањето на европски модел на лаицизам е некомпатибилно со одлуката на Големата комора, која погоре Ви ја цитирав. Од друга страна изјавата е контрадикторна. Државната контрола врз главната религија е потребна од причина што треба да ги штити другите религии или конфесии. Ако се говори за дискриминација на други конфесии, тогаш таа произлегува од тоа што Претседателството за верски прашања⁷⁹ му се доверува - врз основа на популистичката политика - на припадниците на владејачкиот религиозен правец, а токму тоа е во контрадикција со принципот на лаицизам.

Го започнав излагањето со прашање, и сега чувствувам потреба истото да го завршам со дополнително прашање. Кому да се верува: на ЕСЧП или на органите на Европската Унија?

Благодарам,

⁷⁸ "32. Белешки дека Турција сеуште има различна интерпретација на концептот на секуларна држава од што преовладува во ЕУ, и дека ова повеќе ја вклучува државната контрола над основната религија и дискриминација против други религии."

⁷⁹ Член 136 од Турскиот устав: "Претседателството за верски прашања ги исполнува-како составен дел на општата администрација во смисла на лаицистичкиот принцип надвор од сите политички мислења и сфаќања како и насочено кон националната солидарност и интеграција - во посебен закон утврдените задачи."

Осїанайї учесници во дискусијата

Во делот за дискусија од работниот дел на Конференцијата зедоа учество и следните учесници:

- г-дин Гаџик Харотуниан
Прејседател на Уставниот суд на Ерменија
- г-дин Неделчо Беров
Прејседател на Уставниот суд на Бугарија
- г-ѓа Маргарита Цаца Николовска
Судија на Европскиот суд за човекови права
- проф. д-р Зигфрид Брос
Судија на Сојузниот Уставен суд на Германија
- г-дин Микола Селивон
Прејседател на Уставниот суд на Украина
- г-дин Мато Таџиќ
Прејседател на Уставниот суд на Босна и Херцеговина
- д-р Трендафил Ивановски
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
- г-ѓа Катарина Манојловиќ - Андриќ
Судија на Сојузниот Уставен суд на Србија и Црна Гора

Секој од учесниците ги изнесе специфичностите на својот национален систем на уставносудска контрола на уставноста и законитоста, како и улогата и позицијата на Уставниот суд како камен темелник во обезбедувањето гаранција на основните вредности на демократското општество. Изнесувајќи ги посебностите кои ги карактеризираат националните уставни решенија за надлежностите и улогата на Уставниот суд во обезбедувањето на правниот поредок на државата, учесниците ги презентираа своите размислувања и можни детерминанти во еволуцијата на уставносудската функција воопшто. Беше потенцирана улогата на уставното судство во консолидирањето на демократијата, воспоставувањето на владеењето на правото, правната држава и правната сигурност, како и неговото значење во обезбедувањето непосредна уставносудска заштита на основните човекови права и слободо-

ди. Со тоа едногласно беше потврдена неопходноста и значењето на уставносудската функција која индиректно, преку толкувањето на уставните и законските норми, влијае во креирањето и поставувањето на правната основа на една демократска држава. Беше потенцирана потребата од јакнење на соработката на уставните судови чија крајна цел би била размена на мислења и искуства во спроведувањето на оваа исклучително одговорна и значајна функција во државата. Ваквата соработка би била насочена кон унапредување на уставносудската мисла и практика и создавање општо прифатен меѓународен систем на вредности и стандарди на оваа заштита. Потенцирајќи го значајниот јубилеј на Уставниот суд на Република Македонија, кој сам по себе е потврда за сериозниот однос на државата кон уставносудската функција, како чувар на уставноста и законитоста и истакнувајќи дека Конференцијата е чекор напред во јакнењето на соработката меѓу Уставните судови, дискутантите изразија задоволство за своето присуство и му ја честитаа годишнината на Уставниот суд на Република Македонија.

IV. ПОРАКИ ПО ПОВОД ОДРЖАНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА

**ВРХОВЕН СУД НА
СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ**

Вашингтон, Д.Ц. 20543

КАБИНЕТ НА
СУДИЈАТА САНДРА ДЕЈ О КОНОР

31 Март 2004

Почитувана г-ѓа Ингилизова - Ристова,

Ви благодарам многу за тоа што ме поканивте да учествувам на прославата по повод 40-годишнината на Уставниот суд на Република Македонија на 3 јуни 2004 година. Тоа е доста значаен настан за Вашата земја и вреден за признание од страна на сите земји во светот. Би ми претставувало огромна чест доколку можев да ја посетам Вашата земја и да учествувам на Конференцијата. За жал, моите должности како судија на Врховниот суд на САД не ми дозволуваат да бидам отсутна од Вашингтон во месец јуни. Би сакала да беше поинаку, и му посакувам на Уставниот суд и на Република Македонија многу успеси во годините што следат. Ви ги испраќам моите искрени честитки за сè она што го постигнавте во изминатите 40 години.

Со најубави желби,

Сандра Деј О Конор

ВРХОВЕН СУД НА КАНАДА

Отава, Онтарио К1А 0Ј1

КАБИНЕТ НА
ВРХОВЕН СУДИЈА БЕВЕРЛИ МЕКЛИН

17 Март 2004

Почитувана г-ѓа Ингилизова - Ристова,

Ви благодарам за Вашето писмо на 12 март 2004 година, во кое ме поканувате да зборувам на Меѓународната конференција "Уставносудска заштита: реалност и перспективи" организирана од страна на Уставниот суд на Република Македонија која ќе се одржи од 2 до 5 јуни 2004 година во Скопје, а воедно и на прославата за 40-годишнината на Судот.

За жал на овој датум не би била во можност да учествувам на оваа Конференција поради други, веќе однапред, организирани ангажмани и се надевам на Вашето разбирање.

Со мои најубави желби за успешна Конференција,

Искрено Ваша,

Беверли Меклин

УСТАВЕН СУД НА ИТАЛИЈА

Р и м

КАБИНЕТ НА
ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА УСТАВНИОТ СУД
Г-ДИН ГУСТАВО ЗАГРЕБЕЛСКИ

31 Март 2004

Почитувана г-ѓа Ингилизова - Ристова,

Со огромно задоволство ја примив Вашата покана за присуство на Меѓународната конференција "Уставносудска заштита: реалност и перспективи" по повод 40-годишнината од функционирањето на Уставниот суд на Република Македонија што ќе се одржи во месец јуни 2004 година.

Со задоволство би ја прифатил Вашата покана, но за жал, морам да Ве информирам дека Италијанскиот Уставен суд ќе биде преокупиран со работа во деновите на одржувањето на Вашата конференција. Од тие причини, ниту јас, ниту некои од моите колеги како претставници на Италијанскиот Уставен суд ќе бидат во можност да присуствуваат на Конференцијата.

Искрено се надевам дека ќе имаме многу други можности во иднина за да ја продолжиме и развиеме нашата взаемна соработка која е доста корисна за јакнење на пријателството помеѓу нашите два суда.

Со најубави желби за годишнината на Уставниот суд, Ве молам г-ѓо Претседател прифатете ги моите поздрави,

Густаво Загребелски

УСТАВЕН СУД НА АВСТРИЈА

Виена

26 февруари 2004 година

Почитувана г-ѓо Претседател Ингилизова-Ристова,

Огромна благодарност за Вашата срдечна покана да присуствувам на Меѓународната Конференција која ќе се одржи по повод 40-годишнината на Уставниот суд на Република Македонија, во Скопје од 2-5 јуни 2004 година.

За жал, морам да Ви кажам дека ниту јас ниту некој од моите колеги би бил во можност да учествува на Конференцијата бидејќи датумот на нејзиното одржување е многу близок до периодот кога Австрискиот Уставен суд е многу зафатен.

Ви ги испраќам моите најубави желби и за годишнината и за Вашата Конференција.

Искрено Ваш,

Проф.д-р Карл Коринек

СОЈУЗЕН ВРХОВЕН СУД НА ШВАЈЦАРИЈА

Лозана

ГЕНЕРАЛЕН СЕКРЕТАР

15 март 2004 година

Конференција од 2 до 5 јуни 2004 година во Скопје

Почитувана г-ѓо Ингилизова-Ристова,

Ви се се заблагодаруваме за вашата љубезна покана посветена на г-динот Хајнц Емисегер, Претседател на Швајцарскиот Сојузен Врховен суд, да присуствува на Конференцијата која ќе се одржи во периодот од 2-5 јуни 2004 година во Скопје, Република Македонија по повод 40 години од функционирањето на Уставниот суд на Република Македонија.

За жал, поради други обврски, г-динот Емисегер жали што нема да може да присуствува на оваа Конференција.

Искрено Ваш,

Д-р Пол Шумперлин

УСТАВЕН ТРИБУНАЛ НА Ш ПАНИЈА

Мадрид

КАБИНЕТ НА
ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА УСТАВНИОТ
ТРИБУНАЛ

12 мај 2004 година

Врз основа на нашето писмо од 29 април, би сакал да Ве информирам дека сеуште ги чекаме промените во составот на судиите во кој треба да бидат назначени четворица нови судии.

Поради тоа, неможеме да присуствуваме на конференцијата која ја организирате иако би сакале да можеме.

Со надеж за наредна можност за наша соработка,

Искрено Ваш,

Франческо Вирседа Барка

УСТАВЕН ТРИБУНАЛ НА ПОРТУГАЛИЈА

Лисабон

КАБИНЕТ НА
ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА ПОРТУГАЛСКИОТ
УСТАВЕН СУД

Драга г-ѓо Претседател,

Искрено Ви се заблагодарувам за поканата за Конференцијата која ќе се одржи по повод 40 годишнината на Уставниот суд на Република Македонија. Имајќи го предвид присуството на сите гости и учесници, сигурен сум дека тоа ќе биде одлична можност за размена на различните погледи и искуства во однос на темата.

За жал, нема да бидам во можност да присуствувам на Конференцијата ниту пак Португалскиот Уставен суд ќе може да испрати свои претставници. Ова е време кога нашиот суд има доста работа, бидејќи ние сме највисоката власт кога се работи за избори, а изборите за во Европскиот парламент ќе се одржат на 13 јуни 2004 година. Затоа Португалскиот Уставен суд не може да испрати ниеден од своите судии да биде надвор од нашата држава за време на тој припремен период, кој го вклучува и датумот на одржувањето на Вашата Конференција, 2-5 јуни.

Ви се заблагодарувам уште еднаш на Вашата срдечна покана, и се надевам на некоја наша наредна средба.

Искрено Ваш,

ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА
ПОРТУГАЛСКИОТ УСТАВЕН СУД

Луис Нунс Де Алмеида

ВРХОВЕН СУД НА ИРСКА

Даблин

КАБИНЕТ НА
ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА ВРХОВНИОТ СУД
Г-ДИН РОНАН КЕН

4 март 2004

Драга г-ѓо Претседател,

Многу благодарност за тоа што срдечно ме поканивте да учествувам на Конференцијата која се организира во чест на 40 годишнината на Уставниот суд на Република Македонија.

Многу жалам, поради претходно планирани обврски во тоа време, што нема да бидам во можност да присуствувам на Конференцијата.

Ви посакувам многу успех на Конференцијата,

Искрено Ваш,

Ронан Кен

УСТАВЕН СУД НА ЛАТВИЈА

Р и г а

КАБИНЕТ НА
ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА УСТАВНИОТ СУД

7 април 2004

Драги колеги,

Претседателот на Уставниот суд на Република Латвија, г-дин Аиварс Енџинс Ви испраќа искрени поздрави од Рига. Се извинуваме што доцниме со нашиот одговор, но нашиот претседател се обидуваше да го измени неговиот распоред за да тој или потпретседателот може да присуствува на конференцијата. Нажалост, јуни месец е најзафатениот месец за нашите судии, а исто така и повеќето од нив се професори на Универзитетот во Латвија и Полициската Академија. Јуни е месец на испити и дипломски трудови. Г-динот Енџинс Ве информира дека ниту тој ниту потпретседателот ќе биде во можност да дојде во Скопје иако знаат дека прославувањето на годишнината ќе биде доста значаен и голем настан.

Примете искрени поздрави од Уставниот суд на Латвија,

Гуниџа Пујайџе

АСИСТЕНТ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ
НА УСТАВНИОТ СУД

V. ЛИСТА НА УЧЕСНИЦИ

ЛИСТА НА УЧЕСНИЦИ

АЗЕРБЕЈЦАН

1. *Г-дин Фархад АБДУЛАЕВ,*
Претседател на Уставниот суд на Азербејџан
2. *Г-дин Рауф ГУЛИЕВ,*
Раководител на Одделот за меѓународни односи

АЛБАНИЈА

3. *Д-р Ѕерги САУЛИ,*
Претседател на Уставниот суд на Република Албанија
4. *Д-р Хајредин ФУГА,*
Поранешен судија и Советник на Претседателот
5. *Д-р Луан ПИРДЕНИ,*
Директор за меѓународна соработка на Уставниот суд на Албанија

АНДОРА

6. *Проф. д-р Дидиер МОС,*
Магистрат на Уставниот Трибунал на Андора и
Член на Државниот Совет на Франција

БЕЛГИЈА

7. *Г-дин Жан-Пол МОЕРМАН,*
Судија на Арбитражниот суд на Белгија

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

8. *Г-дин Мајџо ТАДИќ,*
Претседател на Уставниот суд на Босна и Херцеговина

БУГАРИЈА

9. *Г-дин Неделчо БЕРОНОВ,*
Претседател на Уставниот суд на Република Бугарија

ГЕРМАНИЈА

10. Проф. Д-р Зигфрид БРОС,
Судија на Уставниот суд на Република Германија

ЕРМЕНИЈА

11. Г-дин Гаџик ХАРОТУНИАН,
Претседател на Уставниот суд на Ерменија
12. Г-дин Вахе ВАХРАМИАН,
Советник на Уставниот суд на Ерменија

ЕСТОНИЈА

13. Г-дин Анџис КУЛ,
Судија на Врховниот суд на Естонија

КИПАР

14. Г-дин Хрисџос АРТЕМИДЕС,
Претседател на Врховниот суд на Кипар

ЛИТВАНИЈА

15. Г-дин Егидиус КУРИС,
Претседател на Уставниот суд на Литванија
16. Г-дин Егидиус ЈАРАШ ИНАС,
Судија на Уставниот суд на Литванија

ЛУКСЕМБУРГ

17. Г-дин Марк ТИЛ,
Претседател на Уставниот суд на Луксембург

МАКЕДОНИЈА

18. Г-ѓа Лилјана ИНГИЛИЗОВА - РИСТОВА,
Претседател на Уставниот суд на Република Македонија
19. Г-дин Игор СПИРОВСКИ,
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
20. Г-ѓа Мирјана ЛАЗАРОВА ТРАЈКОВСКА,
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
21. Г-ѓа Вера МАРКОВА,
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
22. Д-р Зоран СУЛЕЈМАНОВ,
Судија на Уставниот суд на Република Македонија

23. *Д-р Бајрам ПОЛОЖАНИ,*
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
24. *Г-дин Махмуџ ЈУСУФИ,*
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
25. *Д-р Трендафил ИВАНОВСКИ,*
Судија на Уставниот суд на Република Македонија
26. *Д-р Сџојмен МИХАЈЛОВСКИ,*
Генерален Секретар на Уставниот суд
27. *М-р Симеон ПЕТРОВСКИ,*
Државен советник за Меѓународна соработка
28. *Г-ѓа Симона ГЕРАСИМОВА-ЈОВАНОВСКА,*
Соработник за меѓународна соработка
29. *Г-ца Лариса КРУШАРОВСКА,*
Соработник за меѓународна соработка

ПОЛСКА

30. *Г-дин Јиржи СТЕПИЕН,*
Судија на Уставниот трибунал на Полска

РОМАНИЈА

31. *Г-дин Николај КОКИНЕСКУ,*
Судија на Уставниот суд на Романија
32. *Г-дин Габор КОЖОКАР,*
Судија на Уставниот суд на Романија

РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА

33. *Проф. Д-р Владимир Георгиевиќ СТРЕКОЗОВ,*
Потпретседател на Уставниот суд на Руската Федерација

СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

34. *Г-ѓа Каџарина МАНОЈЛОВИЌ - АНДРИЌ,*
Судија на Сојузниот Уставен суд на Србија и Црна Гора

СЛОВАЧКА РЕПУБЛИКА

35. *Д-р Јурај БАБЈАК,* Судија на Уставниот суд на Словачка

СЛОВЕНИЈА

36. *Проф. д-р Цирил РИБИЧИЧ,*
Судија на Уставниот суд на Република Словенија

ТУРЦИЈА

37. Проф. д-р Фазил САЦЛАМ,
Судија на Уставниот суд на Турција

УКРАИНА

38. Г-дин Микола СЕЛИВОН,
Претседател на Уставниот суд на Украина
39. Г-ѓа Олга КРАВЧЕНКО,
Советник за меѓународна соработка

УНГАРИЈА

40. Д-р Ајиша ХАРМАТИ,
Судија на Уставниот суд на Унгарија

ФРАНЦИЈА

41. Г-ѓа Симоне ВЕИЛ, Член на Уставниот Совет на Франција

ХРВАТСКА

42. Д-р Јасна ОМЕЈЕЦ,
Заменик Претседател на Уставниот суд на Република Хрватска

ЧЕШКА РЕПУБЛИКА

43. Д-р Војен ГУТЛЕР,
Судија на Уставниот суд на Република Чешка

ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

44. Г-ѓа Маргарита ЦАЦА - НИКОЛОВСКА,
Судија на Европскиот суд за човекови права

ЕВРОПСКА КОМИСИЈА ЗА ДЕМОКРАТИЈА ПРЕКУ ПРАВО (ВЕНЕЦИЈАНСКА КОМИСИЈА)

45. Г-дин Дани БУКИКИО,
Секретар на Венецијанската Комисија
46. Г-ѓа Каролине МАРТИН,
Администратор на Венецијанската Комисија

**НА СВЕЧЕНОТО ОТВАРАЊЕ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА
ПРИСУСТВУВАА И СЛЕДНИВЕ ГОСТИ:**

- **Претседателот на Република Македонија**
Н.Е г-дин Бранко ЦРВЕНКОВСКИ
- **Претседателот на Владата на Република Македонија**
г-дин Хари КОСТОВ
- **Поранешниот претседател на Република Македонија**
г-дин Киро ГЛИГОРОВ
- **Министерот за надворешни работи на Република Македонија**
д-р Илинка МИТРЕВА
- **Член на Републичкиот судски совет**
г-дин Абдулселама КАНОСКИ
- **Претседателот на Врховниот суд на Република Македонија**
д-р Симеон ГЕЛЕВСКИ
- **Народниот Правобранител на Република Македонија**
г-дин Бранко НАУМОВСКИ
- **Претседателот на Адвокатската комора на Р. Македонија**
г-дин Ненад ЈАНАКИЕВИЌ
- **Јавниот обвинител на Република Македонија**
г-дин Александар ПРЧЕВСКИ
- **Јавниот правобранител на Република Македонија**
г-ѓа Зоја ЛЕГА СТАНОЈЕВСКА
- **Потпретседателот на МАНУ**
академик Миомир ПОЛЕНАКОВИЌ
- **Деканот на Правниот факултет “Јустинијан Први“- Скопје**
д-р Димитијар БАЈАЛЦИЕВ
- **Ректорот на Универзитетот “Кирил и Методиј“**
д-р Александар АНЧЕВСКИ
- **Ректорот на ЈИЕ УНИВЕРЗИТЕТОТ - Тетово**
д-р Алајдин АБАЗИ
- **Претседателот на Здружението на судиите на Р.Македонија**
г-дин Агим МИФТАРИ
- **ш ефот на Делегацијата на Европската Комисија во РМ**
Амбасадорот Н.Е Donato CHIARINI
- **ДПК КОНСАЛТИНГ** - *г-дин Douglas M. MYERS*
- **ш еф на Одделот за владеење на правото на ОБСЕ во РМ**
г-дин Michael LACKNER

**Од њоранешниџе њреџседаџели и судии на Усџавниоџ суд
на Република Македониџа, њрисуџвуваа:**

- д-р Тодор Цунов
- д-р Милан Недков
- г-џа Олга Лазова
- д-р Никола Крлески
- д-р Јосиф Талевски
- г-дин Бесим Селими
- г-дин Бахри Исџами
- д-р Филип Лазарески
- м-р Јордан Арсов
- д-р Фиданчо Сџоџев
- г-дин Димитрие ДимиШковски
- г-дин Браџољуб РаичковиК
- г-дин Арифџи Арифџи
- г-џа Вера Терзиева Троџачанец
- г-џа Бранка Циривири Анџононска
- д-р Владимир Миџков
- г-дин Димче Козаров
- д-р џорџи Цаца
- г-дин Бекир Жуџа
- д-р Траџче Груџоски
- г-дин Евгени Димитров
- д-р Тодор Кралев-џоранешен Генерален секретар